

Ympäristöpoliittisten tavoitteiden toteutuminen hankinnoissa

johtava tuloksellisuustarkastaja Liisa Kähkönen ja
kaupunkitarkastaja Tarja Palomäki

1	Arvioinnin taustatiedot.....	3
1.1	Arvioinnin tavoite ja laajuus	3
1.2	Arvioinnin kohde ja taustatiedot.....	3
1.3	Arviointikysymykset ja -kriteerit	4
1.4	Arvioinnin aineistot ja menetelmät	5
1.5	Kansallinen ohjaus	5
2	Havainnot	8
2.1	Ympäristötavoitteet hankinnoissa kaupungin tasolla	8
2.1.1	Tavoitteet 2012 ovat toteutuneet osittain	8
2.1.2	Uudet linjaukset ovat vanhoja painokkaampia	10
2.1.3	Hiilineutraali Helsinki 2035 -toimenpideohjelma on kunnianhimoinen.....	13
2.1.4	Ympäristöpolitiikan seuranta ja edistäminen.....	16
2.2	Tavoitteiden toteutuminen toimialoilla ja liikelaitoksissa	18
2.3	Tavoitteiden toteutuminen tytäryhteisöissä	29
2.4	Case-hankinnat	38
2.4.1	Elintarvikehankinnat.....	38
2.4.2	Kuljetus- ja logistiikkapalvelut	42
2.4.3	ICT-hankinnat	45
2.5	Tulosten yhteenvetoa	48
3	Johtopäätökset.....	52
	Lähteet	53
	Liitteet.....	55

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkinen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (Julkl 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

1 ARVIOINNIN TAUSTATIEDOT

1.1 Arvioinnin tavoite ja laajuus

Tavoitteena oli arvioida, tehdäänkö hankintoja kaupungin ympäristöpoliittisten linjausten mukaisesti. Näitä on tehty esimerkiksi hankintastrategiassa vuodelta 2011 ja kaupunginvaltuuston ympäristöpoliittisissa linjauksissa 2012, joita molempia uudistettiin vuonna 2020. Lisäksi arvioitiin, ovatko Hiilineutraali Helsinki 2035 -toimenpideohjelman mukaiset toimenpiteet käynnistyneet. Tapausesimerkkeinä tarkasteltiin kuljetus- ja logistiikkapalveluita, ICT-hankintoja ja elintarvikehankintoja. Arviointi rajattiin hankintalain mukaisiin kansallisen kynnysarvon ylittäviin tavara- ja palveluhankintoihin. Arvioinnissa eivät olleet mukana rakennusurakkahankinnat, sillä niihin kohdistui erillinen arviointi. Tavara- ja palveluhankintojen eettiset ja sosiaaliset vaikutukset rajattiin arvioinnin ulkopuolelle.

1.2 Arvioinnin kohde ja taustatiedot

Kaupunkistrategian 2017–2021 mukaan Helsinki korostaa toiminnassaan ekologisia arvoja ja ottaa vastuunsa ilmastonmuutoksen torjunnassa vakavasti sekä torjuu ilmastonmuutosta kunnianhimoisesti. Ekologisesti kestävä kehitys kaupunkitasoisena vaikuttavuusmittarina on Helsingin kasvihuonekaasupäästöjen määrän seuranta. Tavoitteita on asetettu muun muassa Hiilineutraali Helsinki 2035 -toimenpideohjelmassa.¹

Sisäiset ja ulkoiset palvelujen, aineiden, tarvikkeiden ja tavaroiden ostot sekä investoinnit muodostavat yli puolet Helsingin kaupungin menoista. Hankintojen arvo koko konserni huomioiden on noin neljä miljardia euroa vuosittain. Rakentamisen osuus siitä on noin puolet.²

Ympäristömyönteisiä hankintoja on edistetty pitkään. Hankintastrategia vuodelta 2011 sisälsi ympäristönäkökulmien ottamisen huomioon hankinnoissa. Valtuusto hyväksyi 26.9.2012 ympäristöpolitiikan tavoitteeksi, että kaikki kaupungin hankintaprosessit sisältävät ympäristökriteerejä vuoteen 2020 mennessä. Muut tavoitteet liittyivät kestävien hankintojen koulutukseen, kestävä kehitys ja elinkaaren järjestelmälliseen huomioimiseen hankinnoissa ja siihen, että kaupunki siirtyy käyttämään reilun kaupan tuotteita.³ Helsingin hankintoja varten on laadittu vuonna 2015 kestävien hankintojen opas, jossa annetaan tietoa ja ohjeistusta erilaisten kestävä kehityksen

¹ Helsingin kaupunkistrategia 2017–2021.

² Khs 14.12.2020 § 880 ja Hiilineutraali Helsinki 2035 -toimenpideohjelma.

³ Kvsto 26.9.2012 § 266.

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkinen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (Julkl 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

eli ympäristö- ja sosiaalisten kriteerien käyttöön ja yleisesti kestävien hankintojen tekemiseen. Arviointiajankohtana lainsäädäntö ja ympäristövaikutusten arviointia on edelleen kehitetty, joten opas on paikoin vanhentunut.⁴

Hiilineutraali Helsinki 2035 -toimenpideohjelmassa on asetettu 26 (tai 23 riippuen laskutavasta) toimenpidettä hankinnoille. Nämä liittyvät uusien hankintakriteerien kehittämiseen ja käyttöönottoon siten, että hankinnoissa voitaisiin ottaa aiempaa paremmin huomioon elinkaari, kiertotalous ja ilmastönäkökulma. Tavoitteena on lisäksi muun muassa kasvihuonekaasupäästöjen ja kiertotalouden kannalta merkittävien hankintojen tunnistaminen, päästölaskennan, elinkaarimallien ja ilmastovaikutusten arvioinnin kehittäminen, yritysysteistyön lisääminen yhteistyöpilottien avulla, strategisten tavoitteiden luominen kestäville ja innovatiivisille hankinnoille kierto- ja jakamistalouden tiekartan ja hankintastrategian päivityksen avulla, hankintayhteistyön lisääminen vastuullisista hankinnoista kuntien ja valtion kanssa. Tarkoitus on myös määritellä vähimmäistaso kilpailutusten ilmastokriteereille, lisätä hankintojen suunnitelmallisuutta ja tiukentaa ympäristö- ja ilmastovaikutuksia vähentäviä ja kiertotaloutta huomioivia kriteerejä elintarvike- ja ruokapalveluhankinnoissa.⁵

Kaupungin ympäristöpoliittisia toimenpiteitä seurataan hankintojen ympäristöverkostossa ja raportoidaan vuosittaisessa ympäristöraportoinnissa. Arviointiajankohtana valmisteltiin sekä uutta ympäristöpoliittista ohjelmaa että hankintastrategiaa.⁶

1.3 Arviointikysymykset ja -kriteerit

Pääkysymys:

Noudatetaanko Helsingin kaupungin hankinnoissa kaupunginvaltuuston asettamia ympäristöpoliittisia linjauksia?

Osakysymykset:

1. Sisältävätkö kaupungin hankintaprosessit ympäristökriteerejä?
2. Onko hankinnoissa alettu edistää Hiilineutraali Helsinki 2035 -toimenpideohjelman tavoitteita?
3. Tehdäänkö ympäristövaikutuksiltaan merkittäviä hankintoja kestävä kehityksen mukaisesti?

Osakysymyksen 1 arviointikriteerinä oli, että hankintaprosessit sisältävät ympäristökriteereitä vuonna 2020 valtuuston päätöksen mukaisesti. Tätä arvioitiin toimialoille,

⁴ Helsingin kaupungin kestävien hankintojen opas, 2015.

⁵ Kaupunginkanslian hankintalakimiehen sekä kaupunkiympäristön toimialan ympäristöpalvelujen tiimipäällikön ja ympäristösuunnittelijan esihaastattelu 20.5.2020 ja kommentit 23.12.2020.

⁶ Kaupunginkanslian hankintalakimiehen sekä kaupunkiympäristön toimialan ympäristöpalvelujen tiimipäällikön ja ympäristösuunnittelijan esihaastattelu 20.5.2020.

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkisen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (JulkL 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

liikelaitoksille ja konsernin tytäryhteisöjä edustavaan Konsernihankinta Oy:lle tehtävällä tietopyynnöllä. Lisäksi selvitettiin, millä perusteella ympäristökriteerejä on valittu kullekin hankintaryhmälle.

Osakysymyksen 2 arviointikriteerinä oli, että kaupungin ympäristöraportoinnista ja tietopyynnöstä toimialoille, liikelaitoksille ja Konsernihankinta Oy:lle ilmenee, onko niissä alettu toteuttaa toimenpideohjelman tavoitteita.

Osakysymyksen 3 arviointikriteerinä oli se, että ympäristövaikutuksiltaan⁷ merkittämissä hankinnoissa tilaaja ottaa hankinnan eri vaiheessa (kilpailutus ja tarjousten vertailu, sopimuksen sisältö) järjestelmällisesti huomioon hankinnan ympäristövaikutukset ja tuotteen tai palvelun elinkaaren. Kohteeksi valittiin ympäristövaikutuksiltaan merkittäviä yhteishankintoja tekevien hankintayksiköiden case-hankintoja. Toteutusta arvioitiin kirjallisen materiaalin ja haastattelujen perusteella.

1.4 Arvioinnin aineistot ja menetelmät

Arvioinnissa haastateltiin hankintojen ympäristöverkoston edustajia ja tehtiin kaksi tietopyyntöä, erikseen toimialojen ja liikelaitosten hankinnoista vastaaville sekä kymmenelle tytäryhteisölle. Tytäryhteisöt valittiin kaupunkiympäristön ja keskushallinnon toimialan hankinnoista, konserniasioista ja ympäristöasioista vastaavien kanssa yhteistyössä. Tytäryhteisöistä ainoastaan Palmia Oy jätti vastaamatta tietopyyntöön. Tarkempaa arviointia varten haastateltiin kolmea toimijaa, jotka tekevät ympäristövaikutuksiltaan merkittäviä hankintoja. Näitä olivat Rakentamispalveluliikelaitos Stara (kuljetus- ja logistiikkapalvelut), kaupunginkanslia (ICT-hankinnat) ja Palvelukeskusliikelaitos (elintarvikehankinnat). Haastattelun kohteena olivat pääasiassa kyseisen palvelun hankinnasta vastaavat henkilöt. Arvioinnissa käytettävää käsitteistöä on koottu liitteeseen 4.

1.5 Kansallinen ohjaus

Eri tuotteisiin ja palveluihin liittyy paljon erilaisia ympäristöasioita koskevia velvoitteita ja muita määräyksiä, joissa säännellään ao. lainsäädännössä. Lisäksi esimerkiksi maankäyttö- ja rakennuslaki⁸ määrittelee selvitettäväksi hankkeiden ympäristövaikutukset ja laki biopolttoaineiden käytön edistämisestä⁹ (jakeluvelvoitelaki) edellyttää, että tietyn prosenttiosuuden energiasisällön kokonaismäärästä tulee joka vuosi olla biopolttoaineita. Seuraavassa kuvataan sitä, mitä laissa julkisista hankinnoista todetaan ympäristövaikutusten huomioon ottamisesta.

Laki julkisista hankinnoista

⁷ Kasvihuonepäästöjen tai kiertotalouden kannalta merkittävät tuotteet tai palvelut.

⁸ 5.2.1999/132.

⁹ 29.3.2019/418.

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkinen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (Julkl 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

Hankintalain¹⁰ 72 §:n mukaan ”Hankintayksikkö voi hankinnan kohteen kuvauksessa, tarjouspyynnössä esitettyjen kokonaistaloudellisen edullisuuden perusteissa tai sopimuksen toteuttamisen ehdoissa vaatia tiettyä merkkiä näytöksi siitä, että hankinnan kohde vastaa vaadittuja ympäristöominaisuuksia”. Kaikkien merkkiin sisältyvien vaatimusten tulee liittyä hankinnan kohteeseen. Sen vaatimusten tulee perustua kolmannen osapuolen laatimiin puolueettomiin ja syrjimättömiin perusteisiin, jotka vahvistetaan avoimessa menettelyssä ja merkin tulee olla kaikkien osapuolten saatavilla. Hankintayksikön on hyväksyttävä muita asianmukaisia todistuskeinoja, mikäli tarjoajan ei ole ollut mahdollista saada edellytettyä merkkiä.

Lain 79 §:n ja 81 §:n mukaan tarjoaja voidaan sulkea kilpailun ulkopuolelle, mikäli tarjous ei ole ympäristö-, sosiaali- ja työoikeudellisten velvoitteiden mukainen. Lain 93 §:n perusteella hankintayksikkö voi asettaa tarjouksien vertailuun perusteita, jotka liittyvät ”laadullisiin, yhteiskunnallisiin, ympäristö- tai sosiaalisiin näkökohtiin tai innovatiivisiin ominaisuuksiin”.

Hankintalain 90 §:n mukaan ”Hankintayksikkö voi pyytää ehdokkaalta tai tarjoajalta selvityksen rakennusurakan toteuttamisessa tai palvelun suorittamisessa toteutettavista ympäristövaikutusten hallintaa koskevista toimenpiteistä.” Hankintayksikön vaatiessa riippumattomien tai kolmansien osapuolten tahojen todistuksia asiasta, sen on viitattava unionin ympäristöasioiden hallinta- ja auditointijärjestelmään (EMAS) tai tunnustettuihin ympäristöjärjestelmiin tai muihin ympäristöasioiden hallintaa koskeviin kansainvälisiin standardeihin. Jos ehdokkaalla tai tarjoajalla ei ole todistettavasti ilman omaa syytään ollut mahdollisuutta saada tällaista todistusta, se voi esittää myös muuta vastaavaa näyttöä ympäristönhallintatoimenpiteistä. Hankintayksikkö voi pyytää ehdokkaalta tai tarjoajalta sen oman selvityksen laadunvarmistustoimenpiteistä. Ehdokas tai tarjoaja voi osoittaa myös ”muuhun näyttöön perustuvien ympäristönhallinta- tai laadunvarmistustoimenpiteiden vastaavan ympäristöasioiden hallintajärjestelmää koskevien standardien tai laadunvarmistusstandardien vaatimuksia.”

Lain 95 §:ssä säädetään elinkaarikustannuksista (ks. liite 4). Sen mukaan hankinnan kustannusten arvioimisen perusteena voidaan käyttää myös ulkoisia elinkaarikustannuksia, mikäli laskentamenetelmä on puolueettomasti todennettavissa oleva, suosimaton ja syrjimätön, kaikkien osapuolten saatavilla, eikä tietojen toimittaminen edellytä kohtuuttomia ponnisteluja ja jos näille ulkoisille kustannuksille voidaan määrittää tarkistettava rahallinen arvo. Elinkaarikustannuksia ovat:

- hankintayksikölle tai käyttäjille aiheutuneet hankintakustannukset,
- käyttökustannukset,
- huoltokustannukset,
- kierrätys- ja jätevaiheen kustannukset,

¹⁰ Laki julkisista hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista 29.12.2016/1397.

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkinen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (Julkl 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

- muut rakennusurakoiden, tavaroiden tai palvelujen elinkaaren aikaiset kustannukset,
- ulkoisista ympäristövaikutuksista aiheutuvat ja hankinnan kohteeseen sen elinkaaren aikana liittyvät kustannukset, jos niiden rahallinen arvo voidaan määrittää ja tarkistaa.

Kansallinen kehittäminen

Suomen ympäristökeskus julkaisi vuonna 2019 raportin Julkisten hankintojen ja kotitalouksien kulutuksen hiilijalanjälki ja luonnonvarojen käyttö. Raportin mukaan Julkisten hankintojen hiilijalanjälki vuonna 2015 oli 8,3 Mt CO₂e. Siitä 1,78 Mt aiheutui valtion, 4,73 Mt kuntien ja 1,79 Mt kuntayhtymien hankinnoista. Kuntien ja kuntayhtymien hankinnoissa 42-43 prosenttia päästöistä aiheutui palvelujen ostoista ja 52 prosenttia aineista, tarvikkeista ja tavaroista.¹¹

Työ- ja elinkeinoministeriö ohjaa ja rahoittaa kestävien ja innovatiivisten julkisten hankintojen verkostomainen osaamiskeskus KEINOa. Se kokoaa yhteen ja verkostoi¹² julkisten hankintojen osaajia sekä tukee ja auttaa julkisia hankkijoita. Osaamiskeskus perustettiin vuoden 2018 alussa. Päättävänä tavoitteena vuosille 2018-2021 on muun muassa lisätä kestävyystavoitetta ja innovatiivisuutta toteuttavia hankintoja Suomessa.¹³

Valtiovarainministeriössä laadittiin julkisten hankintojen tilannekuva vuonna 2020¹⁴ pohjaksi kansalliselle julkisten hankintojen strategialle. Siinä yhtenä toimenpiteenä on KEINO-osaamiskeskuksen toiminnan hyödyntäminen. Tavoitteina ympäristönäkökulmasta ovat ”Tuemme julkisilla hankinnoilla Suomen hiilineutraalisuustavoitetta 2035 ja kiertotalouden toteuttamista”, ”Tuemme luonnon monimuotoisuuden säilymistä hankintojen avulla” ja ”Edistämme kestävästä ruokajärjestelmästä elintarvikkeita ja ruokapalveluhankinnoissa ja käytämme kestävästi ja vastuullisesti tuotettuja elintarvikkeita.”¹⁵

Helsingin kaupungin toimijat ovat olleet mukana KEINO-osaamiskeskuksen useissa kehittämistyöryhmissä ja esimerkiksi suunnittelemassa kansallista koulutusta vuonna 2020.

¹¹ Nissinen, A. & Savolainen H. (toim.), 2019.

¹² Motiva Oy, Suomen Kuntaliitto ry, Teknologian tutkimuskeskus VTT Oy, Innovatorahoituskeskus Business Finland, Suomen ympäristökeskus SYKE, Hansel Oy sekä Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra.

¹³ <https://www.hankintakeino.fi/fi> (luettu 2.12.2020).

¹⁴ Suomen julkisten hankintojen tilannekuva, 2020.

¹⁵ Kansallinen julkisten hankintojen strategia 2020.

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkinen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (Julkl 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

2 Havainnot

2.1 Ympäristötavoitteet hankinnoissa kaupungin tasolla

2.1.1 Tavoitteet 2012 ovat toteutuneet osittain

Vuonna 2011 voimaan tulleen hankintastrategian mukaisena ympäristötavoitteena on ollut kestävän kehityksen periaatteiden ottaminen huomioon hankintakäsikirjassa ja hankinnan asiakirjamalleissa. Tarjouspyyntöjen mallipohjissa tavoite ei ole toteutunut, mutta sopimushallintajärjestelmässä (Cloudia) on voitu tehdä merkintä, mikäli on käyttänyt ympäristökriteereitä hankinnassa. Hankintojen kestävän kehityksen toimintaohjelman toteuttaminen ja kestävän kehityksen mukaisten hankintojen sisällyttäminen ympäristöraportointiin ovat myös toteutuneet. Energiatehokkuuden ja hiilijalanjäljen käytön lisäämistä hankintaperusteena ja innovatiivisten toimintamallien käyttöä on edistetty, joskin työ on jatkuvaa.¹⁶

Valtuusto hyväksyi 26.9.2012 ympäristöpolitiikan tavoitteeksi, että

- kaikki kaupungin hankintaprosessit sisältävät ympäristökriteerejä vuoteen 2020 mennessä.
- kaikki hallintokunnat ja tytäryhteisöt koulutetaan kestävien hankintojen tekemiseen,
- kestävä kehitys huomioidaan järjestelmällisesti kaupungin hankinnoissa sekä kilpailutusten yhteydessä (vertailu- ja valintaperusteiden käytön mahdollisuus) että sopimuksissa (tarjolla on kestävän kehityksen mukaisia vaihtoehtoja tai ostettavat materiaalit ja palvelut on tuotettu kestävän kehityksen periaatteiden mukaisesti)
- Helsinki pyrkii huomioimaan hankinnoissaan ja toimintansa järjestämisessä hankkimiansa ja käyttämiensä materiaalien ja palvelujen koko elinkaaren
- Helsinki siirtyy käyttämään reilun kaupan tuotteita.¹⁷

Samassa yhteydessä hyväksyttiin globaalin vastuun strategia, jossa todetaan, että ”kestävä kehitys huomioidaan järjestelmällisesti kaupungin hankinnoissa”.¹⁸ Poliittikan tavoitteista viimeisin on toteutunut hyvin: Helsinki on ollut kuusi vuotta Reilun kaupan kaupunki. Vuonna 2019 Palvelukeskus Helsingissä käytettiin 1 120 kiloa Reilu kauppa -sertifioitua kahvia ja Palmia Oy:ssä 9 730 kiloa. Molemmat toimijat käyttivät Reilu kauppa -sertifioituja banaaneja 3 910 kiloa. Muita käytettyjä Reilun kaupan tuotteita olivat tee, tofu, hunaja ja ruokosokeri.¹⁹

¹⁶ Tarkastuslautakunnan 1. toimikunnan arviointikäynnillä kaupunginkansliaan 3.11.2020 saadut tiedot ja kaupunginkanslian hankintalakimieheltä saatu kommentti muistioon 23.12.2020.

¹⁷ Helsingin kaupungin ympäristöpolitiikka 2012.

¹⁸ Globaalin vastuun strategia 2012.

¹⁹ Tarkastuslautakunnan 1. toimikunnan arviointikäynnillä kaupunkiympäristön toimialalle 23.10.2020 saadut tiedot.

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkinen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (JulKL 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

Ympäristöpolitiikkaa on toteutettu erilaisten ohjeiden avulla. Helsingin hankintoja varten on laadittu vuonna 2015 kestävien hankintojen opas. Siinä kestävä julkinen hankinta määritellään ”menettelyksi, jossa hankittavissa tavaroissa, palveluissa tai rakennusurakoissa on vastaaviin tavanomaisiin vaihtoehtoihin nähden pienemmät elinkaaren ympäristövaikutukset sekä eettiset ja sosiaaliset vaikutukset. Kestävyys voidaan ottaa huomioon jokaisessa julkisen hankinnan vaiheessa, kuten soveltuvuuden vähimmäisvaatimuksissa, hankinnan kohteen vähimmäisvaatimuksissa, vertailuperusteissa ja sopimusehdoissa²⁰.”

Kestävien hankintojen oppaan tarkoituksena on opastaa kestävien hankintojen tekemisessä Helsingin kaupungin hankinta-asiantuntijoita ja antaa lisätietoa muille aiheesta kiinnostuneille. Oppaaseen on koottu ehdotuksia kestävä hankinnan kriteereistä tuoteryhmittäin sekä esimerkkitapauksia Helsingin kaupungin eri virastoissa tehdyistä hankinnoista. Oppaaseen on koottu EU-tasoista ja kansallista ohjeistusta, joten se on hieman vanhentunut lainsäädännön osalta.²¹ Ympäristövaikutusten arviointi on sittemmin kehittynyt oppaan laadinnan jälkeen. Keskeinen rooli tässä on ollut Helsingin kaupungin hankintojen ympäristöverkostolla, joka yhdistää eri toimialojen hankinnoista vastaavia. Verkoston tehtävä on parantaa yhteistyötä ja tiedonvaihtoa ja nostaa esiin hyviä käytäntöjä kaupungin hankinnoista vastaavien kesken.²²

Ympäristöpolitiikassa oli tavoitteena, että kaikki hallintokunnat ja tytäryhteisöt koulutetaan kestävien hankintojen tekemiseen vuoteen 2020 mennessä. Kestäviin hankintoihin annettava koulutus on ollut kaupungilla hyvin hajanaista. Tarkoitus oli sisällyttää ympäristöasioita yleisiin hankintakoulutuksiin, mutta niitä ei ole järjestetty muutama vuoteen. Aihe on ollut esillä lähinnä toimialojen omissa hankintakoulutuksissa.²³ Koulutuksia on järjestetty erityisesti ihan viime vuosina muun muassa KEINO-akatemian hankintojen koulutusohjelman puitteissa. Tavoitetta siitä, että kaupungin toimintojen materiaali- ja ekotehokkuus olisi selvästi parantunut ja nämä otettaisiin huomioon kaikissa investoinneissa, hankinnoissa ja merkittävässä hankkeissa vuoteen 2050 mennessä, ei ole seurattu, koska tavoite on niin pitkälle aikavälille.²⁴

Ympäristökriteerit tarkoittivat sitä, että hankinnassa käytetään ympäristöön liittyviä ehdottomia vaatimuksia tai vertailuperusteita kansallisen kynnysarvon ylittävissä hankinnoissa.²⁵ Helsingin ympäristöraportissa 1/2020 todetaan, että kaupungin toimialojen ja liikelaitosten hankinnoissa käytettiin vuonna 2019 ympäristökriteerejä

²⁰ Helsingin kaupungin kestävien hankintojen opas 2015.

²¹ Helsingin kaupungin kestävien hankintojen opas 2015.

²² Helsingin kaupungin ympäristöraportti 1/2020.

²³ Kaupunginkanslian hankintalakimiehen sekä kaupunkiympäristön toimialan ympäristöpalvelujen tiimipäällikön ja ympäristösuunnittelijan esihaastattelu 20.5.2020.

²⁴ Tarkastuslautakunnan 1. toimikunnan arviointikäynnillä kaupunkiympäristön toimialalle 23.10.2020 saadut tiedot.

²⁵ Tarkastuslautakunnan 1. toimikunnan arviointikäynnillä kaupunkiympäristön toimialalle 23.10.2020 saadut tiedot.

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkinen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (JulKL 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

keskimäärin noin 67 prosentissa euromääräisesti ja 45 prosentissa kappalemääräisesti tarkasteltuna. Eniten käytettyjä ympäristökriteerejä olivat vähäpäästöisyyteen liittyvät kriteerit tai ympäristöjärjestelmiin ja -suunnitelmiin liittyvät kriteerit.²⁶



Kuvio 1 Tarjouspyynnöissä käytetyt ehdottomat ympäristövaatimukset²⁷

Hankintojen ympäristöverkoston esihaastattelun mukaan jokaisesta hankintayksiköstä on saatu keskiarvotieto siitä, kuinka paljon ympäristökriteerejä on käytetty. Osa toimialoista on käyttänyt arvioita ja osa on selvittänyt asiaa tarkemman laskennan pohjalta. Tässä on siis vaihtelua toimialojen välillä, yhtenäistä mallia ei ole ja muun muassa osaaminen vaihtelee.²⁸

Suomen julkisten hankintojen tilannekuvaa arvioivassa julkaisussa vuodelta 2020 todetaan, että tarjouspyynnöissä on toisinaan määriteltä hankinnan kohteelle paljon vaatimuksia, joita ei ole mahdollista muuttaa sopimuskauden aikana, mutta hankinnan kokonaiskustannuksia elinkaarikustannuksineen ei välttämättä huomioida. Elin- kaarikustannusmallien soveltamisesta on kokemusta suurimmilla kaupungeilla ja Väylä-virastolla.²⁹

2.1.2 Uudet linjaukset ovat vanhoja painokkaampia

Hankintastrategian ympäristötavoitteet

²⁶Helsingin kaupungin ympäristöraportti 1/2020.

²⁷Helsingin kaupungin ympäristöraportti 1/2020.

²⁸Kaupunginkanslian hankintalakimiehen sekä kaupunkiympäristön toimialan ympäristöpalvelujen tiimipäällikön ja ympäristösuunnittelijan esihaastattelu 20.5.2020.

²⁹Suomen julkisten hankintojen tilannekuva, 2020.

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkinen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (Julkl 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

Uudessa, vuoden 2020 lopulla hyväksytyssä hankintastrategiassa³⁰ tavoitteet ovat muuttuneet edelliseen hankintastrategiaan verrattuna siten, että vastuullisuuden näkökulma on laajentunut ympäristövastuusta vielä enemmän myös taloudellisen ja sosiaalisen vastuun näkökulmaan. Esimerkiksi työllistämisehto hankinnoissa on tullut uutena tavoitteena. Ilmastonmuutoksen hillintä ja kiertotalous ovat nousseet voimakkaammin tavoitteiksi. Strategian toimeenpano ja vastuut tulevat vahvistumaan verrattuna edelliseen strategiaan.³¹

Hankintastrategian tavoitteet ja toimenpiteet tulevat liittymään:

- Uusien toimintamallien ja kriteerien käyttöön
- Vähäpäästöisten, kiertotaloutta ja luonnon monimuotoisuutta tukevien ratkaisujen käyttöönottoon
- Elinkaarikustannusten arviointiin
- Vastuullisten hankintojen seurantaan ja vaikuttavuuden arviointiin
- Harmaantalouden torjuntaan
- Ihmisoikeuksien sekä työelämän perusoikeuksien noudattamiseen sekä
- Hankinnoilla työllistämiseen.³²

Kaupunginkanslian mukaan suurimmat haasteet ympäristönäkökulman huomioimiseksi hankintojen kilpailutuksissa ovat tuen ja osaamisen puute, aktiivisen ja tarpeeksi aikaisen markkinavuoropuhelun sekä sopimusseurannan puute. Nämä ovat hyvin pitkälti myös resurssikysymyksiä. Hankintojen ympäristövaikutusten mittaaminen on työlästä, samaten elinkaarivaikutusten ja -kustannusten arvioiminen, mikä on vasta aluillaan. Tarkoitus on lisätä osaamista ja parantaa hankintojen johtamista ja yhteistyötä hankintayksiköiden välillä. Myös uusia toimintamalleja ja työkaluja pyritään ottamaan käyttöön, jotta hankintojen ympäristökriteerien asettaminen olisi helpompaa.³³

Hankintojen ympäristöverkoston esihaastattelun 20.5.2020 mukaan ympäristöpoliittista tavoitetta on tarkennettu siten, että ympäristökriteerejä sisällytetään nimenomaan niihin hankintoihin, joissa ympäristövaikutukset ovat merkittävät.³⁴

Kaupunki on Suomen suurin hankkija. Kaupunkiympäristön toimialan ympäristöpalvelujen mukaan tätä asemaa eri ole käytetty tarpeeksi hyödyksi. Helsingillä olisi mahdollisuus ohjata markkinoita tehokkaasti vastuullisempaan suuntaan vahvistamalla ympäristö- ja vastuullisuusnäkökohtien huomioimista entistä vahvemmin hankinnoissaan. Tämä edellyttää aktiivista markkinavuoropuhelua, jotta markkinoilla on

³⁰ Khs 14.12.2020 § 880.

³¹ Tarkastuslautakunnan 1. toimikunnan arviointikäynnillä kaupunginkansliaan 3.11.2020 saadut tiedot.

³² Tarkastuslautakunnan 1. toimikunnan arviointikäynnillä kaupunginkansliaan 3.11.2020 saadut tiedot.

³³ Tarkastuslautakunnan 1. toimikunnan arviointikäynnillä kaupunginkansliaan 3.11.2020 saadut tiedot.

³⁴ Kaupunginkanslian hankintalakimiehen sekä kaupunkiympäristön toimialan ympäristöpalvelujen tiimipäällikön ja ympäristösuunnittelijan esihaastattelu 20.5.2020.

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkisen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (JulkL 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

aikaa sopeutua tiukentuviin kriteereihin ja mahdollisuudet tarjota kaupungille tuotteita ja palveluita tiukemmilla kriteereillä.³⁵

Ympäristöpolitiikan tavoitteet hankinnoille

Ympäristöpolitiikan luonnoksessa 1/2020 esitetään, että

- kansallisen kynnysarvon ylittävissä hankinnoissa tarkastellaan ympäristö- ja sosiaalisia vaikutuksia ja asetetaan vastuullisuuskriteerejä vuoteen 2025 mennessä,
- vastuulliset hankinnat on sisällytetty kaikkien hankintayksiköiden hankintastrategiaan tai ohjeisiin,
- hankintayksiköiden osaamista kehitetään vastuullisten ja vähähiilisten hankintojen tekemisessä ja
- vastuullisuuden vaikuttavuuden arviointia lisätään.³⁶

Luonnoksessa on aiempaa kattavammin ympäristöpoliittisia tavoitteita myös hankinnoille. Tavoitteena on muun muassa parantaa hankintojen vaikuttavuutta, sen arviointia ja kehittää käytettyjen kriteerien toteutumisen seurantaa. Tavoitteena on, että kaikissa kaupunkikonsernin hankinnoissa, jotka ylittävät kansallisen kynnysarvon, tarkastellaan ympäristö- ja sosiaaliset vaikutukset ja tarkastelun pohjalta asetetaan vastuullisuuskriteerejä vuoteen 2025 mennessä.³⁷

Vastuullisuuskriteereillä tarkoitetaan sellaisia hankinnalle asetettuja kriteerejä, jotka ovat selkeästi lakisääteisen tason ylittäviä ja kohdistuvat hankittavan tuotteen tai palvelun elinkaaren merkittäviin ympäristövaikutuksiin tai sosiaaliseen vastuuseen. Kriteerit voivat olla joko ehdottomia vaatimuksia (ml. hankinnan kohteen vaatimukset, tarjoajan soveltuvuusvaatimukset ja sopimusehdot) tai vertailuperusteita. Tavoitteeksi on asetettu, että vastuulliset hankinnat on sisällytetty osaksi kaikkien kaupunkikonsernin hankintayksiköiden strategiaa tai hankintaohjeita vuoteen 2025 mennessä.³⁸

Ympäristöpolitiikan luonnoksessa todetaan, että kehitetään hankintojen vaikuttavuuden arviointia vastuullisuuden ja ilmastovaikutusten osalta ja vastuullisuuskriteerien toteutumisen seurantaa sopimuskauden aikana. Vastuullisia hankintoja seurattaisiin ja raportoitaisiin systemaattisesti osana kaupungin käyttämiä hankintojen hallintajärjestelmiä vuoteen 2025 mennessä. Lisäksi tavoite on lisätä konsernin hankintayksi-

³⁵ Ympäristöpalvelujen ympäristötaloussuunnittelijan kommentit muistioon 4.12.2020.

³⁶ Ympäristöpolitiikan päivitys, kaupunkiympäristön toimiala 25.2.2020.

³⁷ Tarkastuslautakunnan 1. toimikunnan arviointikäynnillä kaupunkiympäristön toimialalle 23.10.2020 saadut tiedot.

³⁸ Tarkastuslautakunnan 1. toimikunnan arviointikäynnillä kaupunkiympäristön toimialalle 23.10.2020 saadut tiedot.

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkinen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (Julkl 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

köiden osaamista vastuullisten ja vähähiilisten hankintojen tekemisessä sekä hankintojen elinkaari vaikutusten arvioinnissa. Pidemmällä aikavälillä kaupunkikonsernin hankinnoissa käytettyjen ilmasto- ja ympäristökriteerien vaikuttavuus paranee ja hankintojen hiilijalanjälki pienenee jatkuvasti vuoteen 2050 mennessä.³⁹

Ympäristöpolitiikan vastuullisten hankintojen asettamista on tarkoitus seurata prosenttiosuudella kynnysarvon ylittävistä hankinnoista (euro- ja kappalemäärä), sekä prosenttiosuudella rakennus- ja infrahankkeista, joissa on tehty elinkaaren hiilijalanjälkilaskenta. Lisäksi on tarkoitus seurata niiden toimialojen, liikelaitosten ja tytäryhteisöjen osuutta, joilla on vastuullisten hankintojen seuranta käytössä. Tiedot saadaan toimialoilta ja liikelaitoksista ja ne raportoidaan osana ympäristöraporttia, joka seuraa ympäristöpolitiikan toteutumista, kuten tälläkin hetkellä.⁴⁰

Syksyllä 2020 julkaistiin kaupungin intranetissä kestävien hankintojen kriteeripankki. Kriteeripankkiin on koottu eri hankintaryhmien keskeisimpiä kestävyysnäkökulmia sekä käyttökokemuksia Helsingin kaupungin hankinnoissa käytetyistä ympäristö- ja sosiaalivastuun kriteereistä. Sivustolla on kuvattu, mitä kestävyys tarkoittaa hankintaprosessin eri vaiheissa.⁴¹

2.1.3 Hiilineutraali Helsinki 2035 -toimenpideohjelma on kunnianhimoinen

HNH 2035-toimenpideohjelman tavoitteet

Kansliapäällikkö asetti marraskuussa 2017 työryhmän, jonka tehtävänä oli valmistella kaupunkistrategian 2017–2021 mukainen toimenpideohjelma päästövähennysten toteuttamisesta. Päästövähennysohjelmatyöryhmä laati esityksen vuoden 2018 alussa Hiilineutraali Helsinki 2035 -toimenpideohjelmaksi, joka hyväksyttiin hallituksessa joulukuussa 2018.⁴² Siinä on ympäristöraportin mukaan on asetettu ”kunnianhimoiseksi kuvattuja tavoitteita” vastuullisten hankintojen edistämiseksi.⁴³ Toimenpideohjelmaan on kirjattu yhteensä 26 toimenpidettä hankintojen johtamisen ja vaikuttavuuden parantamiseksi sekä rakentamisen, liikenteen ja ruokapalveluhankintojen kehittämiseksi kohti pienempiä ilmastovaikutuksia.⁴⁴ Toimenpideohjelmassa hankinnoille asetettuja tavoitteita ovat muun muassa:

³⁹ Tarkastuslautakunnan 1. toimikunnan arviointikäynnillä kaupunkiympäristön toimialalle 23.10.2020 saadut tiedot.

⁴⁰ Tarkastuslautakunnan 1. toimikunnan arviointikäynnillä kaupunkiympäristön toimialalle 23.10.2020 saadut tiedot.

⁴¹ <http://helmi.hel.fi/Uutiset/Sivut/Tukea-kestavien-hankintojen-tekemiseen.aspx> (15.9.2020).

⁴² <http://helmi.hel.fi/yhteisetpalvelut/ilmasto-ja-ymparisto/ilmastotyo/Sivut/default.aspx> (luettu 6.11.2020).

⁴³ Helsingin kaupungin ympäristöraportti 2019.

⁴⁴ Tarkastuslautakunnan 1. toimikunnan arviointikäynnillä kaupunkiympäristön toimialalle 23.10.2020 saadut tiedot.

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkinen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (Julkl 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

- Kehitetään olemassa olevia ja otetaan käyttöön uusia hankintakriteerejä Helsingin kaupungin hankintoihin huomioiden elinkaari, kiertotalous ja ilmastonäkökulma paremmin.
- Tunnistetaan kasvihuonekaasupäästöjen ja kiertotalouden kannalta merkittävät hankinnat ja kehitetään päästölaskentaa, elinkaarimalleja ja ilmastovaikutusten arviointia näihin hankintoihin. Tehdään hankintojen vaikuttavuuden arviointia ympäristönäkökulmasta.
- Lisätään yritysysteistyötä tekemällä erilaisia kokeiluja ja yhteistyöpilotteja sekä haetaan rahoitusta innovatiivisten hankintojen toteuttamiseen ilmastopäästöjen vähentämiseksi.
- Luodaan strategiset tavoitteet kestäville ja innovatiivisille hankinnoille Helsingin kaupunkikonsernissa. Laaditaan innovatiivisten ja kestävien hankintojen tiekartta ja päivitetään kaupungin hankintastrategia.
- Lisätään hankintayhteistyötä vastuullisissa hankinnoissa lähialueen kuntien, kuntayhtymien ja muiden julkisten toimijoiden kanssa, esimerkiksi yhteisiä kouluksia, selvityksiä, markkinakartoituksia ja ilmastokriteerien vähimmäisvaatimusten tason määrittely kilpailutuksille
- Kehitetään hankintojen suunnitelmallisuutta ja raportointia muun muassa hankintakalenterien käyttöönotolla ja yhtenäisillä kaupunkitasoisilla raportointikäytännöillä. Lisätään ohjeistusta kokonaistaloudelliseen hankintaan (esimerkiksi elinkaarikustannukset), hankintojen yhdistämiseen ja yhteiskäytön lisäämiseen. Seuranta tehdään osana ympäristöohjelmien seuranta ja ympäristöraportointia.
- Kehitetään ja tiukennetaan ympäristö- ja ilmastovaikutuksia vähentäviä sekä kiertotaloutta huomioivia kriteerejä kaupungin elintarvike- ja ruokapalveluhankinnoissa.⁴⁵

Toteutetut toimenpiteet

Kaupunkiympäristön toimiala koordinoi Hiilineutraali Helsinki 2035 -toimenpideohjelmaa. Toimialan mukaan useat HNH-toimenpiteet ovat lähteneet käyntiin, mutta eivät vielä päässeet vakaalle kehitysuralle. Ilmastotavoitteiden integroiminen toimintaan ja hankintaan on vielä kesken. Usein kehityshankkeet on saatu alulle, mutta kunnollinen jalkautus, jatkuva parannus ja toimintatapojen ydintoimintaan integroiminen on pitkäjänteistä työtä. Tämä työ vaatii toimialatasoista sitoutumista, toimintatapojen ja prosessien riittävää yhtenäistämistä sekä systemaattista seuranta.⁴⁶

Kaupunkiympäristön toimialan arvion mukaan toimenpiteet ovat kuitenkin jo nyt vauhdittaneet hyvin vastuullisia hankintoja ja useita pienempiä työryhmiä on muodostunut toimenpiteiden ympärille, muun muassa ruokapalveluiden ja alueurakoiden kehittämiseksi. Vuonna 2020 valmistui kestävien hankintojen kriteeripankki, josta löy-

⁴⁵ Hiilineutraali Helsinki 2035 -toimenpideohjelma.

⁴⁶ Kaupunkiympäristön toimialan vastaus sähköpostitietopyyntöön 7.10.2020.

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkisen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (Julkl 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

tyy tuoteryhmittäin tietoja käytetyistä vastuullisuuskriteereistä. Päivitettävän ympäristöpolitiikan mukaan hiilineutraalisuustavoitteet tulevat koskemaan toimialojen ja liikelaitosten ohella myös tytäryhteisöjä.⁴⁷

Vuonna 2019 käynnistyi kuusivuotinen Kohti hiilineutraaleja kuntia ja maakuntia -hanke (Canemure), jota koordinoi Suomen ympäristökeskus. Helsingin kaupungin osahankkeessa edistetään vähähiilisiä hankintoja ja pureudutaan siihen, miten hiilijalanjälki voidaan ottaa nykyistä paremmin huomioon hankinnoissa. Suomen ympäristökeskus SYKE laski Helsingille ensimmäisenä kaupunkina Suomessa hankintojen ja investointien hiilijalanjäljen osana hanketta. Hankintojen laskennallinen kokonaishiilijalanjälki vuonna 2018 oli 0,81 miljoonaa tonnia CO₂e. Ilmastovaikutuksiltaan merkittävimpiä hankintaryhmiä olivat rakennusinvestoinnit, rakennus- ja kunnossapitopalvelut sekä rakennusten ja huoneistojen lämmitys ja sähkönkulutus. Päästöintensiivisten hankintaryhmien lisäksi kaupunki tarkastelee mahdollisuuksia vähentää päästöjä myös palveluhankinnoissa, joiden euromääräinen osuus kasvaa yhä tulevaisuudessa.⁴⁸

Canemure-hankkeessa selvitetään ilmastokriteerien soveltamista hankintoihin. Kaupunki on osallistunut yhdeksän hankinnan suunnitteluun ja toteutukseen. Kaikilla pilottihankinnoilla on suuri hiilijalanjälki, mutta myös mahdollisuus päästöjen pienentämiseen. Hiilijalanjälkilaskentaa tarjousvaiheessa pilotoitiin kaupungin asuntotuotannon järjestämässä SR-urakassa. Maito- ja lihatuotteiden hankintojen valmistelu tehtiin yhteistyössä kanslian hankinnat ja kilpailutus -yksikön ja Palvelukeskus Helsingin hankinta-asiantuntijoiden kesken ja sen yhteydessä kutsuttiin markkina keskustelemaan mahdollisuuksista huomioida tulevissa kilpailutuksissa erilaisia vastuullisuuskriteereitä eritoten ilmastovaikutusten ja hiilijalanjäljen pienentämiseksi. Hankinnat kilpailutettiin yhteishankintoina kaupunginkanslian hankinnat ja kilpailutuksen yksikössä. Lisäksi uuden KYMP-talon ravintolapalveluiden sopimuskaudelle kiinnitettiin hiilijalanjälkilaskenta. Muihin pilottihankintoihin lukeutuvat peruskorjaushanke, katu- ja vesihuollon suunnittelu, uudelleenpäälystysurakat, palvelutalojen ruokapalvelut ja työvaatteet.⁴⁹

Ympäristöpalveluilla on yksi asiantuntija, jonka työajasta vain osa on käytettävissä kestävien hankintojen edistämiseen ja asiakkaana ovat kaikki toimialat ja liikelaitokset. Kaupunkiympäristön toimialan ympäristöpalvelujen mukaan Canemure-hanke on tuonut erittäin tärkeän lisäresurssin, mutta hanke on määräaikainen ja aktiivinen hankekausi, jonka aikana kriteerejä testataan, päättyy lokakuun lopussa 2021. Sen jälkeen hankkeeseen jää nykyisen kahden sijaan vain yksi työntekijä, jonka tehtävä

⁴⁷ Tarkastuslautakunnan 1. toimikunnan arviointikäynnillä kaupunkiympäristön toimialalle 23.10.2020 saadut tiedot.

⁴⁸ Tarkastuslautakunnan 1. toimikunnan arviointikäynnillä kaupunkiympäristön toimialalle 23.10.2020 saadut tiedot.

⁴⁹ Tarkastuslautakunnan 1. toimikunnan arviointikäynnillä kaupunkiympäristön toimialalle 23.10.2020 saadut tiedot ja Ympäristöasioiden hallinta-yksikön tiimipäällikön kommentit muistioon 5.1.2021.

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkinen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (JulkL 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

on jalkauttaa ensimmäisen kolmen vuoden aikana opittua. Resurssit eivät ole riittävä kaupunkiorganisaatio koko ja hankintojen monimuotoisuus huomioon ottaen.⁵⁰

Kesällä 2019 käynnistyi Hiilineutraalit ja Resurssiviisaat yritysalueet (HNRY) -hanke, jossa Helsingin yksi kehittämiskohde on päästöttömän työmaan hankintakriteerien kehittäminen ja pilotointi. Kehitystyö alkoi loppuvuodesta 2019 ja joulukuussa järjestettiin infraurakoitsijoille markkinavuoropuhelutilaisuus. Helsinki on mukana hankintoihin liittyvissä green deal -sopimuksissa. Päästöttömän työmaan green deal allekirjoitettiin syyskuussa (Helsinki, Espoo, Turku, Vantaa, Senaatti-kiinteistöt, YM). Haitallisten aineiden vähentäminen varhaiskasvatuksen hankinnoissa -green deal allekirjoitettiin marraskuussa 2020 (Helsinki, Vantaa, Tampere, Tuomi Logistiikka Oy, Monetra Oy, YM, STM). Helsinki on mukana uusiomaarakentamisen UUMA3-hankkeessa, jossa edistetään muun muassa päästölaskennan ohjeistusta ja käyttöönottoa infrarakentamisessa sekä uusiomateriaalien kuten syvästabiloinnin uusiosideaineiden palveluketjujen kehittämistä ja testaamista todellisissa kohteissa.⁵¹

Helsingin kierto- ja jakamistalouden tiekartta laadittiin vuonna 2020 yhtenä Hiilineutraali Helsinki 2035 -toimenpideohjelman toimenpiteenä. Siinä asetettiin tavoitteita myös hankinnoille (ks. liite 2). Tavoitteiden saavuttamiseksi toimenpiteitä esitettiin vuosille 2020–2025. Niistä vuosille 2020–2021 ajoittuvat toimenpiteet ovat

- Laaditaan koko kaupunkiorganisaatiota koskeva linjaus kokousten ja tilaisuuksien tarjoiluista. Linjauksen tavoitteena on ehkäistä tarjoiluista aiheutuvaa ruokahävikkiä, pienentää tarjottavan ruoan ilmastovaikutuksia sekä vähentää kerta-käyttöisten astioiden ja aterimien käyttöä.
- Ennen uusien kalusteiden ja ulkokalusteiden hankintaa tilaaja kartoittaa kaupungin kierrätysrivustolta kaupungilla käytettävissä olevat kalusteet ja käyttää ensisijaisesti niitä. Seuraavaksi selvitetään mahdollisuus hankkia niitä käytettynä, vuokrattuna tai palveluna. Tämä linjaus viedään kaupungin hankintastrategiaan ja toimialakohtaisiin hankintaohjeisiin.
- Laaditaan koko kaupunkiorganisaatiota koskeva ja toimialoittain tarkennettava ohjeistus tarvehankinnoista. Ohjeistuksen tavoitteena on optimoida tilausmääriä, tehostaa tarvikkeiden käyttöä ja kiertoa sekä siten vähentää turhaa kulu-tusta ja hävikkiä.⁵²

2.1.4 Ympäristöpolitiikan seuranta ja edistäminen

Ympäristöpolitiikan ja kestävien hankintojen kaupunkitasoinen koordinointi ja kehittäminen on määritelty kaupunkiympäristön toimialalle. Myös muita kaupunkitasoisia kestäviä hankintoja edistäviä hankkeita ohjataan kaupunkiympäristön toimialan ympäristöpalveluista. Ympäristökriteerien käyttöä hankinnoissa seurataan vuosittain

⁵⁰ Ympäristöpalvelujen ympäristötaloussuunnittelijan sähköpostivastaus 4.12.2020.

⁵¹ Tarkastuslautakunnan 1. toimikunnan arviointikäynnillä kaupunkiympäristön toimialalle 23.10.2020 saadut tiedot.

⁵² <https://www.hel.fi/static/kanslia/Julkaisut/helsingin-kierto-ja-jakamistalouden-tiekartta.pdf> (15.9.2020).

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkinen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (JulKL 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

osana kaupunkiyhteistä ympäristöraportointia. Käytettyjä hankintakriteereitä voidaan seurata sopimushallintajärjestelmä Cloudian avulla. Siellä sopimuksen kirjaaja on voinut merkitä sopimuksen taustalla olleen hankinnan joko sisältäneen tai ei ympäristökriteerejä. Cloudiasta voi merkinnän perusteella tulostaa ajon, jossa ympäristökriteerejä on käytetty. Tämän jälkeen hankintojen osuus voidaan suhteuttaa koko hankintavolyymiin euroissa tai kappaleissa. Seuranta ei kuitenkaan ole täysin luotettava, sillä merkinnän tekeminen ympäristökriteerin käytöstä riippuu hankkijasta.⁵³

Sopimushallintajärjestelmä sisältää kuitenkin paljon epävarmuustekijöitä. Koska se sisältää sekä sopimukset että puitesopimukset, sieltä ei selviä niiden hankintojen todellinen määrä, joissa ympäristökriteerejä olisi käytetty. Kirjaajalla ei välttämättä ole ajantasaista tietoa käytetyistä ympäristökriteereistä varsinkaan, jos ne ovat osana tavarantoiminnan tai palvelun pakollisia vaatimuksia, eikä niitä ole erikseen nostettu esiin hankintasopimuksessa. On myös käynyt niin, että merkintää on käytetty, vaikka ei ole tiedetty onko ympäristökriteereitä käytetty. Ympäristökriteeri-merkintä Cloudiassa ei kerro minkälaisista ympäristökriteereistä sopimuksen taustalla olleessa hankinnassa on käytetty. Seuranta on epävarmuutensa lisäksi myös erittäin työlästä. Se tehdään ker-
ran vuodessa, eikä näin ohjaa kovinkaan ajantasaisesti esim. johtoa seuraamaan hankintojen tilannetta.⁵⁴

Sopimusseurannan vastuullisuuskriteerejä ollaan kuitenkin vuoden 2021 alussa kehittämässä siten, että sekä ympäristö- että sosiaalisen vastuun kriteereille annetaan tarkempia vaihtoehtoja, joita sopimuksia järjestelmään vievät voivat valita. Cloudiaan on lisätty toiminto, joka tarkentaa ympäristö- ja sosiaalisten kriteerien käyttöä siten, että kyllä/ei -vastausten sijaan valitaan vaihtoehtoista myös minkälaisia kriteereitä on käytetty.⁵⁵

Helsingin kaupungin ympäristöraportin 2019 mukaan hankintojen ympäristöverkosto laajentui vuoden 2019 aikana useilla henkilöllä. Yhteistyö liikelaitosten ja tytäryhtiöiden kanssa on lisääntynyt.⁵⁶

Helsinki on aktiivisesti mukana kestävien hankintojen kansallisessa ja kansainvälisessä kehittämistyössä. Helsinki on osallistunut KEINO-osaamiskeskuksen erilaisiin kehittäjäryhmiin sekä hankintojen johtamisen koulutusohjelmaan KEINO-akatemiaan. Kestävien hankintojen seudullista yhteistyötä tehdään PKS kestävien hankintojen ryhmässä. Helsinki on osallistunut ICLEI:n alaiseen Big Buyers -verkostoon, jonka kolmessa ryhmässä kehitetään päästötöntä työmaata, sähköisiä työmaako-neita ja kiertotalouden mukaista rakentamista. Helsinki on jäsenenä myös ICLEI:n

⁵³ Kaupunkiympäristön toimialan vastaus sähköpostitiedusteluun 7.10.2020.

⁵⁴ Kaupunkiympäristön toimialan vastaus sähköpostitiedusteluun 7.10.2020.

⁵⁵ <https://helmi.hel.fi/yhteisetpalvelut/hankinnat/kestavat-ja-vastuulliset-hankinnat/vastuullisuuskriteerit/Sivut/default.aspx> (luettu 28.12.2020) ja kaupunkiympäristön ympäristöpalvelujen kommentti muistioon 5.1.2021.

⁵⁶ Helsingin kaupungin ympäristöraportti 2019.

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkinen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (Julkl 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

Procura+-verkostossa. Palvelukeskus Helsingin vuonna 2018 kilpailuttama ruokakuljetuspalveluiden kokonaisuus sai kansainvälistä näkyvyyttä Euroopan komission vihreiden julkisten hankintojen hyvien käytäntöjen esimerkkinä.⁵⁷

2.2 Tavoitteiden toteutuminen toimialoilla ja liikelaitoksissa

Liitteessä 3 on esitetty kunkin toimialan, liikelaitoksen ja tytäryhteisön käyttämät ympäristökriteerit tuotekategorioittain. Ympäristökriteereitä olivat energiatehokkuus (uusiutuva energia, hiilijalanjälki), ajoneuvojen ja koneiden ympäristökriteerit (päästöluokat, polttoaineen kulutus, melu), haitallisten aineiden vähentäminen, kierrätettävyys ja materiaalitehokkuus, ympäristömerkin kriteerit, ympäristöjärjestelmien kriteerit ja elinkaari- ja tai käyttöikä. Vastaajat ilmoittivat käyttävänsä varsin monipuolisesti eri tuotteidensa tai palvelujensa hankinnassa erilaisia ympäristökriteereitä. Liitteessä 5 on kuvattu Hiilineutraali Helsinki 2035 -toimenpideohjelman tavoitteisiin ryhtyminen toimialoilla ja liikelaitoksissa. Vastausten perusteella toimenpideohjelman voidaan katsoa käynnistyneen hyvin.

Kaupunginkanslia

Aiempi kaupungin hankintastrategia on vuodelta 2011 ja uusi on valmistunut vuonna 2020. Sen yhtenä päävalintana on hankintojen tekeminen kestävän kehityksen periaatteiden mukaisesti. Hankintojen ympäristökriteerien asettamista seurataan vuosittain ja raportoidaan kaupungin ympäristöpolitiikan seurannan yhteydessä (ympäristöraportointi).⁵⁸

Kanslian mukaan ympäristökriteerien käytön mahdollisuutta arvioidaan kaikissa yhteishankittavissa tuote- ja palveluryhmissä. Ympäristökriteerit valitaan hankinnan valmisteluvaiheessa, usein markkinakartoituksessa. Tarjouspyynnössä ympäristökriteerit kirjataan yleensä tarjoajan soveltuvuus- tai hankinnan kohteen pakollisiin vaatimuksiin, mutta niitä on käytetty myös pisteytettävissä vaatimuksissa ja hankintasopimuksen ehdoissa. Kanslia on käynyt markkinavuoropuhelua, ja kilpailuttajat seuraavat markkinoita ja tuoteryhmänsä kehitystä. Ympäristökriteerien toteutumista seuraa sopimuksesta vastuullinen kilpailuttaja. Kaupungin sopimuksenhallintajärjestelmässä on tätä varten työkaluja. Yhdessä hankinnassa ympäristöjärjestelmän kehittäminen on ollut sopimusehtona siten, että toteutumattomuudesta sanktioidaan.⁵⁹

Kaupunginkanslian hankinnat ja kilpailuttaminen -yksiköllä on koordinoitivastuuta viidessä HNH 2035 -ohjelman toimenpiteessä (107, 110, 111, 112, 113). Eteneminen näissä on aikataulussaan. Lisäksi on käyty mittavan elintarvikehankinnan kestäviä

⁵⁷ Tarkastuslautakunnan 1. toimikunnan arviointikäynnillä kaupunkiympäristön toimialalle 23.10.2020 saadut tiedot.

⁵⁸ Kaupunginkanslian vastaus sähköpostitiedusteluun 15.10.2020 ja Hankinnat ja kilpailuttaminen -yksikön kommentti 23.12.2020.

⁵⁹ Kaupunginkanslian vastaus sähköpostitiedusteluun 15.10.2020.

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkinen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (Julkl 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

hankintakriteereitä koskevaa markkinavuoropuhelua yhteistyössä Canemure-hankkeen kanssa.⁶⁰

Kasvatuksen ja koulutuksen toimiala

Toimialalla ei ole erillistä hankintastrategiaa tai kestävän kehityksen/ ympäristötavoitteen ohjeistusta hankintoihin, vaan se hyödyntää kaupunkitasoisia ohjeita kestävän kehityksen ja ympäristöasioiden huomioimisessa hankinnoissa. Lisäksi hankintoja ohjaa myös Hiilineutraali Helsinki 2035: ohjelman toimenpide 108 ohjeistaa selkeästi hankintojen ympäristö- ja ilmastovaikutusten arviointiin. Toimialalla on määritelty ympäristökasvatus osana opetusta ja kasvatusta. Lisäksi toimialalla on useita ekotukihenkilöitä. Tukihenkilöiden kautta ympäristöasiat huomioidaan osana toimintaa ja hankintojen suunnittelussa.⁶¹

Toimialan vastauksen mukaan kansallisen kynnysarvon ylittävissä kilpailutuksissa sovelletaan ympäristökriteereitä aina kun se on mahdollista. Kerran vuodessa listataan kynnysarvon ylittävien kilpailutusten osalta, onko ko. kilpailutuksessa käytetty ympäristökriteereitä. Kriteerien käyttö raportoidaan osana toimialan ympäristöraportointia. Ympäristökriteerien valinta tehdään aina kilpailutuskohtaisesti. Ympäristökriteeri on pääsääntöisesti vähimmäisvaatimuksena. Jossain tapauksissa se voi olla myös laadullisensa vertailutekijänä (esimerkkinä kuljetuspalvelut). Pelkästään ympäristöasioihin liittyvää markkinavuoropuhelua ei ole käyty, mutta ne ovat olleet osa muuta markkinavuoropuhelua.⁶²

Sopimusseuranta on sopimusvastuuhenkilöllä, joka on tukipalvelujen sopimusten osalta hankintapalvelujen asiantuntijoilla. Hankintatapoja ei ole muutettu, sillä toimialan mukaan jo nykyisillä hankintatavoilla on pystytty huomioimaan ympäristöteknologioita, eivätkä hankintatavat rajoita kriteerien käyttöä. Enemmänkin yleinen osaaminen ympäristökriteereistä ja niiden soveltamisessa saattaa vielä rajoittaa niiden käyttöä. Toimiala osallistuu kaupungin hankintojen ympäristöverkostoon. Tätä kautta on saatu kriteereitä kestävien hankintojen kriteereiksi muun muassa erityskuljetusten hankinnassa. Tiedonlähteenä ympäristövaikutusten ottamisesta huomioon on käytetty myös pääkaupunkiseudun muiden kuntien yhteistyötahoja.⁶³

Kaupunkiympäristön toimiala**Hankintastrategia ja ympäristöohjelma**

Kaupunkiympäristön toimialalle on hyväksytty hankintastrategia valtuustokaudelle 2017–2021. Ympäristövastuun osalta hankintastrategiassa on asetettu toimenpiteiksi:

⁶⁰ Kaupunginkanslian vastaus sähköpostitiedusteluun 15.10.2020.

⁶¹ Kasvatuksen ja koulutuksen toimialan vastaus sähköpostitiedusteluun 11.10.2020.

⁶² Kasvatuksen ja koulutuksen toimialan vastaus sähköpostitiedusteluun 11.10.2020.

⁶³ Kasvatuksen ja koulutuksen toimialan vastaus sähköpostitiedusteluun 11.10.2020.

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkinen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (Julkl 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

- Hankintojen osalta toteutetaan kaupunkiympäristön toimialan ympäristöohjelman sekä Hiilineutraali Helsinki 2035 -toimenpideohjelman mukaisia toimenpiteitä,
- Toimialalle luodaan toimintamalli vastuullisuuden, innovatiivisuuden ja vaikuttavuuden kannalta merkittävien hankintojen tunnistamiseksi, tavoitteiden asettamiseksi ja tavoitteiden toteutumisen seuraamiseksi.
- Toimialalla kehitetään olemassa olevia vastuullisuuskriteerejä (ml. ympäristövastuu) ja kehitetään uusia vastuullisuuskriteerejä, joilla voidaan edistää asetettujen tavoitteiden saavuttamista sekä jaetaan tietoa hyvistä käytännöistä.⁶⁴

Hankintastrategiaan kuuluu olennaisena osana sen toimenpideohjelma, joka on jaettu hankintastrategian päätavoitteiden mukaisesti. Hankintojen ohjausryhmä seuraa tavoitteiden ja toimenpiteiden toteutumista ja raportoi niistä toimialan johtoryhmälle.⁶⁵

Kaupunkiympäristön toimialan ympäristöohjelma 2019–2021 sisältää tavoitteen kestävien hankintojen lisäämisestä. Kullekin toimenpiteelle on asetettu aikataulu, vastuutaho ja seurantamittari. Toimenpiteiksi on asetettu:

- Selvitetään osallistumista KEINO-hankintojen osaamiskeskuksen käynnistämään green deal -toimintaan
- Otetaan käyttöön PKS-yhteistyössä laaditut työkoneiden ja raskaan kaluston kriteerit asteittain kaikissa kuljetuspalveluiden, raskaiden kuljetuspalveluiden ja työkonepalveluiden kilpailutuksissa sekä näitä sisältävien urakoiden kilpailutuksissa. Selvitetään biopolttoaineiden ja -kaasun käyttömahdollisuudet
- Tunnistetaan ympäristövaikutuksiltaan merkittävimmät hankinnat ja kohdistetaan kehitystyö niihin. Tehdään hankintojen vaikuttavuuden arviointia ympäristönäkökulmasta.
- Kehitetään olemassa olevia ja käyttöön otetaan uusia kestäviä hankintakriteerejä merkittäviin hankintoihin (ml. suunnittelun puitesopimukset) huomioiden elinkaari, kiertotalous ja ilmastonäkökulma paremmin.
- Kaupunkiympäristön toimiala hankkii lähtökohtaisesti aina uusiutuvaa/päästötöntä sähköä. Selvitetään uusiutuvan sähkön hankinnan kustannukset. Selvitetään uusiutuvan kaukolämmön hankinnan mahdollisuudet ja kustannusvaikutukset. Aikataulutetaan hankinnat.
- Kestävien hankintojen seuranta toimialalla vakiinnutetaan.
- Suositellaan kaikkiin toimipisteisiin kokoustarjoilujen toimittajille tuotevalikoimia, joista on karsittu kaikkein eniten ilmastoa kuormittavat vaihtoehdot pois. Koulu-tetaan sihteereitä ruuan ympäristövaikutuksista ja hankinnoista.⁶⁶

Toimialan mukaan ympäristöohjelma sisältää muitakin hankintojen toteutukseen ja suunnitteluun liittyviä toimenpiteitä kuten kaupunkitilaohjeen päivittämisen siten, että

⁶⁴ Kaupunkiympäristön toimialan vastaus sähköpostitiedusteluun 7.10.2020.

⁶⁵ Kaupunkiympäristön toimialan vastaus sähköpostitiedusteluun 7.10.2020.

⁶⁶ Kaupunkiympäristön toimialan ympäristöohjelma 2019–2021 ja kaupunkiympäristön toimialan vastaus sähköpostitiedusteluun 7.10.2020.

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkisen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (Julkl 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

hankinnoissa voidaan ottaa huomioon materiaalivalintojen elinkaaripäästöt. Kaupunkiympäristölautakunta on lisäksi hyväksynyt Helsingin kierto- ja jakamistalouden tiekartan noudatettavaksi ohjeellisena kaupunkiympäristön toimialalla (12.5.2020, § 268). Kierto- ja jakamistalouden tiekartan painopistealueita ovat rakentaminen, hankinnat, viherjätteet sekä jakamistalous ja kiertotalouden uudet liiketoimintamahdollisuudet. Hankintojen osalta tavoitteeksi on asetettu kiertotaloutta edistävien kriteerien lisääminen hankintoihin. Jokaiselle tiekartan painopistealueelle on asetettu tavoitetaso vuoteen 2035. Tavoitteet on tarkoitus saavuttaa vaiheittain. Tässä vaiheessa yksityiskohtaisempi tarkastelu kattaa nykyisen valtuustokauden sekä 2021–2025 valtuustokauden.⁶⁷

Ympäristökriteerien käyttö hankinnoissa

Toistaiseksi ympäristökriteerien käyttö ja harkinta tehdään hankintakohtaisesti. Useimmiten ympäristövaatimukset ovat tavarahan tai palvelun pakollisissa vaatimuksissa, harvemmin pisteytyksessä tai hankintasopimuksen ehdoissa. Kaupunkiympäristön toimialalla on useita hankintaryhmiä, joissa on sisään rakennettuna ympäristökriteereitä, joita käytetään tottuneesti jo osassa hankintoja. Esimerkkinä tästä ovat ylläpidon alueurakat, joihin liittyen käydään myös markkinavuoropuhelua.⁶⁸

Toimiala on vuonna 2017 tehnyt ympäristönäkökohtien määrittelyä, jonka kautta on tunnistettu niitä toimintoja, joista muodostuu toimialan suurimmat ympäristövaikutukset. Lisäksi hankinnan kohteen pakollisissa vaatimuksissa on tunnistettu ominaisuuksia, joita vaaditaan, erityisesti esimerkiksi suunnittelun sisällöissä rakennussuunnittelussa ja yleisten alueiden puolella. Lisäksi ympäristökriteerejä on syntynyt hankintoihin hankinnasta vastaavan omana aloitteena ja kiinnostuksena.⁶⁹

Vuonna 2019 tehtiin hankintaryhmäpohjainen vaikuttavuusanalyysi, jossa tunnistettiin vastuullisuuden näkökulmasta kaikkein vaikuttavimmat hankintaryhmät. Analyysissä huomioitiin ilmasto-, ympäristö- ja sosiaalisen kestävyys ulottuvuudet, sekä se, kuinka suuri vaikutusmahdollisuus toimialalla näihin on. Merkittävimmit nousivat: esirakentaminen, korjaus- ja uudisrakentaminen, katu-urakat, sekä ylläpidon urakat. Laadinnan alla olevassa vastuullisten hankintojen toimintamallissa edelleen tarkennetaan miten vastuullisuus tulisi ottaa huomioon hankintaprosessissa. Tarkoituksena on luoda konkreettinen malli vastuullisten hankintojen tekemiselle asettaen tavoitteet hankinnalle, joita seurataan sopimuskauden loppuun asti.⁷⁰

Toimintamallia on jatkossa tarkoitus laajentaa myös muille toimialoille. Työ liittyy vuonna 2019 tehtyyn kuutoskaupunkien kaupunginjohtajien ilmastoverkoston aloit-

⁶⁷ Kaupunkiympäristön toimialan vastaus sähköpostitiedusteluun 7.10.2020.

⁶⁸ Kaupunkiympäristön toimialan vastaus sähköpostitiedusteluun 7.10.2020.

⁶⁹ Kaupunkiympäristön toimialan vastaus sähköpostitiedusteluun 7.10.2020.

⁷⁰ Kaupunkiympäristön toimialan vastaus sähköpostitiedusteluun 7.10.2020.

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkinen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (Julkl 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

teeseen, jossa kaupunkien tulisi arvioida ilmastovaikutuksiltaan merkittävimmät hankintaryhmät kaupunkitasoisesti huomioiden hankintaryhmien volyymit ja hankintojen elinkaarenaikaiset ilmastovaikutukset.⁷¹

Toimialan ympäristökriteerien kehitystyössä on mukana toimialan oma ympäristöasiantuntija ja Ympäristöpalveluiden kaupunkitason kestävien hankintojen kehittämiseen kohdennetut resurssit. Usein keskustelua käydään asiantuntijaorganisaatioiden kanssa, kuten Motiva tai Suomen ympäristökeskus. Tämän lisäksi tehdään kaupunkiyhteistä kehitystyötä esimerkiksi kone- ja kuljetuspalveluissa. Päästöttömän työmaan (green deal) pilotit ovat jo laajentuneet toiminnaksi infraurakoissa.

Toimialan Ympäristöpalvelut on yhteistyössä kaupunginkanslian ja hankintojen ympäristöverkoston kanssa tuottanut kriteeripankin, jossa on kuvattu tuotekohtaisesti ympäristönäkökohtia, tehtyjä selvityksiä ja suosituksia, sekä se miten ja missä näitä kriteereitä on käytetty. Myös Motiva ja KEINO tarjoavat tietoa hyvistä käytännöistä. Elinkaaren kestävyysliittymiä kehityshankkeita on ollut kiinteistöjen suunnittelun ja katu- ja puistosuunnittelun liittyen eräissä puisto- ja katurakentamisen kohteissa, joissa laskennan perusteella on voitu tehdä hankintaa vähähiilisuuden perusteella. Elinkaariajattelu sisältyy myös urakoitsijoita ohjaaviin ylläpidon tuotekortteihin.⁷²

Toimiala on tarjonnut vastuullisten hankintojen koulutusta henkilöstölle eri teemoista, mutta myös yleisellä tasolla. Tämä ei kuitenkaan täysin vastaa koulutustarpeeseen, edelleen koulutusta kaivataan konkreettisissa asioissa ympäristökriteerien liittämiseksi hankintoihin. Lisäksi kaivataan myös yleisempää hankintaosaamisen kehittämistä, jotta vastuullisuus hahmotettaisiin selkeämmin osana hankintaprosessia.⁷³

Kaupunkiympäristön toimialan hankintatoimi on hajautettu, joka hankaloitti arvioinnin kysymyksiin vastaamista. Vuoden 2021 alusta toimialalle perustetaan hankintapalvelut -palvelu, jolla pyritään osittain keskitettyyn hankintamalliin ja systemaattisempaan raportointiin ja seurannan koordinointiin. Esimerkiksi bonus/sanktiomalliin liittyvään kysymykseen ei voida vastata, koska ei saatu tietoa, onko sitä käytetty nimenomaan ympäristökriteerien kohdalla. Vaikka ympäristöasioiden kaupunkitasoinen koordinointi on osoitettu toimialalle, resurssit haasteeseen vastaamiseksi ovat niukat samalla, kun hankintojen volyymi on merkittävä.⁷⁴

Kulttuurin ja vapaa-ajan toimiala

⁷¹ Tarkastuslautakunnan 1. toimikunnan arviointikäynnillä kaupunkiympäristön toimialalle 23.10.2020 saadut tiedot.

⁷² Kaupunkiympäristön toimialan vastaus sähköpostitiedusteluun 7.10.2020.

⁷³ Kaupunkiympäristön toimialan vastaus sähköpostitiedusteluun 7.10.2020.

⁷⁴ Näistä syistä johtuen myös osa vastauksista on annettu hankintakohtaisten tietojen perusteella eikä välttämättä kuvaa koko tuoteryhmän hankintojen ympäristökriteerien käytön tilannetta. Kaupunkiympäristön toimialan vastaus sähköpostitiedusteluun 7.10.2020.

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkinen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (Julkl 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

Toimialalla ei ole erillistä hankintastrategiaa, vaan se hyödyntää kaupunkitasoisia ohjeita kestävän kehityksen ja ympäristöasioiden huomioimisessa hankinnoissa. Lisäksi hankintoja ohjaa myös Hiilineutraali Helsinki 2035, johon toimialan on sitoutunut. Tämän lisäksi kirjastoilla, nuorisopalveluilla, kaupunginmuseolla ja liikuntapalveluilla sekä Helsingin taidemuseon (HAM) biennaalilla on omat Ekokompassi-ympäristöohjelmat. Niissä on tavoitteena, että ympäristökriteereitä käytetään kaikissa hankinnoissa, jos se on mahdollista ja tarkoituksenmukaista huomioiden hankintojen pitkäikäisyys ja kestävyys, sen lisäksi koneiden, laitteiden ja kaluston käyttöä tehostetaan ja tavaroiden ja materiaalin kierrätystä tehostetaan. Kansallisen kynnysarvon ylittävissä kilpailutuksissa sovelletaan ympäristökriteereitä aina kun se on mahdollista. Ympäristökriteereiden asettamista seurataan Cloudia-kilpailutusjärjestelmän avulla.⁷⁵

Ympäristökriteerit otetaan yleensä huomioon hankinnan pakollisissa vähimmäisvaatimuksissa, pisteytettävissä vaatimuksissa ja hankintasopimuksen ehdoissa. Toimiala on käynyt markkinavuoropuhelua ympäristöystävällisten ratkaisujen löytämiseksi hankinnoissa. Ympäristövaikutuksia seurataan toimittajayhteistyötapaamisissa, yhteistyökumppaneiden kanssa ja muun sopimusseurannan yhteydessä. Sopimuksissa ei ole käytetty bonus- tai sanktiomalleja ympäristövaatimusten saavuttamiseksi. Ympäristökriteerien ympäristövaikutuksista seurataan lähinnä kaupunkitasoisia päästövaikutuksia. Osaamista kehitetään osallistumalla aktiivisesti hankintojen ohjausryhmän ja ympäristöverkoston toimintaan.⁷⁶

Sosiaali- ja terveystoimiala

Sosiaali- ja terveystoimialalla on laadittu ympäristöohjelma 2019–2021, jonka taustalla on Hiilineutraali Helsinki 2035 -toimenpideohjelma. Ympäristöohjelmassa tavoitteena on se, että ympäristövaikutuksiltaan merkittävien hankintojen kilpailutuksissa käytetään ympäristökriteerejä vähimmäisvaatimuksena tai vertailuperusteena merkittävällä painoarvolla. Toimenpiteiksi on asetettu:⁷⁷

- Kilpailutusten yhteydessä arvioidaan hankintojen ympäristövaikutusten merkittävyys tarkastuslistan avulla. Vastuuhenkilöiksi ympäristöasiantuntijan tuella on määritelty hankinta-asiantuntijat. Arviointia tehdään hankinta kerrallaan ja seurataan seurantataulukon avulla.
- Kilpailutusten yhteydessä kehitetään ja käytetään soveltuvia ympäristökriteerejä. Vastuuhenkilöiksi ympäristöasiantuntijan tuella on määritelty hankinta-asiantuntijat, HUS ja kaupungin hankintojen ympäristöverkosto. Todetaan, että ympäristökriteeri voi vaikuttaa hankinnan hintaan. Seuranta toteutetaan laskemalla niiden hankintojen osuus, joissa ympäristökriteereitä on käytetty sekä kirjataan seurantataulukkoon.

⁷⁵ Kulttuuri- ja vapaa-ajan toimialan vastaus sähköpostitiedusteluun 23.9.2020 ja hankinta-asiantuntijan kommentit muistioon 11.1.2021.

⁷⁶ Kulttuuri- ja vapaa-ajan toimialan vastaus sähköpostitiedusteluun 23.9.2020

⁷⁷ Sosiaali- ja terveystoimialan ympäristöohjelma 2019–2021.

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkisen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (JulKL 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

- Seurataan ympäristökriteerien käyttöä kilpailutuksissa. Vastuuhenkilöiksi on määritelty hankinta-asiantuntijat, seuranta tehdään taulukkoon, joka toimitetaan kaupungin ympäristöraporttia varten.⁷⁸

Toimialan mukaan ympäristökriteerien käyttöä seurataan vuosittain kaupungin ympäristöraportoinnin yhteydessä. Sopimushallintajärjestelmään merkitään tieto ympäristökriteerien käytöstä, mutta tiedot eivät ole tällä hetkellä ajan tasalla.⁷⁹

Tuote- ja palveluryhmät, joille on asetettu ympäristökriteereitä, on valittu ympäristöohjelmaan sen mukaan, kuinka suuria niiden ympäristövaikutukset ovat. Apuna valinnassa käytetään tarkastuslistaa. Ympäristökriteerit valitaan tarkastuslistan avulla ja aikaisempien hankintojen ja kilpailutusten kriteerejä hyödyntämällä. Myös kaupungin mallikriteerejä käytetään. Tarjouspyyntöön ympäristökriteerejä kirjataan sekä vertailu- että poissulkemisperusteeksi, muun muassa myös pisteytettävissä vaatimuksissa. Kriteerien toteutumista seurataan raportointivaateella ja yhteistyökokouksissa.⁸⁰

Toimiala on alkanut käydä markkinavuoropuhelua tarjoajien kanssa Canemure-hankkeen myötä, tämän avulla tullaan myös arvioimaan kriteerien vaikuttavuutta ympäristöön. Hankkeen myötä on saatu myös asiantuntija-apua hiilineutraalisuustavoitteen osalta. Tuotteiden ympäristövaikutuksista saadaan tietoa kaupungin verkostoista. Ympäristökriteerien käyttöä on pyritty tehostamaan osana normaaleja hankintamenettelyjä. Yhteistyötä eri toimialojen välillä ja verkostoissa on tiivistetty. Resursseja ja panostusta on lisätty laajasti vastuullisten hankintojen kehittämiseksi.⁸¹

Pelastuslaitos

Pelastuslaitos hyödyntää vastauksensa mukaan hankinnoissaan kaupungin yhteisiä ohjeita. Joka kilpailutuksessa arvioidaan ympäristökriteerin käytön mahdollisuus ja etsitään uusia energiansäästökohteita suunnittelijoiden kanssa. Ympäristökriteereitä asetetaan mahdollisuuksien mukaan, tällaisia ovat esimerkiksi palotarkastajien käyttöön hankittavat sähköautot ja keskusvaraston hybridikuorma-auto. Tarjouspyyntöissä on asetettu minimivaatimuksia esimerkiksi sähköautoille ja energiansäästöprojekteissa. Markkinavuoropuhelua on käyty autotoimittajien ja energiantoimittajien kanssa ja ympäristövaikutuksia seurataan aktiivisesti tuotemarkkinoilla. Ympäristövaikutuksia seurataan esimerkiksi energiansäästöprojektin toteutumisena tai sähkökulutuksena. Uudentyyppisenä hankintana on ollut Mellunkylän pelastusaseman aurinkovoimala.⁸²

⁷⁸ Sosiaali- ja terveystoimialan ympäristöohjelma 2019–2021.

⁷⁹ Sosiaali- ja terveystoimialan vastaus sähköpostitiedusteluun 2.10.2020.

⁸⁰ Sosiaali- ja terveystoimialan vastaus sähköpostitiedusteluun 2.10.2020.

⁸¹ Sosiaali- ja terveystoimialan vastaus sähköpostitiedusteluun 2.10.2020.

⁸² Pelastuslaitoksen vastaus sähköpostitiedusteluun 2.10.2020.

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkinen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (Julkl 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

Liikennelaitos- liikelaitos (HKL)

HKL:n vastauksen mukaan hankintaa ohjaa hankintakäsikirja, jossa velvoitetaan huomioimaan ympäristökriteerit hankinnoissa. HKL:n uusi hankintastrategia on suunnitteilla ja valmistuu kesään 2021 mennessä. Siihen asti noudatetaan Helsingin kaupungin yhteisiä hankintastrategisia linjauksia. Hankinnat tehdään HKL:n johtokunnan hyväksymien vastuullisuusperiaatteiden sekä kestävä kehityksen ja työturvallisuuden periaatteiden mukaisesti. Hankintojen ympäristöstrategia on tarkoitus sisällyttää hankintastrategiaan. Toimittajia ohjataan Hiilineutraali Helsinki 2035 -toimenpideohjelman tavoitteiden mukaisesti.⁸³

HKL:llä on ympäristösuunnitelma. HKL edistää ja seuraa ympäristökriteerien käyttöä kilpailutuksissa. Ympäristöohjelma on tällä hetkellä päivityksen alla ja vuodelle 2021 tulossa käyttöön uusi malli, jossa ympäristöohjelmaan määritetään vuosittaiset toimenpiteet liikelaitoksen tavoitteiden mukaisesti. HKL:n kilpailutuksissa pyritään HNH 2035 -toimenpideohjelman mukaisesti löytämään kestäviä ja vähähiilisiä suunnitteluratkaisuja ja siten osaltaan myötävaikuttamaan kaupungin asettamiin tavoitteisiin.⁸⁴

HKL vaatii toimittajilta kilpailutuksissa ympäristöjärjestelmää. Tarjoajan tulee ottaa toiminnassaan huomioon ympäristöasiat ja kestävä kehitys. Tarjoajalla on oltava ympäristöasioiden hallintajärjestelmä, joka pohjautuu esimerkiksi ISO14001, Ekokompassiin tai vastaavaan järjestelmään ja jossa tarjoaja on asettanut toiminnalleen ympäristötavoitteet, toteuttaa toimenpideohjelman tavoitteiden saavuttamiseksi ja seuraa tavoitteiden toteutumista säännöllisesti. Tarjoajan tulee myös huomioida järjestelmässä jätteiden oikeaoppinen lajittelu ja kierrätys HSY:n ohjeiden mukaisesti.⁸⁵

HKL on seurannut ympäristökriteerien käyttöä hankinnoissaan vuonna 2020 ns. ympäristökriteerityöpajoissa. Niissä on myös kartoitettu uusia mahdollisia kriteerejä hankintakategorioiden käyttöön. Pääasiassa kaikille tuoteryhmille on nykyisin oltava ympäristökriteereitä. Ensisijaista se on kuitenkin ollut niissä tuoteryhmissä, joissa ympäristökriteereillä on eniten vaikuttavuutta. HKL:ssä on yhdessä teknisten asiantuntijoiden kanssa mietitty kunkin tuoteryhmän kohdalla ne kriteerit, joilla on merkitystä ja jotka ovat tarkoituksenmukaisia. Ympäristökriteereitä on kirjattu sekä vähimmäisvaatimuksiin että pisteytettäviin laatuvaatimuksiin. Käyttöä pisteytettävissä laatuvaatimuksissa on tarkoitus lisätä. Pakollisissa vähimmäisvaatimuksissa on vaadittu ympäristöjärjestelmä liittämistä tarjoukseen, pidempiaikaisille tavarahankinnoille elinkaarilaskelman liittäminen tarjoukseen. Pisteytettävissä vaatimuksissa saa etua esimerkiksi kierrätettävistä/uudelleen käytettävistä pakkauksista.⁸⁶

Sekä tekniset asiantuntijat että hankinta-asiantuntijat seuraavat tuotteiden ja palvelujen ympäristövaikutuksia. Sopimuskauden aikana ympäristökriteerien toteutumista

⁸³ Liikennelaitos-liikelaitoksen vastaus sähköpostitiedusteluun 3.11.2020.

⁸⁴ Liikennelaitos-liikelaitoksen vastaus sähköpostitiedusteluun 3.11.2020.

⁸⁵ Liikennelaitos-liikelaitoksen vastaus sähköpostitiedusteluun 3.11.2020.

⁸⁶ Liikennelaitos-liikelaitoksen vastaus sähköpostitiedusteluun 3.11.2020.

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkisen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (Julkl 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

seurataan sopimussyhteistyössä ja raportoinnissa. Siivoussopimuksissa on käytössä sanktiomalli.⁸⁷

HKL:ssä osaamista on kehitetty sisäisen koulutuksen avulla. HKL:stä on mukana kaksi edustajaa KEINO-akatemiassa, tavoite luoda uusi HKL:n hankintastrategia. Tavoitteena lisätä hankintojen vaikuttavuutta, laatia näille organisaatiolle sopivat mittarit sekä miettiä ratkaisuja siihen, miten näitä seurataan.⁸⁸

Rakentamispalveluliikelaitos (Stara)

Staran ympäristöpolitiikan 2013–2020 tavoitteena oli sama kuin kaupungilla: 100 prosenttia hankinnoista sisältää ympäristökriteerejä vuoteen 2020 mennessä. Tämä on toteutunut. Stara tähtää hiilineutraaliuuteen viisi vuotta kaupunkiyhteistä tavoitetta aiemmin, eli vuonna 2030. Tavoite koskee Staran suorassa vaikutuspiirissä olevaa toimintaa, kuten Staran omien ajoneuvojen polttoaineenkulutusta, henkilöstön liikkuvuutta ja kiinteistöjen energiankulutusta. Vuonna 2019 Staraan perustettiin uusi ympäristöasiantuntijan toimi ja liikelaitos sai Helsingin kaupungin innovaatorahastolta rahoituksen eRetrofit-hankkeelle, jossa selvitetään mahdollisuuksia sähköistää vanha ajoneuvokalusto.⁸⁹

Staralla on käytössä oma hankintaohje, joskaan ohjeissa ei käsitellä kestävän kehityksen mukaisia tavoitteita tai ympäristökriteerejä, vaan niiden suhteen noudatetaan kaupungin ohjeistusta. Staralla on pitkään ollut Ekokompassi-ympäristöjärjestelmän mukainen ympäristöohjelma, joka on päivitetty kaudelle 2020–2022. Ympäristöohjelmassa on tavoitteena vuodelle 2021 täsmentää hankintojen ympäristökriteerejä. Lisäksi talousarvioehdotuksen tavoitteena vuodelle 2021 on määrittää hankintojen keskeytyssuhteita kategorioittain. Hankintahenkilöt raportoivat kynnysarvot ylittävät hankinnat ja niistä seurataan ympäristökriteerien toteutumista, sekä sitä mitä kriteerejä käytettiin.⁹⁰

Taloushallintopalveluliikelaitos (Talpa)

Talpalla ei ole omaa hankintastrategiaa eikä ympäristöohjelmaa, vaan noudatetaan kaupungin ohjeistusta. Talpan vastauksen mukaan toiminnassa ja hankinnoissa otetaan huomioon ympäristötekijät ja kestävä kehitys ja pyritään edistämään sähköisiä toimintatapoja palvelujen tuottamisessa. Talpa käyttää kaupungin sopimuskumppa-

⁸⁷ Liikennelaitos -liikelaitoksen vastaus sähköpostitiedusteluun 3.11.2020.

⁸⁸ Liikennelaitos -liikelaitoksen vastaus sähköpostitiedusteluun 3.11.2020.

⁸⁹ Rakentamispalveluliikelaitoksen vastaus sähköpostitiedusteluun 5.10.2020 ja <https://www.hel.fi/stara/staran-vuosi-2019-fi/ymparistovastuu/ymparistovastuu> (luettu 14.10.2020).

⁹⁰ Rakentamispalveluliikelaitoksen vastaus sähköpostitiedusteluun 5.10.2020 ja <https://www.hel.fi/stara/staran-vuosi-2019-fi/ymparistovastuu/ymparistovastuu> (luettu 14.10.2020).

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkisen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (Julkl 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

neita ja kilpailutusta vaativissa hankinnoissa konsultoi kaupunginkanslian hankintayksikköä, jolloin ympäristökriteerit tulevat huomioiduiksi. Ympäristökriteereitä käytetään omissa tarjouspyynnöissä kirjaamalla ne pisteytettynä laatukriteerinä.⁹¹

Ympäristövaikutuksia seurataan toimittajayhteistyössä ja näiden erillisissä raportoinneissa sekä säännöllisissä yhteistyötapaamisissa. Ympäristökriteerien vaikuttavuutta ympäristövaikutuksiin ei ole hankinnoissa arvioitu, mutta ympäristötilinpäätöksen yhteydessä vaikutuksia toimintaan on arvioitu yleisesti. Talpa on osallistunut kaupungin eko/ympäristö- ja hankintakoulutuksiin ja alkanut ottaa ympäristönäkökulmat huomioon hankinnoissa ja toiminnan suunnittelussa Hiilineutraali Helsinki 2035 -toimenpideohjelman mukaisesti.⁹²

Työterveysliikelaitos

Työterveysliikelaitoksella ei ole omaa hankintastrategiaa tai ympäristöohjelmaa, vaan se noudattaa kaupungin yhteisiä linjauksia. Kansallisen kynnysarvon ylittävät hankinnat ovat pääsääntöisesti terveystaloustoimia, jotka toteutetaan kaupunginkanslian kanssa yhteistyössä. Kussakin uudessa hankintaprosessissa harkitaan tapauskohtaisesti, mitä ympäristökriteereitä siihen sisällytettäisiin. Työterveysliikelaitoksen hankinnat ovat olleet sen kaltaisia, joihin ei ole ollut järkeviä kriteereitä saatavilla.⁹³

Palvelukeskusliikelaitos

Palvelukeskus Helsingin hankinnat ja kilpailuttamiselle on tiimin sisäisesti määritetty missio, strategia sekä visio. Palvelukeskus Helsingin hankinnat ja kilpailuttaminen -tiimi laatii lisäksi vuosittain hankintojen kehittämiseen tähtäävän toimintasuunnitelman. Vuosien 2019–2020 aikana toimintasuunnitelmat ovat sisältäneet kestävän kehityksen teemojen mukaisia tavoitteita, kuten

- Taloudellinen vastuullisuus: Kehitetään ostojen seurannan mittaristo (2019), Kehitetään mittariston käytettävyyttä (2020), Kehitetään Hankinta-Suomen ja Helsingin kaupungin hankintastrategioista soveltuva malli Palvelukeskukselle (2021)
- Ympäristövastuullisuus: Ympäristökriteerien liittäminen ja huomiointi hankinnoissa (ympäristövastuun ja -vaikutusten huomioiminen) (2019), kehitetään ympäristökriteerien käytettävyyttä: Luodaan elintarvikehankintoihin läpileikkaava elinkaaren eri vaiheisiin liittyvä ja hankintakategorioittain toteutettava ympäristö- ja ilmastokriteerien kriteeripankki huomioiden myös vastuullisuuden muut osa-

⁹¹ Taloushallintopalveluliikelaitoksen vastaus sähköpostitiedusteluun 10.9.2020.

⁹² Taloushallintopalveluliikelaitoksen vastaus sähköpostitiedusteluun 10.9.2020.

⁹³ Työterveysliikelaitoksen vastaus sähköpostitiedusteluun 25.9.2020.

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkinen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (Julkl 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

alueet (2020), otetaan kriteeripankki käyttöön elintarvikehankinnoissa ja laajennetaan se kattamaan myös muita hankintakategorioita (2021).⁹⁴

Palvelukeskuksella on Ekokompassisertifikaatti ja Ekokompassi-ympäristöjärjestelmä, joka auditoidaan ulkoisesti kolmen vuoden välein. Sertifikaatti koskee koko toimintaa eli jokaista noin 550 toimipaikkaa. Kalaraaka-aineissa on WWF:n vastuulisuusluokitus. Palvelukeskuksen monipalvelut-tiimin mukaan tulokset päätävät tulevaisuudessa, haluavatko painottaa jotakin erityistä ympäristömerkkiä.⁹⁵

Elintarvikkeissa on tietyt ryhmät, jotka pyydetään reilun kaupan tuotteina (esim. hedelmät ja vihannekset jo tarjouspyynnössä). Lisäksi pyydetään toimittamaan erillinen liite reilun kaupan tuotteista, jotta tiedetään valikoima. Elintarvikkeissa on tiettyjä ryhmiä, joissa hankitaan reilun kaupan tuotteita esimerkiksi osa hedelmistä. Tämän lisäksi toimittajia voidaan pyytää toimittamaan erillinen liite reilun kaupan tuotteista, jotta tuotevalikoima on tiedossa. Hankinnan kohteille voidaan lisäksi asettaa vaatimuksia esimerkiksi pakkauskokoon liittyen. Kaikkia reilun kaupan tuotteita ei välttämättä ole saatavilla tarvittavia määriä tai tarvittavassa pakkauskoossa.⁹⁶

Palvelukeskus Helsingin vastuullisuusohjelma sisältää hankintojen vastuullisuuteen ja kestävien raaka-aineiden ja tuotteiden käyttöön liittyviä tavoitteita ja toimenpiteitä. Näitä on kuvattu tarkemmin luvussa 2.4.1.⁹⁷

Ympäristökriteerejä käytetään kaikille tarjoajille pakollisina vähimmäisvaatimuksina, jotka on pyritty laatimaan mahdollisimman kattaviksi ja lainsäädännön minimitason ylittäviksi. Kriteerejä voidaan myös käyttää tarjoajien soveltuvuusvaatimuksissa, tarjousten pisteytyksessä sekä sopimusehdoissa. Palvelukeskus on vuodesta 2019 asti käynyt markkinavuoropuhelua jo suurimmassa osassa hankintoja. Ympäristökriteerien täyttymistä seurataan sopimuskauden aikana ja tarvittaessa, elintarvikkeiden osalta myös ilmastovahti.hel.fi -palvelussa. Sanktio/palkkiomallia ei ole käytetty. Ympäristötavoitteiden saavuttaminen arvioidaan jokaisen hankinnan kohdalla erikseen.⁹⁸

Osaamista kestävien ja elinkaarimallin mukaisissa hankinnoissa on kehitetty osallistumalla erilaisiin työryhmiin ja verkostoihin kuten Helsingin kaupungin hankintojen ympäristötyöryhmä, pääkaupunkiseudun elintarvikehankkijat, sidosryhmätapaamiset ulkoisten sidosryhmien edustajien kanssa (mm. muut hankintayksiköt hankinnan kohteen mukaan) ja markkina- ja tekniset vuoropuhelut ja kyselyt toimittajille. Lisäksi

⁹⁴ Palvelukeskusliikelaitoksen vastaus sähköpostitietopyyntöön 2.10.2020.

⁹⁵ Palvelukeskusliikelaitoksen haastattelu 12.10.2020.

⁹⁶ Palvelukeskusliikelaitoksen haastattelu 12.10.2020.

⁹⁷ Palvelukeskusliikelaitoksen vastaus sähköpostitietopyyntöön 2.10.2020.

⁹⁸ Palvelukeskusliikelaitoksen vastaus sähköpostitietopyyntöön 2.10.2020.

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkinen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (Julkl 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

on kouluttauduttu mm. KEINO-akatemian avulla ja opittu työskentelemällä Cane-mure-hankkeessa.⁹⁹

2.3 Tavoitteiden toteutuminen tytäryhteisöissä

Kaupunginhallituksen konsernijaosto päätti vuonna 2018 malliyhtiöjärjestyksistä, joihin sisältyy kirjauksia, joilla ohjataan yhtiötä kaupungin tavoitteiden mukaisesti. Päätös osakeyhtiöiden, kiinteistöosakeyhtiöiden ja säätiöiden malliyhtiöjärjestyksistä ja mallisäännöistä tehtiin 5.3.2018, ja markkinaehtoisesti toimivien yhtiöiden 14.5.2018. Uusissa malliyhtiöjärjestyksissä ja säätiöiden osalta mallisäännöissä on ympäristötavoitteisiin liittyvä kirjaus: "Yhtiö toimii ympäristöasioissa vastuullisesti ja kestävän kehityksen periaatteiden mukaisesti. Yhtiö pyrkii toiminnassaan tehokkaaseen ja ympäristöä säästävään energiankäyttöön." Markkinaehtoisesti toimivissa yhtiöissä lause jatkuu: "...liiketaloudellisesti kannattavalla tavalla."¹⁰⁰

Tähän arviointiin mukaan otetuista tytäryhteisöistä malliyhtiöjärjestys on otettu käyttöön kaikissa muissa paitsi Korkeasaaren eläintarhan säätiö sr:ssä, Urheiluhallit Oy:ssä, Stadion-säätiö sr:ssä ja Oulunkylän kuntoutuskeskus sr:ssä. Korkeasaaren eläintarhan säätiöllä on kuitenkin säännöissään ympäristölauseke.¹⁰¹

Tytäryhteisöistä 63 tytäryhteisöä (82 tytäryhteisöstä) raportoi ympäristöasioista vuonna 2019 tytäryhteisöjen ympäristöraporttia varten. 60 prosenttia vastanneista oli vuonna 2019 ottanut huomioon ympäristöasioita tuotteiden ja palveluiden tarjouspyynnöissä tai ostopäätöksissä. Tytäryhteisöt poikkeavat toisistaan merkittävästi ympäristövaikutuksiltaan. Esimerkiksi Helen Oy:n ja Helsingin Satama Oy:n toiminnan luonne vaikuttaa merkittävästi ympäristöön ja Kierrätyskeskus Oy:n tavoite on ympäristönsuojelu. Pienten toimistojen välittömät ympäristövaikutukset voivat puolestaan olla varsin pienet.¹⁰²

Kaikki Helsingin kaupungin asunnot Oy:n kiinteistönhoitoon, korjaamiseen ja kiinteistöihin liittyvät kansallisen kynnysarvon ylittävät hankinnat sisälsivät ympäristökriteerejä 1.6.2019 alkaen.¹⁰³ Niillä muun muassa kannustetaan ottamaan käyttöön ympäristöjärjestelmiä. Korkeasaarella on omat hankintaohjeet ja se kehittää olemassa olevia hankintakriteerejään ottamalla hankintojen elinkaari-, kiertotalous- ja ilmasto-näkökulmia käyttöön.¹⁰⁴

Tytäryhteisöt, joilla on korkea energiankulutus, kuten liikunta- ja uimahallit, ovat merkittäviä ympäristövaikutusten pienentämisen näkökulmasta. Kiinteistöyhtiöt puoles-

⁹⁹ Palvelukeskusliikelaitoksen vastaus sähköpostitietopyyntöön 2.10.2020.

¹⁰⁰ Tarkastusviraston arviointipäällikön selvitys 7.9.2020.

¹⁰¹ Tarkastusviraston arviointipäällikön selvitys 7.9.2020.

¹⁰² Helsingin kaupungin tytäryhteisöjen ympäristöraportti 2019.

¹⁰³ Helsingin kaupungin asunnot Oy:n lakiasiaintohtajan kommentit muistioon 5.1.2021.

¹⁰⁴ Helsingin kaupungin tytäryhteisöjen ympäristöraportti 2019.

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkisen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (Julkl 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

taan pystyvät edistämään asukkaidensa toimintaa ympäristövaikutusten vähentämisessä. Tytär-yhteisöistä ISO 14001 -ympäristöjärjestelmä on Palmia Oy:lla, Helsingin Satama Oy:llä, Finlandia-talo Oy:llä ja Helen Oy:llä. Ekokompassi-ympäristöjärjestelmä on 15 tytär-yhteisöllä (muun muassa Stadion-säätiö sr, Oulunkylän kuntoutuskeskus sr, Urheiluhallit Oy, Korkeasaaren eläintarhan säätiö sr, Helsingin kaupungin asunnot Oy). Tytär-yhteisöistä kuusi ilmoitti, että niillä on ympäristötavoitteita. Ympäristöasioita oli kirjattu tulospalkkio- tai muihin tavoitteisiin 13 tytär-yhteisössä.¹⁰⁵ Ainoastaan Palmia Oy jätti vastaamatta arvioinnin tietopyyntöön.

Finlandia-talo Oy

Finlandia-talo Oy:n vastauksessa todetaan, että Finlandia-talolla on ISO 14001 ympäristöohjelma, kestävän kehityksen Sitoumus 2050 ja se on osa ilmastokumppanuusverkostoa (ilmastokumppanit.fi). Ympäristökriteerit on asetettu talon kattavan ympäristöohjelman tavoitteista sekä omaan että sopimuskumppanien toimintaan. Tällaisia ovat esimerkiksi siivouksessa pesuaine- ja muilta toimittajilta vaadittavat ympäristödokumentit. Tarjouspyynnössä edellytetään laadunvalvontajärjestelmää, jossa toimittaja sitoutuu tilaajan ympäristöasioiden hallintaan ja kestävän kehityksen toimintalinjaan. Tarjoajien soveltuvuusehdossa ympäristökriteeri on pakollinen vaatimus, lisäksi asia on mainittu hankintasopimuksessa. Kriteerien toteutumista seurataan laatuauditoinnein ja -tarkastuksin ja tavoitemittariston seurannalla (esim. sähkön kulutuksen ja muun energiatehokkuuden kuukausittainen seuranta). Talossa on nimetyt henkilöt vastuualueittain (kiinteistönhuolto, jätehuolto, siivous, tekniset laitteet, koko talon ympäristötavoitteet). Laatupoikkeamat on sanktioitu.¹⁰⁶

Omaa osaamista kehitetty muun muassa koulutuksilla, verkostoitumalla, auditoinneilla ja kumppaniyhteistyöllä. Organisaatiossa toimii myös vastuuhenkilönä ympäristöasiantuntija ja laatu päällikkö. Markkinavuoropuhelua on käyty tapahtumajärjestäjien, sopimuskumppanien, kiinteistöä hallinnoivan vuokranantajan ja ISO 14001 -laatuauditoinnin kanssa. Ympäristövaikutuksia seurataan valmiiden ympäristödokumenttien ja omien raporttien, laskentojen, seurannan ja arvioiden avulla. Ympäristötavoitteiden merkitys omissa hankinnoissa on kasvanut ja muuttanut toimintatapoja, kuten aulojen ja salien valaisu led-valoilla, vedettömät pisuaarit, aurinkopaneelin käyttöönotto.¹⁰⁷ Ympäristövaikutuksia seurattu ja tehty vertailuja muihin vastaaviin toimijoihin.¹⁰⁸

Helsingin Asumisoikeus Oy

Helsingin Asumisoikeus Oy:n vastauksen mukaan Ekokompassi -ympäristöjärjestelmä on otettu käyttöön. [Järjestelmän sertifiointi on ajoitettu alkuvuoteen 2021. Yhtiö](#)

¹⁰⁵ Helsingin kaupungin tytär-yhteisöjen ympäristöraportti 2019.

¹⁰⁶ Finlandia-talo Oy:n vastaus sähköpostitietopyyntöön 2.10.2020.

¹⁰⁷ Finlandia-talo Oy:n vastaus sähköpostitietopyyntöön 2.10.2020 ja <https://www.finlandiatalo.fi/fi/media/lehdistotiedotteet/finlandia-talon-aurinkopaneelien-asennus-alkoi-ymparistoystavallisuus> (luettu 5.10.2020).

¹⁰⁸ Finlandia-talo Oy:n vastaus sähköpostitietopyyntöön 2.10.2020.

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkinen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (Julkl 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

käynnisti vuonna 2020 sähköenergian kilpailutuksen valmistelun sähkönhankintapalveluun erikoistuneen konsultin avulla. Sähkön tulee olla toteutettu uusituilla energiamuodoilla. Kaupungin Asuntotuotanto rakennuttaa Helsingin Asumisoikeus Oy:n kohteet ja asuntotuotannon hankinnoissa otetaan huomioon kestävä kehitys ja elinkaariajattelu. Yhtiön alkaviin märkätilasaneerauksiin on päätetty lisätä ympäristökriteerit. Yhtiön merkittävimmät hankinnat ajoittuvat 2020-luvun loppuosaan ajoitettuihin peruskorjauksiin. Yhtiö päätti tilata vuonna 2020 kevennetyt kuntoarviot ennen vuotta 2000 valmistuneisiin kohteisiinsa. Työssä otetaan ensisijaisesti huomioon Hiilineutraali Helsinki 2035 -toimenpideohjelmassa yhtiölle merkityt energiatehokkuusym. toimenpiteet pitkän tähtäyksen suunnitelmissa. Muissa hankinnoissa ympäristökriteereitä kirjataan hankinta-asiakirjoihin tarpeen mukaan. Ympäristötavoitteita sisällytetään hankinnoissa vaatimuksiin ja pisteytettynä ominaisuutena. Hankintakriteereitä ollaan suunniteltu käytettävän pakollisissa vaatimuksissa, mutta sähkön osalta myös pisteytettävissä perusteissa. Perustelut ympäristötavoitteiden käyttöön otolle tulevat olemaan vaikuttavuus ja tarjonta. Osaamisen tukena käytetään hankinta-asiantuntijoita ostopalveluna. Ympäristövaikutusten systemaattista seurantaa ei vielä ole.¹⁰⁹

Helen Oy

Helen Oy:llä on ympäristöohjelma, jossa on hiilineutraalisuustavoite ja päästöjenvähentämissuunnitelma. Tuotantotoiminnassa noudatetaan muun muassa ISO 45001-standardia. Investointihankkeiden energiatehokkuuspotentiaali arvioidaan yleis- ja esisuunnittelussa sekä investointipäätöksessä. Hankinnoissa vaaditaan kuvausta muun muassa toimittajan ympäristösertifikaateista ja sitoutumista Helen Oy:n eettisiin periaatteisiin (Code of Conduct -vaatimukset). Lisäksi toimittajien vastuullisuusriskit arvioidaan vastuullisuuskyselyn perusteella ja tarvittaessa toimittajaa kannustetaan kehittämään vastuullisuuttaan ja tapauskohtaisesti toimittaja voidaan auditoita.¹¹⁰

Helen Oy on erityisalojen hankintalain piirissä, joten hankinnoissa ei sovelleta kansallisia kynnysarvoja. Helen Oy:n vastauksen mukaan sen kaikille julkisille hankinnoille asetetaan hankintaan soveltuvat ympäristökriteerit vähintään minimivaatimuksina, jotka toimittajan tulee täyttää. Poikkeus tästä ovat ICT-hankinnat, joissa ympäristövaatimuksia on ollut vaikeampi perustella. Spendin perusteella ympäristövaikutuksia asetetaan euromääräisesti 80 prosentille hankinnoista, lukumääräisesti 180 hankinnalle. Pääosa vaatimuksista, erityisesti spesifiset vaatimukset, tulevat liiketoiminnoilta hankintakohtaisesti. Osa- ja yleisluonteiset vaatimukset ovat kaupungin tai

¹⁰⁹ Helsingin Asumisoikeus Oy:n vastaus sähköpostitietopyyntöön 9.10.2020 ja kommentit muistioon 15.1.2021.

¹¹⁰ Helen Oy:n vastaus sähköpostitietopyyntöön 26.10.2020.

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkinen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (Julkl 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

Helenin itsensä asettamia kriteereitä. Soveltuvissa tapauksissa annetaan minimivaatimukset ylittävältä osalta vertailupisteitä, jolloin nämä on määritelty tarjouspyynnön vertailukriteereissä.¹¹¹

Helen Oy:n vastauksen mukaan hankintaosaamista on kehitetty viime vuonna erityisesti toimittajien vastuullisuuden tunnistamisessa ja vastuullisuuskriteerien huomioinnossa toimittajavalinnoissa. Ilmastomuutos ja päästöjen vähentämissuunnittelu ovat erityisen huomion kohteena. Elinkaarimalliin liittyvää osaamista kehitetään yhteistyössä liiketoimintojen kanssa, joilla on siitä päävastuu. Markkinavuoropuhelua käydään tapauskohtaisesti. Yleinen havainto on, että sellaiset toimittajat, jotka erityisesti panostavat ympäristönäkökohtiin ja kestävyyskriteereihin tai HSEQ-näkökulmiin¹¹² yleensä kokevat, että niiden painoarvo on liian pieni hankintapäätöksiä tehtäessä.¹¹³

Ympäristövaikutuksista saadaan tietoa viranomaisilta ja toimittajilta sekä hankkeen yleis- ja esisuunnittelun aikaisista erityisesti lupaviranomaisia varten laadituista selvityksistä (esim. YVA¹¹⁴). Sopimuskautena ympäristövaikutuksia seurataan säännöllisesti osana normaalia toimitusvalvontaa. Valvonta tapahtuu pääosin liiketoimintojen toimesta. Toimittajan tulee täyttää sopimuksessa vaadittavat kriteerit pääsääntöisesti, jotta hankinta voidaan vastaanottaa. Sopimussakkoa on käytetty, mikäli mm. kalustolle/hyötysuhteelle/teholle asetettu vaatimus ja/tai vertailuperuste ei täyty. Hankintatapoja on jonkin verran muutettu ympäristötavoitteiden saavuttamiseksi, esimerkiksi kirjaamalla velvoitteita sopimuksiin.¹¹⁵

Helsingin kaupungin asunnot Oy

Helsingin kaupungin asunnot Oy:n vastauksen mukaan Hekan strategian 2019-2021 yksi keskeinen tavoite on ympäristöystävällinen Heka. Toimenpiteet, joilla tähän tavoitteeseen päästään hankintojen osalta, ovat esimerkiksi: ”Painotamme hankintapäätöksissä ympäristövaikutuksia ja elinkaarikustannuksia” ja ”Ohjaamme yhteistyökumppaneitamme toimimaan ympäristöperiaatteidemme mukaisesti”. Hekan ympäristöohjelmassa ja ympäristöpolitiikassa yhtenä teemana on kestävät hankinnat. Hekan tavoitteena on kaupungin ympäristöpolitiikan linjaus: 100 prosenttia kynnysarvon ylittävistä hankinnoista sisältää ympäristökriteerejä vuonna 2020. Tavoitteena on jo vuonna 2019 ollut se, että kaikissa 1.6.2019 alkaen tehtävissä kiinteistöhoitoon, korjaamiseen ja kiinteistöihin liittyvissä hankintalain kynnysarvot ylittävissä hankinnoissa käytetään ympäristökriteerejä. Tämä on ollut myös vuonna 2019 henkilökun-

¹¹¹ Helen Oy:n vastaus sähköpostitietopyyntöön 26.10.2020.

¹¹² Työturvallisuus-, työterveys-, ympäristö- ja kemikaalilainsäädännön ajantasainen seurantapalvelu <https://hseqlait.fi/> (luettu 27.10.2020).

¹¹³ Helen Oy:n vastaus sähköpostitietopyyntöön 26.10.2020.

¹¹⁴ Ympäristövaikutusten arviointi, <https://www.ymparisto.fi/yva> (luettu 27.10.2020).

¹¹⁵ Helen Oy:n vastaus sähköpostitietopyyntöön 26.10.2020.

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkinen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (Julkl 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

nan tulospalkkiokriteeri, joka on täytynyt 100 prosenttisesti. Ympäristökriteerin käyttöä on jatkettu myös vuoden 2020 aikana kyseisissä kiinteistönhoitoon, korjaamiseen ja kiinteistöihin liittyvissä hankinnoissa.¹¹⁶

Heka osallistui 2019–2020 KEINO-akatemiaan ja teetti kesällä 2020 Hansel Oy:llä hankintojen nykytila-analyysin, joka piti sisällään hankintatoimen kehittämisen etenemissuunnitelman. Alkusyksystä 2020 hankinnat on kategorisoitu neljään hankintakategoriaan ja on perustettu hankintojen ohjausryhmä. Hekan hankintapolitiikka on käsitelty ja hyväksytty yhtiön hallituksessa 11.11.2020.¹¹⁷ Osaamista kehitetään osallistumalla koulutuksiin ja keräämällä tietoa esimerkiksi Motivan¹¹⁸ ja/tai KEINO-osamiskeskuksen kanavista.¹¹⁹

Vuonna 2019 tuote- ja palveluryhmät, joille asetettiin ympäristökriteerejä, olivat liiketoiminnan kannalta vaikuttavimmat ryhmät eli kiinteistönhoitoon, korjaaminen ja kiinteistöihin liittyvät hankinnat. Hekan vastauksen mukaan jatkossa valintaa ei olisi tarpeen tehdä, sillä tavoitteena on se, että kaikki kynnysarvon ylittävät hankinnat sisältävät ympäristökriteerejä. Cloudia-järjestelmään on laadittu kattava ympäristökriteerikirjasto, josta hankinnan valmistelija voi valita sopivat kriteerit ja muokata niitä hankinnan kohteen mukaan sopiviksi. Ympäristökriteerit kirjataan vähimmäisvaatimuksena tai teknisiin asiakirjoihin. Ympäristökriteereitä voi myös olla sopimuksen ehtoina, hankinnasta riippuen.¹²⁰

Euromääräisesti tarkastellen 1.7.2019–30.6.2020 ympäristökriteerin sisältäviä hankintoja on tehty arviolta noin 25 miljoonalla eurolla ja kappalemääräisesti 50. Lähes kaikki tässä tarkastelussa mukana olleet hankinnat ovat sisältäneet ympäristökriteerejä. Ympäristökriteeri on jäänyt puuttumaan muutamasta ICT-hankinnasta. Tieto on saatu pääosin saatu Cloudia-järjestelmän kvartaaliraportoinnista. Heka on käynyt tuottajien kanssa markkinavuoropuhelua ja käyttänyt ympäristövaikutusten saavuttamiseksi bonus/sanktiomallia optiovuoden muodossa.¹²¹

Helsingin Satama Oy

Helsingin Satamassa on meneillään syksyllä 2020 hankintastrategian laadinta. Tässä tullaan ottamaan kantaa hiilidioksidipäästöihin ja käynnistää suurten investointien elinkaaren päästöjen arviointi osana päätöksentekoa. Tuoreimmissa palveluhankinnoissa on otettu päästöihin kantaa esim. kulkuneuvojen euro-luokituksella. Tällä hetkellä otetaan huomioon ns. helpoiten lähestyttävät päästöt, kuten ajoneuvojen päästöt. Hankinnan kehittäminen on tällä hetkellä työn alla, jolloin tulevaisuudessa voidaan ottaa kantaa muihinkin ympäristökriteereihin. Ympäristökriteereitä käytetään

¹¹⁶ Helsingin kaupungin asunnot Oy:n vastaus sähköpostitietopyyntöön 2.10.2020.

¹¹⁷ Helsingin kaupungin asunnot Oy:n lakiasiantuntijalta saadut kommentit muistioon 5.1.2021.

¹¹⁸ valtion kestävän kehityksen yhtiö, ks. <https://www.motiva.fi/motiva> (luettu 11.1.2021).

¹¹⁹ Helsingin kaupungin asunnot Oy:n vastaus sähköpostitietopyyntöön 2.10.2020.

¹²⁰ Helsingin kaupungin asunnot Oy:n vastaus sähköpostitietopyyntöön 2.10.2020.

¹²¹ Helsingin kaupungin asunnot Oy:n vastaus sähköpostitietopyyntöön 2.10.2020.

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkinen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (Julkl 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

tapauskohtaisesti hankinnan eri vaiheissa. Helsingin Sataman isoissa hankinnoissa noudatetaan pääasiassa erikoisalojen hankintalakia, jossa on määriteltä, että suurissa hankinnoissa otetaan huomioon ympäristövaikutukset.¹²²

Satamalla on Hiilineutraali Satama 2035 -toimenpideohjelma. Kestävä kehitys on Sataman strateginen kärkihanke, joten on ympäristökriteerien käyttö ja ympäristön huomioiminen hankinnoissa on noussut jatkuvasti enemmän puheeksi. Markkinavuoropuhelua käydään toimittajien kanssa osassa sopimuksista ja seuranta tehdään sopimuskauden ajan. Seuranta on tapauskohtaista, hankinnasta riippuvaa dialogia toimittajan kanssa. Sanktio- tai palkkiomalleja ei vielä ole käytössä ympäristöasioihin liittyen.¹²³

Helmikuussa 2020 on valmistunut diplomityö Hiilijalanjäljen pienentämisestä hankintaprosessin kautta, eli elinkaarimallit ja hankintojen hiilijalanjälki on ollut puheena työhön osallistuneilla hankintoja tekeillä työntekijöillä. Lisäksi on pidetty yrityksen sisäisiä vastuullisuuskoulutuksia osana kestävän kehityksen kärkihanketta. Ympäristökriteerien vaikuttavuutta ympäristöön on arvioitu myös Sataman skenaariotyössä. Helsingin Satamassa ollaan kehittämässä lokakuussa 2020 osaamista ns. FIGBC¹²⁴ koulutuksella rakentamiseen liittyen.¹²⁵

Satama on aloittanut yhteistyön WWF:n kanssa saadakseen WWF Green Office sertifikaatin, jonka tarkoituksena on pienentää toimiston hiilijalanjälkeä. Osana tätä työtä muun muassa toimiston erilaisissa hankinnoissa otetaan ympäristökriteerit tulevaisuudessa enemmän huomioon.¹²⁶

Kiinteistö Oy Auroranlinna

Yhtiössä on käytössä Ekokompassi ympäristöjärjestelmä ja sertifikaatti. Peruskorjaustason hankkeissa selvitetään energiatehokkuuteen vaikuttavat tekijät ja panostetaan lämmönkulutusta pienentäviin ratkaisuihin, kuten lämmön talteenottoon ja huoneistokohtaisiin vedenmittauksiin. Kiinteistöjen kuntoarvioissa kiinnitetään huomiota ja arvioidaan kiinteistön energiansäästömahdollisuuksia. Kiinteistöhoitosopimuksiin on rakennettu palkkio / sanktio järjestelmä kiinteistön energian käyttöön liittyen. Yhtiön ostama sähkö on EKOenergia sertifioitua, tuulivoimalla tuotettua sähköä.¹²⁷

Niihin hankintoihin käytetään ympäristökriteereitä, joilla on suurin ympäristövaikutus, eli käytännössä kiinteistöjen lämmönkulutukseen ja sähkönhankintaan liittyvät asiat. Ao. valinta on tehty energian säästöön ja niiden investointiin liittyvien takaisinmaksu-

¹²² Helsingin Satama Oy:n vastaus sähköpostitietopyyntöön 8.9.2020.

¹²³ Helsingin Satama Oy:n vastaus sähköpostitietopyyntöön 8.9.2020.

¹²⁴ Green Building Council Finland.

¹²⁵ Helsingin Satama Oy:n vastaus sähköpostitietopyyntöön 8.9.2020.

¹²⁶ Helsingin Satama Oy:n vastaus sähköpostitietopyyntöön 8.9.2020.

¹²⁷ Kiinteistö Oy Auroranlinnan vastaus sähköpostitietopyyntöön 1.10.2020.

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkinen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (Julkl 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

aikojen perusteella. Ympäristökriteereitä kirjataan tarjouspyyntöön pakollisina vaatimuksina ja hankintasopimuksen ehtoina, muun muassa edellyttämällä rakenteiden lämmöneristysvaatimukseen liittyvät U-arvot, materiaalien M1 luokitus esimerkiksi maaleissa ja materiaalien kulutuskestävyyden huomioiminen esimerkiksi korvaamalla lattioiden laminaatti vinyylillä. Arvio hankintojen arvosta, joissa käytetään ympäristökriteereitä, on 5 miljoonaa ja määrällisesti noin 10.¹²⁸

Hankintoihin ja niiden ympäristökriteereihin liittyvää osaamista kehitetään konserniakatemia koulutuksissa ja erilaisissa yhteistyöpalavereissa Hekan, Hason ja Helenin kanssa. Markkinavuoropuhelua on käyty tarjoajien kanssa. Ympäristövaikutuksia ei sinänsä seurata aktiivisesti, mutta sopimuksissa seuranta tapahtuu muun muassa kuukausittaisella kulutusseurannalla. Kiinteistöhoitosopimuksissa on energiankulutukseen liittyvä palkkio/sanktio -malli käytössä. Ympäristötavoitteiden saavuttamiseksi isommissa hankinnoissa on alettu käyttää energiaselvityksiä.¹²⁹

Kiinteistö Oy Helsingin toimitilat

Kiinteistö Oy Helsingin toimitiloilla on Ekokompassi -ympäristöjärjestelmä valmiste- lussa ja tavoitteena on saattaa se valmiiksi 2020 ja ottaa käyttöön 2021. Aiemmin käytettiin kevennettyä versiota ympäristöjärjestelmästä. Ympäristökriteereitä käytetään uudisrakentamisessa, peruskorjausrakentamisessa, korjausrakentamisessa ja kiinteistöhuollossa. Apuna käytetään lainsäädäntöä ja Helsingin kaupungin ohjeis- tusta, esimerkiksi suunnitteluohjeita. Hankinnoissa ympäristökriteerit kirjataan pakol- lisina vaatimuksina ja ne ovat osa urakkaohjelmaa tai työselitystä. Seuranta tapahtuu normaalia osana työmaavalvontaa. Jäte- ja haitta-ainelainsäädäntöä ja -määräyksiä on edellytetty noudatettavaksi tuotteen tai palvelun ylläpidossa, mutta muutoin pie- nemmissä hankkeissa ja hankinnoissa ei ympäristökriteereillä ole ollut tähän men- nessä merkittävää osaa. Kestäviin hankintoihin tai elinkaarimalliin liittyvää erityistee- maa ei ole yhtiöllä toistaiseksi ollut, vaan asia on ollut teknisen henkilöstön työkoke- muksen ja oman aktiivisuuden kautta saatavan tiedon sekä käytettyjen ulkopuolisten asiantuntijoiden (rakennuttajat ja suunnittelijat) varassa.¹³⁰

Oulunkylän kuntoutuskeskus sr

Oulunkylän kuntoutuskeskus -säätiötä koskevassa vastauksessa ympäristökriteerien käyttöä ohjaa Ekokompassi, jonka käyttöön koko henkilökunta on koulutettu. Mikäli hankittavasta tuotteesta tai palvelusta on olemassa tai joilta voi vaatia ympäristökri- teereitä, niitä käytetään. Elintarvikehankinnoissa käytetään Helsingin kaupungin han- kintakeskuksen sopimuksia, jolloin kaupunki määrittelee kriteerit kilpailutuksessa. Myös sopimuksissa huomioidaan ympäristöasioita. Omia isoja kilpailutuksia ollut toistaiseksi vähän, ei edes joka vuosi. Kuntoutuskeskus hankkii paljon Helsingin kau-

¹²⁸ Kiinteistö Oy Auroranlinnan vastaus sähköpostitietopyyntöön 1.10.2020.

¹²⁹ Kiinteistö Oy Auroranlinnan vastaus sähköpostitietopyyntöön 1.10.2020.

¹³⁰ Kiinteistö Oy Helsingin toimitilojen vastaus sähköpostitietopyyntöön 7.10.2020.

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkinen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (Julkl 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

pungilta ja HUSilta tuotteita käänteisenä sidosyksikköhankintana. Sähköä ei ole kilpailutettu pitkään aikaan, ja siitä on toistaiseksi voimassa oleva sopimus Helen Oy:n kanssa. Helen Oy:n ympäristöohjelmaa seurataan aktiivisesti. Ympäristövaikutuksista saadaan tietoa tutustumalla tuotteen/palvelun ominaisuuksiin. Jatkossa ympäristökriteerit huomioidaan kilpailutuksissa, ympäristökriteerit laitetaan pisteytettäviin vaatimuksiin ja hankintasopimuksen ehtoihin. Lisäksi tehdään paljon pieniä, kansallisen kynnyksarvon alittavia hankintoja, joissa huomioidaan ympäristökriteereitä. Seuranta tapahtuu määriteltyjen mittareiden mukaan. Markkinapuhelua yritysten kanssa ei ole käyty. Ympäristökriteerien vaikuttavuutta ympäristövaikutuksiin seurataan joidenkin mittareiden osalta.¹³¹

Urheiluhallit Oy

Urheiluhallit Oy:lla on käytössään Ekokompassi ja se on osa Ilmastokumppanit-verkostoa. Kaudelle 2019-2021 laaditussa ympäristöohjelmassa pyritään energiansäästöön, vedenkulutuksen vähentämiseen, ympäristömyönteiseen viestintään ja jätteen määrän vähentämiseen. Vuosikymmenen aikana sekajätteen määrää on onnistuttu vähentämään, tehostamaan kierrätystä, vähentämään vedenkulutusta ja säästämään energiaa valaistuksen ja ilmanvaihdon avulla. Ympäristökriteerit otetaan mahdollisuuksien mukaan kaikissa hankinnoissa huomioon, joskin suurin vaikuttavin tekijä on kuitenkin hinta. Urheiluhallit käyttää paljon Helsingin kaupunginkanslian Konsernihankinta Oy:n kilpailuttamia tuotteita, joissa on jo valmiiksi otettu ympäristökriteerit huomioon. Saatuja tarjouksia tuotteista ja palveluista verrataan ympäristöpainotteisesti. Kansallisen kynnyksarvon ylittäviä hankintoja on erittäin vähän, joten ei voida sanoa, että ympäristökriteereitä kirjataan tarjouspyyntöön. Tuottajien kanssa kuitenkin käydään säännöllisesti markkinavuoropuhelua, jossa käsitellään muun muassa tuotteiden kestävyyttä. Hankintatapoja on muutettu ympäristöystävällisemmiksi, esimerkkinä vedenkäsittelyn prosessin kehittäminen ekologisemmaksi. Osaamisen kehittämisessä on käytetty apuna Ekokompassin yleisiä koulutuksia ja Urheiluhallien sisäisiä koulutuksia.¹³²

Stadion-säätiö sr

Stadion-säätiö sr:n vastauksessa todetaan, että säätiö on käyttänyt Ekokompassi-ympäristöjärjestelmää vuodesta 2013 lähtien. Sitä hyödynnetään hankinnoissa ylipäätään. Materiaalihankinnoissa on selvitetty vaihtoehtoisia materiaaleja, testattu soveltuvuutta eri toimintoihin, painottaen elinkaarta ja kotimaisuutta. Tuotteen tai palvelun ympäristövaikutuksista saadaan tietoa palautteiden, kokeilujen ja testauksen avulla. Kaluston osalta otetaan huomioon muun muassa päästöt, huollettavuus ja

¹³¹ Oulunkylän kuntoutuskeskus sr:n vastaus sähköpostitietopyyntöön 28.9.2020.

¹³² Urheiluhallit Oy:n vastaus sähköpostitietopyyntöön 9.10.2020 ja <https://www.urheiluhallit.fi/fi/etusivu/yritysesittely/ymparisto.html> (luettu 13.10.2020).

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkinen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (Julkl 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

polttoaineet. Ympäristökriteereitä käytetään hankinnasta riippuen eri vaiheessa hankintaa. Esimerkiksi siivouksen ja jätehuollon osalta tuottajat pisteytetään.¹³³

Helen Oy:n kanssa on käyty markkinavuoropuhelua. Stadion-säätiö halusi optimoida Olympiastadionin energiatehokkuuden, ja Helen tarjosi ratkaisut tähän. Stadion-säätiö ja Helen allekirjoittivat 2019 yhteistyösopimuksen energia- ja markkinointiyhteistyöstä. Olympiastadionin lämpimää Helenin kaukolämmöllä ja viilenee kaukojäähdytyksellä, jonka avulla hukkalämpö kierrätetään takaisin kaukolämpöverkkoon. Stadionin nurmen lämmitys vaihtuu uudistamisen yhteydessä aikaisemmin käytetystä sähköstä kaukolämmitteiseksi. Osana yhteistyötä Olympiastadionin katolle suunnitellaan aurinkovoimalaa.¹³⁴

Uuden Olympiastadionin penkit hankittiin innovaatiokumppanuusmenettelyllä, jossa tarjoajat sitoutuivat kehittämään uusia ratkaisuja. Markkinoilla ei ollut valmista puuta tai puukomposiittituotetta, joka täyttäisi materiaalin kestävyys-, huollon ja paloturvallisuuden vaatimukset. Lisäksi uuden istuimen tuli täyttää stadionia koskevat rakennussuojelun vaatimukset.¹³⁵

Korkeasaaren eläintarhan säätiö sr

Korkeasaarella on ollut Ekokompassi ympäristöjärjestelmä vuodesta 2015 alkaen. Säätiö on laatinut Hiilineutraali Korkeasaari 2030 -toimenpideohjelman ja sen yhteydessä on selvitetty toiminnan hiilijalanjälki sisältäen hankintojen päästövaiikutukset sekä asetettu tavoitteet päästövähennyksille. Helsingin kaupungin hankintojen kestävyyskriteerien ja hankintaohjeiden kehittymistä seurataan ja niitä sovelletaan myös Korkeasaaren hankintoihin. Vuonna 2020 teetettiin erillinen ohjeistus vastuullisiin hankintoihin. Ympäristökriteereitä on käytössä paperi- ja painotuotteissa, pesuaineissa, henkilökunnan vaatteissa, polttoaineissa ja eläinten ruokatuotteissa. Suuremmissa hankkeissa ympäristönäkökulma tulee otetuksi huomioon muun muassa kaupungin puitesopimuksia käyttämällä. Uusien rakennusten suunnitteluvaiheessa ympäristökriteerit ovat tärkeässä roolissa. Esimerkiksi uudesta vastaanotto-rakennuksesta on tulossa kokonaan puurakenteinen ja Uuden Tropicitalon kohdalla edellytetään energiatehokkaita ratkaisuja.¹³⁶

Palveluiden tarjoajien ympäristövastuullisuudesta haetaan tietoa yrityksen nettisivuilta, vastuullisuusraportoinnista tai ympäristöohjelmasta. Bonus- tai sanktiomal-

¹³³ Stadion-säätiö sr:n vastaus sähköpostitietopyyntöön 30.9.2020.

¹³⁴ <https://www.helen.fi/uutiset/2019/stadionyhteisty> (luettu 5.10.2020).

¹³⁵ <https://www.stadion.fi/ajankohtaista/olympiastadionin-uudet-penkit-ovat-suomalainen-innovaatio> (luettu 5.10.2020).

¹³⁶ Korkeasaaren eläintarhan säätiön vastaus sähköpostitietopyyntöön 11.9.2020 ja talous- ja hallintopäällikön kommentit muistioon 11.12.2020.

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkinen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (Julkl 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

leja ei käytetä, vaan luotetaan palveluntarjoajan ympäristölupaukseen. Kumppanuuksien myötä hankintojen arvioidaan muuttuneen aiempaa ympäristöystävällisemmäksi.¹³⁷

2.4 Case-hankinnat

Arvioinnissa haastateltiin kolmea hankintayksikköä liittyen ympäristönäkökulman huomioon ottamiseen ympäristövaikutuksiltaan merkittäviä hankintoja tehdessä. Haastatellut hankintayksiköt olivat Palvelukeskusliikelaitos, Stara ja Kanslia.

2.4.1 Elintarvikehankinnat

Palvelukeskusliikelaitos tuottaa ruoka-, puhelin- ja hyvinvointipalveluja kaupungin sisällä ja kotihoidon asiakkaille. Ruokapalveluja tuotetaan palvelutalojen, asumisyksiköiden ja sairaaloiden asiakkaille, henkilöstölle, kotiin, kouluille ja oppilaitoksille ja päiväkodeille. Ruokapalvelujen elintarvikehankinnat ovat merkittävät ja niitä ohjaavat pitkälti ruokalistasuunnittelulle asetetut linjaukset, joissa korostuu ravitsemussuositusten ohessa HNH-ohjelman tavoitteet muun muassa kasvisruoan lisääminen, lihan käytön vähentäminen ja hävikinhallinnan edistäminen. Palvelukeskusliikelaitoksen elintarvikehankinnoista tarkasteltiin maito- ja lihatuotteita.¹³⁸

Ympäristönäkökulman huomioiminen

Palvelukeskus ostaa vuosittain noin 600 000 kg lihatuotteita ja 2,5 miljoonaa kg maitotuotteita. Palvelukeskusliikelaitoksen haastattelun mukaan liha- ja maitovalmistajien markkinat poikkeavat toisistaan. Palvelukeskuksella on tällä hetkellä vain kaksi keskeistä toimittajaa maitoalalla (Arla ja Valio), jolloin ympäristöasioiden huomioiminen on helppoa. Lihapuolella raaka-aine voi tulla mistä päin maailmaa tahansa ja toimijoita on monella eri tasolla: on vastuullisia tuottajia, mutta myös muunlaisia, eikä tuote aina vastaa sitä mitä halutaan. Näiden hankintojen pakkauskoot ovat myös olennaisia. Koska maito- ja lihatuotteita tilataan valtavia määriä, tarjoajista valikoituvat ne, jotka pystyvät tarjoamaan suuria pakkauskokoja, koska muutoin jo pakkausmuovin määrä on ongelma. Nykyisin lihojen sopimustoimittajia on kaksi, kuten maitotoimittajakin.¹³⁹

Eri toimijat kokoontuivat ideoimaan ympäristövastuullisia hankintoja keväällä ja syksyllä 2019. Mukana oli kaupungin sisäisiä ja ulkoisia toimijoita Canemure-hankkeesta. Syksyllä järjestettiin kaikille toimijoille avoin markkinavuoropuhelutilaisuus, jonka kutsu julkaistiin Hankintailmoitukset.fi-palvelussa. Markkinavuoropuhelutilaisuuden jälkeen järjestettiin liha- ja maitotoimittajille tekniset vuoropuhelutilaisuudet,

¹³⁷ Korkeasaaren eläintarhan säätiön vastaus sähköpostitietopyyntöön 11.9.2020 ja talous- ja hallintopäällikön kommentit muistioon 11.12.2020.

¹³⁸ <https://www.hel.fi/palvelukeskus/fi/me-olemme-palvelukeskus/> (luettu 2.12.2020).

¹³⁹ Palvelukeskusliikelaitoksen haastattelu 12.10.2020.

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkisen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (JulkL 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

joihin kutsuttiin potentiaalisimmat toimittajat. Ennen tilaisuuksia yrityksille lähetettiin vastuullisuuskysely koskien vastuullisuuskriteerejä. Markkinat kokivat vuoropuhelutilaisuudet hyvänä.¹⁴⁰

Markkinoiden vuoropuhelutilaisuuksiin osallistui viisi lihatoimittaja ja viisi maitotoimittajaa mukaan lukien kasvishuomatoimittajat. Mitä tarkempiin tietoihin hankinnan kohteesta päästiin, sitä vähemmän toimittajia valikoitui mukaan. Maitotoimittajien kanssa teknisiin vuoropuheluihin osallistui kolme toimittajaa, tarjouskilpailuun osallistui kaksi maitotoimittajaa ja vain kaksi päätyi sopimustoimittajaksi. Lihatoimittajien kanssa teknisiin vuoropuheluihin osallistui neljä ja sopimustoimittajiksi valikoitui kaksi avoimen kilpailutuksen kautta.¹⁴¹

Ympäristövaikutukset huomioon hankintaprosessin eri vaiheissa

Kun hankintaa aletaan suunnitella, otetaan huomioon aiemman kilpailutuksen kriteerit. Tämä on tavoitteena myös HNH 2035-ohjelmassa: asetetaan kriteereitä ja kiristetään niitä vähitellen. Markkinoilta on pyydetty palautetta ympäristökriteereistä, keskusteltu esim. Motivan, Sitran, maa- ja metsätalousministeriön ja muiden hankintayksiköiden, kuten Vantaan ja Espoon ym. kanssa, minkälaisia kriteereitä on käytetty ja voitaisiin käyttää. Tähän mennessä uusia kriteerejä on käytetty pakollisina vähimmäisvaatimuksina, eikä niitä ole pisteytetty. Uudet kriteerit asetetaan hankinnan minimivaatimukseksi. Sopimuksen aikaiseen toimintaan on alettu enemmän panostaa. Liha- ja maitohankinnan sopimustoimittajilta on pyydetty toimintasuunnitelma, jossa kertovat ympäristötavoitteistaan ja miten niitä seurataan. Tuottajien kanssa aletaan marraskuusta 2020 alkaen järjestää kerran vuodessa palaveri, jossa käsitellään myös näitä. On todettu, että tilaaja voi sparrata toimittajaa parempiin ympäristötavoitteisiin. Kestävän kehityksen mukainen taloudellinen ja sosiaalinen näkökulma käsitellään samalla tavoin. Sosiaalinen vastuu on alkanut hankinnoissa painottua yhä enemmän.¹⁴²

Elinkaaren ottaminen huomioiminen riippuu itse hankinnasta. Hedelmä ja vihannes-tuotteissa hankintaketju on pitkä ja samaa tuotetta voi tulla usealta viljelijältä, jolloin elinkaaren alkuvaiheen vaikutuksiin voi olla hankalampi vaikuttaa. Liha- ja maitotuotteissa elinkaaren alkupää on huomioitu, koska erityisesti alkutuotanto kuormittaa ympäristöä. Tällöin kuitenkin ongelmaksi muodostuu vaikutusmahdollisuudet alkutuotantoon. Toimet voivat vaatia karjankasvattajilta tai muilta tuottajilta mittavia investointeja.¹⁴³

¹⁴⁰ Palvelukeskusliikelaitoksen haastattelu 12.10.2020.

¹⁴¹ Palvelukeskusliikelaitoksen haastattelu 12.10.2020.

¹⁴² Palvelukeskusliikelaitoksen haastattelu 12.10.2020.

¹⁴³ Palvelukeskusliikelaitoksen haastattelu 12.10.2020.

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkinen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (Julkl 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

Ympäristökriteerit ja ympäristövaikutukset on otettu huomioon hyvin hankinnan esimäärittelyssä. Sopimuskauden aikaisessa toiminnassa on vielä kehittävää. Jonkinlainen sanktiojärjestelmä on olemassa, mutta on alettu harkita myös bonusten käyttöä.¹⁴⁴

Tuotteiden hankintakriteerit on kuvattu kaupunkiympäristön toimialan Canemure-hankkeen sivuilla.¹⁴⁵ Ympäristökriteereitä on käytetty kaikille pakollisina vähimmäisvaatimuksina, jotka pyritään laatimaan mahdollisimman kattaviksi ja lainsäädännön minimitasoa ylittäviksi: niitä käytetään tarjoajien valinnassa ja soveltuvuusehdoissa, hankittavan tavarat tai palvelun pakollisissa vaatimuksissa ja hankintasopimuksen ehdoissa. Pisteytettävissä vaatimuksissa ei oltaisi päästy niin hyvään laadulliseen lopputulokseen, kuin asettamalla vähimmäisvaatimuksia tarjoajille.¹⁴⁶

Kiertotalous: hävikin ottaminen huomioon

Materiaali- ja tavarahankinnoissa kiertotalouden vaatimukset on helpompi huomioida kuin elintarvikkeissa, vaikka niissäkin tämä on tiedostettu. Esim. työvaatteissa tästä on kiertotalouteen liittyvää suunnittelua meneillään.¹⁴⁷

Palvelukeskuksen monipalvelut sekä kehityspalvelut -yksiköt tuntevat hävikkiin liittyviä asioita. Niiden mukaan hoitopuolella hävikkiruokaa myydään pääsääntöisesti kaikissa paikoissa, muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta. Kaikki myyvät, joilla on siihen edellytykset esim. omavalvonnan kannalta. Eli noin 12 hoitopuolen paikkaa myy yli jäävää ruokaa päivittäin. Näillä linjastoon jääneen ruoan myynti on rutiinia (huom. korona-aika on poikkeustilanne, eli ruokasalit eivät ole avoinna ulkopuolisille). Kouluissa myydään vaihtelevasti, osa toimipisteissä myy ja osa ei, yhtenä haasteena on maksujärjestelmän puuttuminen. Päiväkodeissa ei pääsääntöisesti jää sellaista ruokaa, jota voisi myydä, eli lapsiryhmässä ollutta ruokaa ei voi myydä, omavalvonta kieltää. Hävikkiruualle on kysyntää, ja Palvelukeskus onkin pyrkinyt osallistumaan yhteistyöhankkeisiin ja kehittämään toimintaa, jotta ylijäämäruoka saataisiin minimoitua. Palvelukeskuksen hävikin ympäristövaikutusta ei suoranaisesti ole laskettu, mutta tiedetään mm. SYKE:n tutkimuksista Turun kaupungin ruokapalveluista, ja yleisesti kirjallisuudesta, että hävikin merkitys ruokapalvelujen ilmastovaikutuksesta on noin 10 prosenttia, mikäli hävikkiä on 12 prosenttia. Ruokapalvelujen ilmastovaikutuksista merkittävimmissä osassa on sekaruoan tuotannosta syntyvät päästöt (jopa 85 %). Ilmastovaikutusten ohella voidaan tarkastella kokonaisympäristövaikutuksia, joiden arviointi on vielä huomattavasti haastavampaa.¹⁴⁸

Ympäristöystävällisten elintarvikkeiden vertailu

¹⁴⁴ Palvelukeskusliikelaitoksen haastattelu 12.10.2020.

¹⁴⁵ [Liha ja lihavalmistet](#) ja [Maito ja maitovalmistet](#) (luettu 5.1.2021)

¹⁴⁶ Palvelukeskusliikelaitoksen haastattelu 12.10.2020.

¹⁴⁷ Palvelukeskusliikelaitoksen haastattelu 12.10.2020.

¹⁴⁸ Palvelukeskusliikelaitoksen haastattelu 12.10.2020.

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkisen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (Julkl 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

Hintataso voi kasvaa valtavan suureksi liian kunnianhimoisilla vastuullisuuskriteereillä, mutta ei kaikilla tuottajilla. Vaikutus hintaan on hyvin tuotekohtaista. Palvelukeskuksen monipalveluista vastaavan tiimin mukaan tulosityksiköissä hinnannousua ei kuitenkaan ole koettu liian suureksi viimeisimmässä liha- ja maitohankinnoissa.¹⁴⁹

Maito- ja lihatuotteissa on olemassa kansalliset rekisterit Naseva ja Sikava¹⁵⁰. Ne ovat maa- ja metsätalousministeriön rahoittamia nautatilojen ja sikatuotannon järjestelmiä, johon liittyy myös valvontamenettely. Lihan ja maidon osalta kotimaisuus riittää todentamaan tiettyjen kriteerien toteutumisen. Sikavaa ei ole voitu käyttää liha-hankinnoissa, mutta sen kriteereitä on hyödynnetty tarjouspyynnössä, jotta myös ulkomaiset tuottajat voivat osallistua kilpailuun. Usein tuottajalta vaaditaan tarjousvaiheessa vakuutus tietyn velvoitteen toteuttamisesta (kyllä, vaatimus toteutuu – vastauksen valitseminen järjestelmässä). Mikäli tuottajilta vaadittaisiin erilaisia liitteitä, niiden läpikäyminen vaatisi valtavasti asiantuntemusta ja resursseja hankintayksiköltä. EU-tasolla ei esimerkiksi eläinsuojelullista lainsäädäntöä, on vain sääntelyä muun muassa broilerin nokkien ja sikojen saparoiden tyypistämiseen liittyen. Tällä hetkellä eläinsuojelulliset asiat tulee huomioida kirjaamalla ne yksityiskohtaisiksi kriteerivaatimuksiksi, kuten lihan on tultava porsaista, joiden saparoita ei ole katkaistu. Motiva ohjeistaa¹⁵¹ käyttämään kriteereitä päivitetystä elintarvikehankintaoppaassaan.¹⁵²

Hiilijalanjalan laskenta ja ympäristökuormituksen mittaaminen

Palvelukeskusliikelaitoksen haastattelun mukaan alkutuotannon ympäristövaikutusten huomioiminen on hankalaa. Osa markkinoista on vielä alkutekijöissään tuotteiden hiilijalanjälkilaskennan suhteen yhdenmukaisten ja riittävän tarkkojen laskentamenetelmien puuttumisen vuoksi, varsinkin lihamarkkinoilla. Hiilijalanjalan laskentamenetelmät saattavat lisäksi vaihdella. On myös huomattava, että hankinnoissa joudataan myös painottamaan taloudellisuutta, joka rajoittaa hankintaa. Alun perin liha- ja maitohankinnoissa ajateltiin, että tuottajilta edellytetään hiilijalanjalan laskentaa. Koska menetelmiä on useita ja ne ovat vaativia, tästä luovuttiin. Lisäksi pohdittiin, mitä saavutetaan sillä, että hiilijalanjälkilaskelma toimitetaan, jos se pysyy useamman vuoden samana. Tavoitehan on nimenomaan pienentää hiilijalanjälkeä, joten vaatimusten tulisi kannustaa siihen.¹⁵³

Ympäristökuormitusta ei ole systemaattisesti mitattu, mutta haastattelun mukaan tälle olisi tarvetta. On vielä isoja kysymyksiä, minkä vuoksi ei ole ryhdytty mittaamiseen, kuten: onko tietoa toimittajilla saatavilla, kuka mittauksen tekee, mitä mitataan

¹⁴⁹ Palvelukeskusliikelaitoksen haastattelu 12.10.2020.

¹⁵⁰ Nautatilojen terveydenhuollon seurantajärjestelmä www.naseva.fi ja Sikaloiden terveystuotusrekisteri www.sikava.fi (luettu 12.10.2020).

¹⁵¹ Opas vastuullisiin elintarvikehankintoihin, 2020.

¹⁵² Palvelukeskusliikelaitoksen haastattelu 12.10.2020 ja kehityspäällikön kommentit muistioon 5.1.2021.

¹⁵³ Palvelukeskusliikelaitoksen haastattelu 12.10.2020.

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkinen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (Julkl 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

numeerisesti, mitataanko jostakin lähtötilanteesta eteenpäin, yhteisen menetelmän puute ja markkinoiden valmius. Palvelukeskuksen liha- ja maitohankintojen toimintasuunnitelmassa asetettu tavoitteet, joiden tuli olla mitattavissa, mutta ei laajemmin muissa hankinnoissa.¹⁵⁴

2.4.2 Kuljetus- ja logistiikkapalvelut

Rakentamispalveluliikelaitos Stara tuottaa kaupunkiympäristön rakentamisen ja hoidon sekä logistiikan palveluja kaupungille. Staran Logistiikkaosasto korjaa ja huoltaa kaupungin ajoneuvoja ja työkonelastusta, järjestää kuljetuksia ja hankkii kaupungin henkilöautot ja työkonelastut tilaajan vaatimusten mukaisesti.¹⁵⁵ Näistä jälkimmäiset olivat tapausesimerkkinä arvioinnissa.

Staran toiminnassa ekologinen kestävyys, painottuu lähinnä päästöjen vähentymiseen, ts. painotetaan ympäristöä vähemmän kuormittavia ajoneuvoja. Henkilöautojen hankinnassa päätöksen tekemisen perusteena ovat hiilidioksidipäästöt. Työkonelastujen tarjouspyynnössä on asetettu työkoneille käyttöönottovuosivaateet (KOV-vaateet) ja päätöksen tekemisen perusteena käyttövoimakertoimet (KV-kertoimet).¹⁵⁶

Henkilöautot hankitaan käyttäen Helsingin kaupungin ja yksityisen rahoitusyhtiön välistä rahoitusleasingsopimusta. Henkilöautot ovat Helsingin kaupungin käytössä pääsääntöisesti kuusi vuotta, ja ne myydään ostotarjouskilpailun perusteella rahoitusleasingsopimuksien päättyessä. Päätöksen tekemisen perusteena elinkaarilaskentaa ei pystytä toteuttamaan, koska hankintayksiköltä puuttuvat faktoihin perustuvat tiedot tarjottavien henkilöautojen elinkaarenaikaisista muuttuvista kustannuksista (huollot ja korjaukset, renkaat, polttoaine, vahingot). Haastattelun mukaan pelkillä kiinteillä kustannuksilla (vakuutukset, säilytys, verot, katsastus) ei saada aikaiseksi elinkaarilaskentaa. Henkilöautojen käyttöikä on vähintään 12 vuotta. Tilaajan/käyttäjän näkökulmasta henkilöautojen elinkaari on se, mikä on sopimuksessa määritelty elinkaareksi. Tämän jälkeen auto myydään, ja yksityisellä puolella autoa vielä käytetään esimerkiksi vielä kuusi vuotta.¹⁵⁷

Hiilidioksidipäästöt otetaan huomioon, sähköautojen latausinfra puuttuu

Motivan henkilöautojen energiamerkintä otettiin käyttöön Suomessa 1.3.2010. A-G luokitus perustuu käytöstä poistettuun NEDC pakokaasupäästöjen mittaussykliin, ja

¹⁵⁴ Palvelukeskusliikelaitoksen haastattelu 12.10.2020.

¹⁵⁵ <https://www.hel.fi/stara/fi/palvelut/logistiikka/> (luettu 2.12.2020).

¹⁵⁶ Rakentamispalveluliikelaitoksen haastattelu 14.10.2020.

¹⁵⁷ Rakentamispalveluliikelaitoksen haastattelu 14.10.2020.

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkinen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (Julkl 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

siksi energiamerkintä ei ole enää käyttökelpoinen sellaisenaan. Motivan A-G luokitusta ei ole päivitetty nykyisen WLTP mittauksen mukaiseksi. Helsingin kaupunki otti käyttöön henkilöautojen vähäpäästöisyyskriteerit vuoden 2011 alusta alkaen.¹⁵⁸

Henkilöautojen hankinnassa otetaan huomioon hiilidioksidipäästöt. Niiden painoarvo on kilpailutuksessa maksimissaan 15 prosenttia. Henkilöautojen pisteytysperusteina hinnan painoarvo on maksimissaan 85 pistettä ja hiilidioksidipäästöjen maksimissaan 15 pistettä. Henkilöautoissa on paraikaa tarjouskilpailu käynnissä. Hiilineutraali Helsinki 2035 -toimenpideohjelman myötä tavoitteena on hankkia täyssähköautoina kaikki ostettavat 80. Staran haastattelun mukaan tämä ei liene mahdollista, koska niitä ei ole riittävästi tarjolla kaupungille sopivaan kohtuuhintaan. Latausinfraan puuttuminen on todettu olevan ongelma. Esimerkiksi sosiaali- ja terveystoimialalla on parhaillaan käynnissä sähköautoprojekti, jonka tavoitteena on mahdollistaa täyssähköhenkilöautojen käyttö esimerkiksi kotihoidossa. Kaupunkiympäristön toimiala on hankkeessa mukana.¹⁵⁹

Työkonepalvelujen osalta koneet säilyvät tuottajalla, eli ostetaan pelkkää palvelua. Työkonepalvelujen kilpailutuksessa käyttöönottovuosi on asetettu vähimmäisvaatimus. Lisäksi tarjousten vertailuperusteena käytetään työkoneen KV- eli käyttövoimakkeeroita, eli onko kyseessä täyssähkö, hybridi, dieselkäyttöinen työkone. Työkonepalvelujen kilpailutuksessa keväällä 2020 on otettu huomioon käyttövoimakertoimet. Päästöttömiä työkoneita kuitenkin ole markkinoilla, joten tarjoajan ei ole mahdollista edellyttää niiden käyttöä. Esimerkiksi maanrakentamisen puitesopimukseen kuuluvista 690 työkoneesta täyssähköisiä on vain neljä.¹⁶⁰

Tarjoajien valinnassa ja soveltuvuusehdoissa on otettu huomioon vain lainmukaiset ympäristövaatimukset. Pakollisissa vaatimuksissa henkilöautoissa edellytetään autojen lainmukaisuutta, mutta ei varsinaisia ympäristövaateita, työkoneissa käyttöönottovuosivaateet. Tarjottavien autojen on täytettävä Suomessa voimassaolevat, muun muassa rakennetta, varusteita ja pakokaasupäästöjä koskevat vaatimukset. Pisteytettävissä vaatimuksissa henkilöautoissa käytetään hiilidioksidipäästöjä, työkoneissa käyttövoimakertoimia.¹⁶¹

Työkoneiden hankintasopimukset ovat kolmevuotisia. Niissä on tarjottu mahdollisuus päivittää kalustoa vähäpäästöisemmäksi ja on mahdollista saada lisäpisteitä työko-

¹⁵⁸ Rakentamispalveluliikelaitoksen haastattelu 14.10.2020.

¹⁵⁹ Rakentamispalveluliikelaitoksen haastattelu 14.10.2020 ja hankintapäällikön kommentit muistioon 7.12.2020.

¹⁶⁰ Rakentamispalveluliikelaitoksen haastattelu 14.10.2020.

¹⁶¹ Rakentamispalveluliikelaitoksen haastattelu 14.10.2020.

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkinen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (Julkl 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

neen vaihdosta käyttövoimaltaan toiseen sopimuskauden aikana. Sopimuksen mukaisten työkoneiden yksikköhintoja¹⁶² voidaan myös muuttaa puitesopimuksen aikana, jos palveluntuottaja vaihtaa tarjoamansa työkoneen käyttövoimaltaan toiseen. Työkonepalveluja tarjoavien on päivitettävä työkoneitaan tuoreempiin, jos haluavat osallistua Staran Logistiikan Hankinnan järjestämiin tarjouskilpailuihin, koska pääsääntöisesti KOV-vaateet ovat tiukentuneet kolmen vuoden sykleissä.¹⁶³

Hankintoja ajatellen tarkat tiedot tuoreimmista ajoneuvoista löytyy Traficom ATJ-tietokannasta. Mutta: käyttöönottopäivämäärä on rekisterissä ensimmäisenä, ja päästötietoja on mahdoton alkaa tarkastaa, jos koneita valtavia määriä. Kaikki tiedot työkoneista eivät ole myöskään rekisterissä, eli käytännössä hankkijan on luotettava tarjoajan sanaan. Yleensä kilpaileva palveluntuottaja kertoo heti, jos työmaalla käytetään vääränlaisia työkoneita eli noin 50 tuottajaa valvovat toisiaan.¹⁶⁴

Ympäristövaikutusten huomioon ottamisen haasteet

Täyssähköisiä henkilöautoja ei ole olemassa vielä sen kokoisina, joita kaupunki tarvitsisi. Haastattelussa todettiin, että koska täyssähköisen auton akkupaketti on kaltein auton osa, se laitetaan mieluummin isoon ja kalliiseen autoon, kuin halpaan pieneen autoon. Staran hankkimien henkilöautojen on oltava käyttötarkoitukseen soveltuvia. Vaateiden mukaiset henkilöautot ovat olleet vuosikautia kaksi bensiini-automerkkiä kokoluokkaa (B-segmentti). Käyttöön soveltuvat täyssähköhenkilöautot ovat olleet samaten kahta merkkiä, joiden hankintahinnat ovat noin 2,2 kertaa enemmän kuin bensiinikäyttöisissä henkilöautoissa. Staralla ei ole kalustokannassaan ladattavia hybrideitä (PHEV), mutta kaupunginkanslian edustusautoina on kaksi ladattavaa hybridihenkilöautoa ja yksi täyssähköhenkilöauto.¹⁶⁵

Työkoneita ei ole juurikaan vielä saatavilla sähkökäyttöisinä tai ne ovat hyvin kalliita. Tela-alustaiset kaivukoneet (KKHt luokat, työpaino 20–28 t) CAT 320 Z line (sähkö) yksikköhinta on 259,20 €/h (alv 0 %) ja vastaavan dieselkäyttöisen työkoneen yksikköhinnat ovat noin 60,00 €/h (alv 0 %). Lisäksi täyssähköisestä koneesta käyttökokemukset puuttuvat, mutta tällä hetkellä sähkökäyttöisellä tela-alustaisella kaivukoneella ei pystytä samanlaiseen työsuoritteeseen kuin dieselmoottorisella, sillä akkujen kestoja työkäytössä ei vielä tunneta hyvin.¹⁶⁶

¹⁶² Käyttövoimaltaan toisen työkoneen yksikköhinta lasketaan siten, että vertailuluku säilyy ennallaan. Käyttövoimaltaan toisen koneen yksikköhinta lasketaan siten, että koneen vertailuluku säilyy ennallaan. Lähtökohtana uutta yksikköhintaa laskettaessa ovat koneen tarjoushinta, josta uusi yksikköhinta lasketaan ”taaksepäin” kokonaistaloudellisuuden edullisuuden arvioinnissa alun perin käytetyllä laskukaavalla. Uusi yksikköhinta saadaan jakamalla vertailuluku uudella KV - kertoimella (yksikköhinta = vertailuluku / KV-kerroin).

¹⁶³ Rakentamispalveluliikelaitoksen haastattelu 14.10.2020.

¹⁶⁴ Rakentamispalveluliikelaitoksen haastattelu 14.10.2020.

¹⁶⁵ Rakentamispalveluliikelaitoksen haastattelu 14.10.2020.

¹⁶⁶ Rakentamispalveluliikelaitoksen haastattelu 14.10.2020.

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkisen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (JulkL 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

2.4.3 ICT-hankinnat

Kanslian Hankinnat ja kilpailuttaminen -yksikkö vastaa kaupungin yhteishankintojen ja keskushallinnon erillishankintojen valmistelusta ja kilpailuttamisesta.¹⁶⁷ Tällaisia ovat tapausesimerkiksi valitut matkapuhelimien puitejärjestelyhankinta ja kanslian ICT-hankinnat.

Kaupunginkanslian haastattelun mukaan matkapuhelinhankinnoissa on otettu huomioon takuu, vaadittu ympäristöjärjestelmä, mainittu pitkän elinkaaren laitteet, energiatehokkuuden edellytys/vaatimus (minikilpailussa ja pääsopimuksessa) sekä palvelussa että laitteissa.¹⁶⁸ Matkapuhelimiin liittyen on olemassa pohjoismaista yhteistyötä, näkökulmana on erityisesti kestävyys ja eettisyys. Tähän liittyen on tulossa pohjoismaista markkinavuoropuhelua. Kehitystyötä pyritään tekemään koko ajan. Kiertotalouden ja sosiaalisen vastuun huomioivia matkapuhelimia pyritään edistämään yhteisellä pohjoismaisella tahdonilmaisella (joint statement) ja marraskuussa 2020 järjestetyllä pohjoismaisella markkinavuoro-puhelulla.¹⁶⁹

Energiatehokkuus on ollut kriteerinä hankinnoissa, jotka koskevat ICT-laitteita ja matkapuhelimia. Syksyllä 2020 ICT-laitteiden minikilpailutuksessa on huomioitu elinkaari siten, että ollaan hakemassa lisätakuuta, kun varsinainen takuu-aika on päättymässä, eli selvitetään, mitä maksaisi takuun jatkaminen, jotta voitaisiin käyttää/hyödyntää laitteita pidempään.¹⁷⁰ Toisaalta valmistaja saattaa vian tullessa vaihtaa laitteen toiseen vastaavaan, eli alkuperäisen laitteen elinkaari ei välttämättä muutu takuun myötä.¹⁷¹

Matkapuhelinten osalta ympäristönäkökulma on huomioitu tarjoajien valinnassa ja soveltuvuusehdoissa ja pakollisissa vaatimuksissa, sekä hankintasopimuksessa. Tarjoajien valinnassa ja soveltuvuusehdoissa on edellytetty ympäristöjärjestelmää. Pakollisissa vaatimuksissa on edellytetty energiatehokkuutta. Käytöstä poistettavat laitteet kierrätetään ja erikseen sovittaessa tuhoetaan tietoturvallisesti. Toimittajalla tai hänen alihankkijallaan tulee olla käytössään ISO 14001 standardin tai vastaavan mukainen sertifioitu prosessi. Toimittaja vastaanottaa kierrätykseen menevät päätelaitteet, ja tekee vaadittavan tyhjennyksen, poistaa kaikki asiakas / käyttäjäkohtaiset tiedot. Laitteiden käsittely tapahtuu auktorisoitujen työntekijöiden toimesta tietoturvasissa tiloissa. Toimimattomat päätelaitteet murskataan ja kierrätetään edelleen teol-

¹⁶⁷ http://helmi.hel.fi/Kanslia/osastot/talous_ja_suunnitteluosasto/hankinnat-ja-kilpailuttaminen/Sivut/default.aspx (luettu 2.12.2020).

¹⁶⁸ Kaupunginkanslian haastattelu 15.10.2020.

¹⁶⁹ Ympäristöasioiden hallintayksikön tiimipäällikön kommentit muistioon 5.1.2021.

¹⁷⁰ Kaupunginkanslian haastattelu 15.10.2020.

¹⁷¹ Kaupunginkanslian Tietohallinnon ohjaus -yksikön johtavan ict-asiantuntijan kommentit muistioon 22.12.2020.

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkisen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (Julkl 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

lisuuden tarpeisiin. Akut kierrätetään asianmukaisesti. Kierrätettävät laitteet tyhjenetään ja niihin asennetaan uusin valmistajan ohjelmistoversio. Laitteissa mahdollisesti olevat muistikortit murskataan.¹⁷²

Hankintasopimuksissa on otettu huomioon takuu- ja huoltotyö, jota voidaan pitää osana kestävä hankintaa. Lisäksi on yleisluonteinen ehto: Kestävän kehityksen huomioon ottaminen sopimuksessa. Ehdot koskevat matkapuhelinten tavara- ja palveluhankintaa. Ehto sisältää koneet, ja palvelut kuten laitteiden kuljettaminen, vanhojen poisvienti, kierrätys ja tietoturallinen hävittäminen. Sopimusluonnoksessa on kohta: "Sopijapuolet sitoutuvat edistämään tarkoituksenmukaisilla toimintatavoilla ympäristöystävällisyyttä ja kestävä kehitystä toteuttaessaan tätä sopimusta. Toimintatapoja kehitetään hyvässä yhteistyössä ja seurataan säännöllisesti. Kestävän kehityksen edistäminen on yhtenä aihealueena järjestettävissä seurantakokouksissa."¹⁷³

Ympäristökriteereihin liittyvät haasteet

Yleisnäkemyksenä haastattelussa oli, että sähköiset ja mobiilit palvelut ovat sinänsä ympäristöystävällisiä, koska niiden tarjoamat mahdollisuudet vähentävät matkustamista, paperinkäyttöä ja tulostamista.¹⁷⁴

ICT-hankinnat voivat koskea pelkkää laitehankintaa tai myös järjestelmiä, ICT-palveluja, konsultointia, ohjelmistokehitystä, koodausta tai muuta. Rajausta, mitä ICT-hankintoihin katsotaan kuuluvan, on olennaista, mutta tulee myös miettiä mitä vaikuttavuutta saavutetaan kriteerien asettamisella. ICT-palvelut ovat usein sellaisia, joihin haluttaisiin kiinnittää huomiota, mutta niissä ei ole vielä tietoa ja osaamista ympäristönäkökulman huomioimiseen. Helpointa on ottaa huomioon konesalien energiankulutus tai uusiutuvan energian vaatimus.¹⁷⁵

Tällä hetkellä on pystytty asettamaan ympäristökriteereitä lähinnä laitteiden hankinnassa. Palveluhankinnoissa on törmätty aika usein siihen, että ympäristönäkökulman pitäisi liittyä juuri a.o. tuotteeseen tai palveluun. Sitä liityntää voi olla vaikea löytää tai määritellä. Tämä on ollut haaste. Tällä hetkellä on tekeillä pro gradutyö kannettavien tietokoneiden hankintaan. Siinä selvitetään mikä olisi hyvä hankintatapa hankkia tietokoneita (ostaa/leasing) elinkaaren näkökulmasta.¹⁷⁶

Koska ICT-hankinnat ovat merkittävät, niillä voisi jatkossa olla omat vastuullisuustavoitteet. Ympäristöystävällisyyden vertailu ei ole nykyisellään helppoa, sillä nykyisiä ympäristösertifikaatteja on vaikea käyttää. Mikäli olisi sellaisia standardeja tai sertifikaatteja, joita voisi käyttää myös pisteytyksessä, tämä helpottaisi hankintayksikön

¹⁷² Kaupunginkanslian haastattelu 15.10.2020.

¹⁷³ Kaupunginkanslian haastattelu 15.10.2020.

¹⁷⁴ Kaupunginkanslian haastattelu 15.10.2020.

¹⁷⁵ Kaupunginkanslian haastattelu 15.10.2020.

¹⁷⁶ Kaupunginkanslian haastattelu 15.10.2020.

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkisen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (JulkL 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

työtä olennaisesti.¹⁷⁷ Laitehankinnoissa vaihtoehtona pitäisi olla liisaaminen, siten että maksetaan vaan toimivasta laitteesta ja ulkoistetaan palveluntarjoajalle huolto- ja takuuasiat sekä kierrätys.¹⁷⁸

ICT-laitteille on olemassa ruotsalainen TCO¹⁷⁹-sertifikaatti. Sitä käytettiin IT-laitteiden minikilpailutuksessa. Se on tällä hetkellä ainoa alalle sopiva ympäristöjärjestelmä, mutta TCO-sertifioituja tuotteita ei ole paljoa saatavilla. Koska tuottajat eivät ole kommentoineet sen käyttöä, on tulkittu, että sen käyttäminen ympäristökriteerinä on sopivaa. Aikaisemmin käytettiin Energy Star-ympäristömerkkiä, mutta sen käyttö lopetettiin, sillä sen merkintäohjelma päättyi EU:ssa 20.2.2018¹⁸⁰. TCO on kattavampi ja se sisältää myös sosiaalisia näkökulmia.¹⁸¹

ICT-laitehankinnoissa haasteena ovat pitkät hankintaketjut, jotka eivät ole läpinäkyviä. On haastavaa löytää ympäristön kannalta merkittävimmät vaikutukset ja kohdistaa niihin kriteereitä, sillä tuotteesta ei välttämättä ole kovinkaan helposti saatavilla tietoa. Hiilijalanjäljen laskentaan ei ole olemassa vertailukelpoista dataa tai mittareita.¹⁸²

Vastuullisesti tuotetuksi mainittuja matkapuhelimia, kuten FairPhone, on jonkin verran tarjolla, mutta ei ole kattavaa kuvaa siitä, ovatko ne myös ympäristöystävällisiä. Toistaiseksi kyseessä on vielä marginaalituote, eikä tiedetä, soveltuuko se julkisten hankintojen piiriin.¹⁸³

Kiertotalouden näkökulma

Kaupungilla kierrätetään matkapuhelimia, rikkiäiset puhelimet kierrätetään toimittajan kautta. Sopimuksessa veloitetaan, että toimittaja ottaa saman verran puhelimia takaisin kuin mitä myydään. Kaikki puhelimet toimitetaan kierrätykseen. Ei ole kuitenkaan tietoa, mihin puhelimet lopulta päätyvät: jatkokäyttöön, elektroniikkajätteenä vai muuksi jätteenä.¹⁸⁴

ICT-hankinnoissa kiertotalous lähtee raaka-aineista, kuinka paljon kierrätettyä raaka-ainetta laitteissa on ja kuinka paljon meiltä pois lähtevistä ICT-materiaaleista kierrätetään. Haastattelussa todettiin, että nykyisellään laitevalmistajatkaan eivät tunne kovin hyvin koko sykliä. Isossa mittakaavassa ICT:n kiertotalouden näkö-

¹⁷⁷ Kaupunginkanslian haastattelu 15.10.2020.

¹⁷⁸ Kaupunginkanslian haastattelu 15.10.2020 ja Tietohallinnon ohjaus -yksikön johtavan ict-asiantuntijan kommentit muistioon 22.12.2020.

¹⁷⁹ Total Cost of Ownership; <https://tcocertified.com/tco-certified/> (luettu 2.12.2020).

¹⁸⁰ Ks. https://www.motiva.fi/ratkaisut/ohjauskeinot/direktiivit/energiamerkinnot_energia_star (11.1.2021).

¹⁸¹ Kaupunginkanslian haastattelu 15.10.2020 ja kaupunkiympäristön toimialan ympäristöasioiden hallintayksikön tiimipäällikön kommentit muistioon 5.1.2021.

¹⁸² Kaupunginkanslian haastattelu 15.10.2020.

¹⁸³ Kaupunginkanslian haastattelu 15.10.2020.

¹⁸⁴ Kaupunginkanslian haastattelu 15.10.2020.

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkinen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (Julkl 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

kulma on haastava mutta kehityksessä. Tilaajan pitäisi tietää, mihin poistettavat laitteet päätyvät, päätyykö joku osuus jatkokierrätykseen tai kun hankitaan laitteita, tiedettäisiin, onko osa ostetuista materiaaleista jo kierrätettyä. Olisi ympäristön kannalta ja taloudellisesti järkevää kierrättää arvokkaita poistettavia materiaaleja. Esimerkiksi Oslon kaupungilla on kolmannen sektorin toimija, joka hoitaa kierrätyksen ja on samalla työllistäjä. Kiertotalouden näkökulman muodostumista pyritään rakentamaan isojen laitetoimittajan kanssa pohjoismaisen markkinavuoropuhelun avulla.¹⁸⁵

Laitehallintaan ja elinkaareen voitaisiin vaikuttaa myös kaupungin sisäisillä toimilla. Laitteiden, esimerkiksi puhelinten, kiertoahti vaihtelee paljon. On merkityksellistä, miten tätä toimintaa ohjataan: miten laitteita huolletaan ja millä kriteereillä hankitaan uusia laitteita. Olisi tärkeää, että kaupungilla olisi selkeä politiikka esimerkiksi puhelinten suhteen.¹⁸⁶

ICT-hankintoja on pohdittu kehitettäväksi Canemure -hankkeessa. Vuonna 2021 käynnistetään uusi IT-laitteiden kilpailutus.¹⁸⁷

2.5 Tulosten yhteenvetoa

Ympäristöpoliittiset tavoitteet 2012 ovat toteutuneet vain osittain, sillä ympäristökriteerejä ei ole kyetty asettamaan tavoitellusti ja koulutus on ollut hajanaista. Kunnianhimoisen Hiilineutraali Helsinki 2035 -toimenpideohjelman myötä ympäristövastuullisuuden liittyvät linjaukset uudessa hankintastrategiassa ja ympäristöpolitiikassa ovat aiempia painokkaampia. Hankintojen ympäristöverkosto on vahvistunut ja yhteistyötä, kehittämistä ja kouluttautumista on parin viime vuoden aikana aktiivisesti edistetty kansallisen KEINO-osaamiskeskuksen kanssa.

Taulukossa 1 on koottu eräitä vastauksia toimialoille, liikelaitoksille ja tyttärille osoitettuun kyselyyn. Sen mukaan oma hankintastrategia, jossa on painotettu ympäristövastuullisuutta, on parilla toimialalla, liikelaitoksella ja tytäryhteisöllä. Suurin osa käyttää Ekokompassi -ympäristöjärjestelmää sellaisenaan tai kevennettynä. Markkinavuoropuhelua mainitsi käyvänsä 13 vastaajaa, osa erityisissä, esimerkiksi kokeiluvissa hankinnoissa, jotkut osana laajaa hankintaa. Markkinavuoropuhelun käynnistäminen on saattanut olla uudenlainen tapa hankkia tuotetta tai palvelua, osaan on liitetty innovatiivinen tai kokeiluelementti. Toistaiseksi vain viisi vastaajaa mainitsi hyödyntävänsä bonus- tai sanktiomallia sopimuksessa liittyen ympäristökriteereihin.

Taulukko 1 Yhteenvetoa tietopyyntöjen vastauksista

¹⁸⁵ Kaupunginkanslian haastattelu 15.10.2020.

¹⁸⁶ Kaupunginkanslian haastattelu 15.10.2020 ja Tietohallinnon ohjaus -yksikön johtavan ict-asiantuntijan kommentit muistioon 22.12.2020.

¹⁸⁷ Kaupunginkanslian haastattelu 15.10.2020.

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkinen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (JulKL 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

Toimialalla/liikelaitoksessa on oma hankintastrategia tai vastaava, jossa on hankinnoille ympäristökriteereitä
Kymp, HelSa (2020), Palvelukeskusliikelaitos, Heka (2020), Kaupunginkanslia, HKL (2021)
Toimialalla on ympäristöjärjestelmä tai kevennetty ympäristöjärjestelmä (Ekokompassi)
Kuvan kirjasto-, nuoriso-, liikuntapalvelu ja taidemuseo HAM:n biennaali, kaupunginteatteri, museo, HelSa, Stadionsäätiö, Oulunkylän kk, Auroranlinna, Helsingin toimitilat, Palvelukeskusliikelaitos, Heka, Finlandia-talo, Urheiluhallit, HKL, Korkeasaari
Ympäristötavoitteista on mainittu käytävän markkinavuoropuhelua yritysten/tarjoajien kanssa
Kymp, HelSa, Kuva (sähkölauttahanke), Auroranlinna, Pelastuslaitos, Palvelukeskus, Sote, Heka, Finlandiatalo, Urheiluhallit, Kanslia, Stadionsäätiö, HKL
Hankintatapoja on muutettu ympäristötavoitteiden saavuttamiseksi (esim. innovatiivinen hankinta, kumppanuusmenettely)
HelSa, Kuva: vesiliikenne, Auroranlinna: energiaselvitykset ja sanktio/palkkio -malli, Palvelukeskus: joka hankinnan osalta aktiivisesti pohdittu, Pelastuslaitos: Mellunkylän pelastusaseman aurinkovoimala, Heka: markkinavuoropuhelua lisätty, Stadionsäätiö: stadionin uudet penkit, Urheiluhallit: vedenkäsittelyprosessi, Kymp (alueurakat, päästötön työmaa), HKL, Korkeasaari (hävikkiruuan käyttö eläinten ruokana)
Ympäristövaatimusten saavuttamiseksi mainittu käytettävän bonus/sanktiomalleja
Auroranlinna, Heka (optiovuodet), Finlandiatalo, Kanslia (viemäri- ja erotinkaivot)

Hiilineutraali Helsinki 2035 -toimenpideohjelman hankintoihin liittyviä toimenpiteitä on alettu käynnistää laajasti, kuten taulukosta 2 voidaan havaita. Kaupungin uuden hankintastrategian ja ympäristöpolitiikan laadinnalla on tarkoitus edistää toimenpiteitä. Useissa tapauksissa toiminta on vielä kokeilun ja harjoittelun asteella. Merkittävimpinä voidaan kuitenkin pitää vuonna 2019 käynnistynyttä Kohti hiilineutraaleja kuntia ja maakuntia -hanketta (Canemure), jota koordinoi Suomen ympäristökeskus. Helsingin hanketyö on osa 22 partnerin hankekokonaisuutta omalla yhdeksällä pilottihankinnallaan. Näistä muun muassa Palvelukeskusliikelaitoksen liha- ja maitohankinnat on huomioitu Kestävien ja innovatiivisten julkisten hankintojen osaamiskeskus KEINO:n hankintaesimerkkien kuvauksissa onnistuneena hankintana.

Taulukko 2 Toimialojen ja liikelaitosten Hiilineutraali Helsinki 2035 -toimenpideohjelman mukaisia toimia hankinnoissa

Kuva, Sote, HKL Palvelukeskus Stara, Kasko Kanslia, Kymp	Kehitetään olemassa olevia ja otetaan käyttöön uusia hankintakriteerejä Helsingin kaupungin hankintoihin huomioiden elinkaari, kiertotalous ja ilmastönäkökulma paremmin.
Palvelukeskus Pelastuslaitos, Sote, Kanslia Stara (tulossa). Kymp, HKL	Tunnistetaan kasvihuonekaasupäästöjen ja kiertotalouden kannalta merkittävät hankinnat ja kehitetään päästölaskentaa, elinkaarimalleja ja ilmastovaikutusten arviointia näihin hankintoihin. Tehdään hankintojen vaikuttavuuden arviointia ympäristönäkökulmasta.

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkinen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (Julkl 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

Kuva, Stara Kanslia	Lisätään yritysysteistyötä tekemällä erilaisia kokeiluja ja yhteistyöpilotteja sekä haetaan rahoitusta innovatiivisten hankintojen toteuttamiseen ilmastopäästöjen vähentämiseksi.
Kuva, Sote, Kasko, Kanslia, HKL	Luodaan strategiset tavoitteet kestäville ja innovatiivisille hankinnoille Helsingin kaupunkikonsernissa. Laaditaan innovatiivisten ja kestävien hankintojen tiekartta ja päivitetään kaupungin hankintastrategia.
Kuva, Sote, Kasko, Kanslia, Palvelukeskus, Kympp	Lisätään hankintayhteistyötä vastuullisissa hankinnoissa lähialueen kuntien, kuntayhtymien ja muiden julkisten toimijoiden kanssa, esimerkiksi yhteisiä koulutuksia, selvityksiä, markkinakartoituksia ja ilmastokriteerien vähimmäisvaatimusten tason määrittely kilpailutuksille.
Talpa, Sote, HKL, Kuva, Kasko, Palvelukeskus, Kanslia, Kympp	Kehitetään hankintojen suunnitelmallisuutta ja raportointia muun muassa hankintakalenterien käyttöön otolla ja yhtenäisillä kaupunkitasoisilla raportointikäytännöillä. Lisätään ohjeistusta kokonaistaloudelliseen hankintaan (esimerkiksi elinkaarikustannukset), hankintojen yhdistämiseen ja yhteiskäytön lisäämiseen. Seuranta tehdään osana ympäristöohjelmien seurantaa ja ympäristöraportointia.
Palvelukeskus, Pelastuslaitos, Sote, Kasko, Kanslia	Kehitetään ja tiukennetaan ympäristö- ja ilmastovaikutuksia vähentäviä sekä kiertotaloutta huomioivia kriteerejä kaupungin elintarvike- ja ruokapalveluhankinnoissa. ¹⁸⁸
HKL, Kuva, Sote, Pelastuslaitos, Stara	Liikenne: Ympäristökriteerejä käytetään kaupungin oman kaluston ja leasing-kaluston hankinnassa. Staran ja HKL:n kalustossa käytetään vain biopolttoaineita tai uusiutuvaa sähköä 2020 mennessä. HKL:n metro- ja raitiovaukustalo käyttää vain uusiutuvaa sähköä.
HKL, Kuva, Sote, Stara, Kympp	Liikenne: Kaupunki kehittää ja tiukentaa ympäristökriteerejä (sis. vaihtoehtoiset käyttövoimat, päästöluokat) kaikissa kuljetuspalveluiden, raskaiden kuljetuspalveluiden ja työkonepalveluiden kilpailutuksissa sekä näitä sisältävien urakoiden kilpailutuksissa. Hankinnan toteuduttua tilaaja seuraa ympäristökriteerien täyttymistä. Selvitetään ympäristöbonusjärjestelmän käyttöönottoa kuljetusten ja työkonoiden sekä näitä sisältävien urakoiden kilpailutuksissa (vs. HSL).
Palvelukeskus, Pelastuslaitos, Sote, Kasko, Kanslia, Kympp	Ruoka: Kehitetään ja tiukennetaan ympäristö- ja ilmastovaikutuksia vähentäviä sekä kiertotaloutta huomioivia kriteerejä kaupungin elintarvike- ja ruokapalveluhankinnoissa.

Canemure-hankkeen yksi hyvistä käytännöistä on ollut kohdistaa resurssit ilmastovaikutuksiltaan merkittävimpiin hankintoihin. Haasteena ympäristövaikutusten ottamiseksi huomioon hankinnoissa ovat osaaminen ja resurssien riittävyys. Määräaikaisen Canemure-hankkeen resurssin lisäksi ympäristöpalveluissa työskentelee vain yksi koko kaupunkia palveleva asiantuntija. Hänenkin työajastaan vain osa on käytettävissä kestävien hankintojen edistämiseen.

¹⁸⁸ Hiilineutraali Helsinki 2035 -toimenpideohjelma.

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkinen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (JulKL 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

Arviointiin valituissa kolmessa case-hankinnassa on pystytty käyttämään varsin vaihtelevasti ympäristökriteerejä. Edellä mainituissa maito- ja lihahankinnoissa on tehty merkittävää kehitystyötä. Elintarvikkeiden alkutuotannon ympäristövaikutuksia on kuitenkin vaikea selvittää, mutta ympäristövastuullisuutta voidaan parantaa esimerkiksi hyödyntämällä ympäristö- ja ilmastovaikutuksia vähentäviä ja kiertotaloutta huomioivia kriteerejä, joista on kansallisia oppaita.

ICT-hankinnoissa ympäristökriteerien kehittämistyö on vasta käynnistymässä. Hankinnoissa on voitu käyttää varsin rajallisesti ympäristökriteereitä, koska alalla ei ole vielä yleisesti käytössä olevia ympäristösertifikaatteja, markkinat ovat kirjavat ja tuotantoketju monimutkainen. Haasteita pyritään ratkomaan pohjoismaisella markkinavuoropuhelulla. Helsingin kaupunki uutisoi sivustollaan tammikuussa 2021 haastavansa markkinat yhdessä muiden pohjoismaisten kaupunkien kanssa tavoittelemaan reiluja ja kiertotalouden mukaisia älypuhelimia vuoteen 2025 mennessä osana Make ICT Fair-hanketta¹⁸⁹

Kuljetus- ja logistiikkapalveluhankinnoissa ympäristökriteerien käyttöä tällä hetkellä rajaa se, että markkinoilla ei ole tarjolla kohtuuhintaisia sähköisiä autoja tai toimivia työkoneita. Vanhan ajoneuvokaluston sähköistämistä selvitetään, ja sopimuksissa kannustetaan tuottajia vaihtamaan työkoneensa käyttövoimaltaan ympäristöystävällisemmäksi. Kunnianhimoisilla vastuullisuuskriteereillä hankintahinta voi kasvaa, mutta tämä on hyvin palvelu- tai tuotekohtaista.

¹⁸⁹ <https://www.hel.fi/uutiset/fi/kaupunginkanslia/pohjoismaiset-kaupungit-haluavat-parantaa-alypuhelimien-vastuullisuutta-ja-kiertotaloutta> (luettu 3.2.2021).

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkinen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (Julkl 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

3 JOHTOPÄÄTÖKSET

Helsingin kaupungin hankinnoissa ei ole onnistuttu täysin saavuttamaan kaupunginvaltuuston asettamia aiempia ympäristöpoliittisia tavoitteita, vaikka ympäristökriteereiden ottamiseksi huomioon on tehty linjauksia ja ohjeita. Kaupungin hankintaprosesseista suurin osa sisältää ympäristökriteerejä, mutta ei kaikki, kuten alun perin on tavoiteltu. Useissa ympäristövaikutuksiltaan merkittävässä hankinnoissa kriteereitä on kuitenkin asetettu pitkään, ja tätä on alettu kehittää erityisesti viime vuosina Hiilineutraali Helsinki 2035 -toimenpideohjelman myötä. Ohjelman toimenpiteet hankinnoissa ovat lähteneet käyntiin laajalti.

Ympäristöraporttien mukaan toimialojen ja liikelaitosten hankintaprosessit sisälsivät ympäristökriteerejä keskimäärin noin 67 prosentissa euromääräisesti ja 45 prosentissa kappalemääräisesti tarkasteltuna vuonna 2019. Tytäryhteisöistä 60 prosenttia oli vuonna 2019 ottanut huomioon ympäristöasioita hankinnoissaan. Tuoreita vastuullisuuteen liittyviä koulutuksia lukuun ottamatta osaamisen ja koulutuksen lisääminen on ollut vähäistä, vaikka aiemmin hankintakoulutuksissa aiheutta onkin käsitelty. Reilun kaupan tuotteisiin liittyvät tavoitteet ovat ainoat, jotka ovat toteutuneet hyvin. Ympäristöjärjestelmät ja energiansäästövaatteet ovat tuttuja kaupungin toimijoille. Hankintojen vastuullisuuden ja ympäristövaikutusten kriteerien määrittelyssä on alettu keskittyä niihin hankintoihin, jotka ovat merkittävimpiä ympäristönäkökulmasta.

Pitkään ympäristökriteereitä on käytetty muun muassa elintarvikehankinnoissa ja kuljetuspalveluissa. Eniten käytettyjä ympäristökriteerejä hankinnoissa yleensä ovat vähäpäästöisyyteen liittyvät kriteerit tai ympäristöjärjestelmiin ja -suunnitelmiin liittyvät kriteerit. Ympäristökriteerit asetetaan useimmiten hankinnan pakollisissa vähimmäisvaatimuksissa, joka on yksinkertainen tapa. Kaupungin sopimushallintajärjestelmään pyritään kirjaamaan myös ympäristökriteerien käyttö hankinnassa, mutta sen kautta ympäristökriteerien ja vaikutusten seuranta on ollut hankalaa. Ympäristökriteerien sopimuksen aikaista seurantaa ei tehdä systemaattisesti. Vuoden 2021 alusta hankinnoissa käytettyjä vastuullisuuskriteereitä voi tarkentaa sopimushallintajärjestelmään, joten seurantamahdollisuudet paranevat jatkossa.

Ilmastomuutoksen hillintään tähtääviä hiilineutraalisuustavoitteita on asetettu vuonna 2018 hyväksytyssä Hiilineutraali Helsinki 2035 -toimenpideohjelmassa, joka ohjaa toimialojen ja liikelaitosten ohella myös kaupungin tytäryhteisöjä. Arvioinnin taustaesimerkeistä maito- ja lihahankinnat ovat erinomainen esimerkki tästä uudesta kehittämisestä. Sekä uusi hankintastrategia että päivitettävänä oleva ympäristöpolitiikka tukevat ohjelman tavoitteita aiempaa painokkaammin. Uuden hankintastrategian jalkauttamisen myötä olisi mahdollista harjoitella vastuullisuuskriteerien viemistä käytäntöön.

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkinen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (Julkl 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

Useat HNH 2035 -toimintaohjelman tavoitteet edellyttävät pitkäjänteistä kehitystyötä. Tässä on hankintojen ympäristöverkostolla, HNH 2035-toimijoilla ja Canemure-hankkeella vielä pitkään tehtävää yhdessä ulkopuolisten asiantuntijoiden, kuten KEINO-osaamiskeskuksen kanssa. Hankkeen määräaikaisen työntekijän lisäksi kaupunkiympäristön toimialan ympäristöpalveluissa työskentelee vain yksi koko kaupunkia palveleva asiantuntija, joten resurssit ovat varsin vähäiset.

Helsinki on Suomen suurin hankkija ja tässä asemassa sillä on mahdollisuus ohjata markkinoita vähitellen vastuullisempaan suuntaan. Tätä varten tulee käydä aktiivista markkinavuoropuhelua, jotta markkinoilla on aikaa sopeutua ja mahdollisuudet tarjota kaupungille ympäristöystävällisiä ja muutoinkin kestävän kehityksen mukaisia tuotteita ja palveluita.

LÄHTEET**Arviointikäynnit ja haastattelut**

Tarkastuslautakunnan 1. toimikunnan arviointikäynti kaupunkiympäristön toimialalle 23.10.2020.

Tarkastuslautakunnan 1. toimikunnan arviointikäynti kaupunginkansliaan 3.11.2020.

Kaupunginkanslian hankintalakimiehen, kaupunkiympäristön toimialan ympäristösuunnittelijan ja hankintojen ympäristöverkoston puheenjohtajuudesta vastaavan tiimipäällikön esihaastattelu 20.5.2020.

Palvelukeskusliikelaitoksen hankintapäällikön ja hankinta-asiantuntijan haastattelu 12.10.2020.

Rakentamispalveluliikelaitoksen (Stara) hankintapäällikön ja palvelupäällikön haastattelu 14.10.2020.

Kaupunginkanslian hankintalakimiehen, hankintapäällikön, palvelupäällikön, projektipäällikön ja johtavan ICT-asiantuntijan haastattelu 15.10.2020.

Sähköpostitiedustelut ja kirjalliset vastaukset

Helsingin Satama Oy 8.9.2020.

Taloushallintopalveluliikelaitos 10.8.2020.

Korkeasaaren eläintarhan säätiö sr 11.9.2020.

Kulttuurin ja vapaa-ajan toimiala 23.9.2020.

Työterveysliikelaitos 25.9.2020.

Muut lähteet:

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkinen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (Julkl 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

Globaalin vastuun strategia. Helsingin kaupunki 3.9.2012. <https://dev.hel.fi/paatokset/media/att/2b/2b35eb52e1545c40a4178f4d82dc047fcb4f116d.pdf> (luettu 5.1.2021).

Helsingin kaupungin kestävien hankintojen opas, 2015. https://www.hel.fi/wps/wcm/connect/48db87b4-f27c-46bc-982a-2afe995f8875/Helsingin_kaupungin_kestavien_hankintojen_opas%E2%80%93932015.pdf?MOD=AJPERES&useDefaultText=0&useDefaultDesc=0 (luettu 13.1.2021).

Helsingin kaupungin tytäryhteisöjen ympäristöraportti 2019. Helsingin kaupunkiympäristön toimiala.

Helsingin kaupungin ympäristöpolitiikka. Kaupunginvaltuuston hyväksymä 26.9.2012 <https://www.hel.fi/static/ymk/esitteet/ymparistopolitiikka.pdf> (luettu 5.1.2021).

Helsingin kaupungin ympäristöraportti 2019. Khs 25.5.2020. Helsingin kaupunkiympäristön toimiala. Ympäristöpalvelut. www.hel.fi/ymparistoraportti (luettu 2.7.2020).

Helsingin kaupunkistrategia 2017–2021.

Helsingin kierto- ja jakamistalouden tiekartta. Kaupunkiympäristön julkaisuja 2020:10. <https://www.hel.fi/static/kanslia/Julkaisut/helsingin-kierto-ja-jakamistalouden-tiekartta.pdf> (15.9.2020).

Hiilineutraali Helsinki 2035 -toimenpideohjelma.

Helsingin kaupungin kestävien hankintojen opas 2015. http://www.hel.fi/wps/wcm/connect/48db87b4-f27c-46bc-982a-2afe995f8875/Helsingin_kaupungin_kestavien_hankintojen_opas%E2%80%93932015.pdf?MOD=AJPERES&useDefaultText=0&useDefaultDesc=0 (luettu 15.9.2020).

Kansallinen julkisten hankintojen strategia 2020. Valtiovarainministeriö 2020.

Nissinen, A. & Savolainen, H. (toimi). Julkisten hankintojen ja kotitalouksien kulutuksen hiilijalanjälki ja luonnonvarojen käyttö. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 15/2019.

Opas vastuullisiin elintarvikehankintoihin. https://www.motiva.fi/files/18215/Opas_vastuullisiin_elintarvikehankintoihin_-_suosituksia_vaatimuksiksi_ja_vertailukriteereiksi.pdf (luettu 5.1.2021).

Suomen julkisten hankintojen tilannekuva. Hallintopolitiikka. Valtiovarainministeriön julkaisuja 25/2020.

Ympäristöpolitiikan päivitys. Luonnos 1/2020.

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkinen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (Julkl 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

LIITTEET

Liite 1 Arvioinnin toteuttamissuunnitelma

Arviointiaihe		
Kestävä kehitys ja elinkaariajattelu hankinnoissa		
Suunnitelman laatija Liisa Kähkönen ja Tarja Palomäki		Pvm 27.5.2020
Arvioinnin ohjausryhmä 1 toimikunta		
Aloittamisaika 1.6.2020	Valmistumisaika 30.3.2021	Vastaava valmistelija, muut valmistelijat Liisa Kähkönen ja Tarja Palomäki
Arviointiaiheen tausta		
Kaupunkistrategian 2017–2021 mukaan Helsinki korostaa toiminnassaan ekologisia arvoja ja ottaa vastuunsa ilmastonmuutoksen torjunnassa vakavasti sekä torjuu ilmastonmuutosta kunnianhimoisesti. Ekologisesti kestävän kehityksen kaupunkitasoisena vaikuttavuusmittarina on Helsingin kasvihuonekaasupäästöjen määrän seuranta. Tavoitteita on asetettu muun muassa Hiilineutraali Helsinki 2035-toimenpideohjelmassa.¹⁹⁰ Hankinnat eli aineiden, tarvikkeiden ja tavaroiden ostot muodostavat yli 40 prosenttia Helsingin kaupungin menoista, joka on yli kaksi miljardia euroa vuosittain konsernitasolla. Rakentamisen osuus siitä on noin puolet.¹⁹¹ Ympäristömyönteisiä hankintoja on edistetty pitkään. Valtuusto on 26.9.2012 hyväksynyt ympäristöpolitiikan tavoitteeksi, että kaikki kaupungin hankintaprosessit sisältävät ympäristökriteerejä vuoteen 2020 mennessä. Muina tavoitteina oli, että kaikki hallintokunnat ja tytäryhteisöt koulutetaan kestävien hankintojen tekemiseen, kestävä kehitys huomioidaan järjestelmällisesti kaupungin hankinnoissa sekä kilpailutusten yhteydessä (vertailu- ja valintaperusteiden käytön mahdollisuus) että sopimuksissa. Sopimuksissa tätä voidaan noudattaa siten, että tarjolla on kestävän kehityksen mukaisia vaihtoehtoja tai ostettavat materiaalit ja palvelut on tuotettu kestävän kehityksen periaatteiden mukaisesti. Tavoitteena oli myös, että Helsinki pyrkii huomioimaan hankinnoissaan ja toimintansa järjestämisessä hankkimiansa ja käyttämiensä materiaalien ja palvelujen koko elinkaaren ja Helsinki siirtyy käyttämään reilun kaupan tuotteiden käyttöä.¹⁹² Helsingin hankintoja varten on laadittu vuonna 2015 kestävien hankintojen opas, jossa annetaan tietoa ja ohjeistusta erilaisten kestävän kehityksen eli ympäristö- ja sosiaalisten kriteerien käyttöön ja yleisesti kestävien hankintojen tekemiseen. Kestävä julkinen hankinta määritellään ”menettelyksi, jossa hankittavissa tavaroissa, palveluissa tai rakennusura-		

¹⁹⁰ Helsingin kaupunkistrategia 2017-2021.

¹⁹¹ Hiilineutraali Helsinki 2035 -toimenpideohjelma.

¹⁹² Kvsto 26.9.2012 x §.

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkinen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (Julkl 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

koissa on vastaaviin tavanomaisiin vaihtoehtoihin nähden pienemmät elinkaaren ympäristövaikutukset sekä eettiset ja sosiaaliset vaikutukset. Kestävyys voidaan ottaa huomioon jokaisessa julkisen hankinnan vaiheessa, kuten soveltuvuuden vähimmäisvaatimuksissa, hankinnan kohteen vähimmäisvaatimuksissa, vertailuperusteissa ja sopimusehdoissa.”¹⁹³

Hiilineutraali Helsinki 2035 -toimenpideohjelmassa on asetettu seitsemän toimenpidettä hankinnoille. Nämä ovat

- Kehitetään olemassa olevia ja otetaan käyttöön uusia hankintakriteerejä Helsingin kaupungin hankintoihin huomioiden elinkaari, kiertotalous ja ilmastönäkökulma paremmin.
- Tunnistetaan kasvihuonekaasupäästöjen ja kiertotalouden kannalta merkittävät hankinnat ja kehitetään päästölaskentaa, elinkaarimalleja ja ilmastovaikutusten arviointia näihin hankintoihin. Tehdään hankintojen vaikuttavuuden arviointia ympäristönäkökulmasta.
- Lisätään yritysysteistyötä tekemällä erilaisia kokeiluja ja yhteistyöpilotteja sekä haetaan rahoitusta innovatiivisten hankintojen toteuttamiseen ilmastopäästöjen vähentämiseksi.
- Luodaan strategiset tavoitteet kestäville ja innovatiivisille hankinnoille Helsingin kaupunkikonsernissa. Laaditaan innovatiivisten ja kestävien hankintojen tiekartta ja päivitetään kaupungin hankintastrategia.
- Lisätään hankintayhteistyötä vastuullisissa hankinnoissa lähialueen kuntien, kuntayhtymien ja muiden julkisten toimijoiden kanssa, esimerkiksi yhteisiä koulutuksia, selvityksiä, markkinakartoituksia ja ilmastokriteerien vähimmäisvaatimusten tason määrittely kilpailutuksille
- Kehitetään hankintojen suunnitelmallisuutta ja raportointia muun muassa hankintakalenterien käyttöön otolla ja yhtenäisillä kaupunkitasoisilla raportointikäytännöillä. Lisätään ohjeistusta kokonaistaloudelliseen hankintaan (esimerkiksi elinkaarikustannukset), hankintojen yhdistämiseen ja yhteiskäytön lisäämiseen. Seurantaa tehdään osana ympäristöohjelmien seurantaa ja ympäristöraportointia.
- Kehitetään ja tiukennetaan ympäristö- ja ilmastovaikutuksia vähentäviä sekä kiertotaloutta huomioivia kriteerejä kaupungin elintarvike- ja ruokapalveluhankinnoissa.¹⁹⁴

Kaupungin ympäristöpoliittisia toimenpiteitä seurataan vuosittaisessa ympäristöraportoinnissa. Kestäviin hankintoihin annettava koulutus on ollut kaupungilla hyvin hajanaista. Tarkoituksena oli sisällyttää ympäristöasioita yleisiin hankintakoulutuksiin, mutta niitä ei ole järjestetty muutama vuoteen. Aihe on ollut esillä lähinnä toimialojen omissa hankintakoulutuksissa.

¹⁹³ Helsingin kaupungin kestävien hankintojen opas, 2015.

¹⁹⁴ Hiilineutraali Helsinki 2035 -toimenpideohjelma.

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkinen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (Julkl 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

Elinkaarilaskentaa kehitetään Kohti hiilineutraaleja kuntia ja maakuntia-hankkeessa (Cane-mure¹⁹⁵). Sekä uutta ympäristöpoliittista ohjelmaa että hankintastrategiaa valmistellaan par-aikaa.¹⁹⁶

Ympäristöpolitiikan luonnoksessa 1/2020 esitetään muun muassa, että kansallisen kynnys-arvon ylittävissä hankinnoissa tarkastellaan ympäristö- ja sosiaalisia vaikutuksia ja asetetaan vastuullisuuskriteerejä vuoteen 2025 mennessä, vastuulliset hankinnat on sisällytetty kaikkien hankintayksiköiden hankintastrategiaan tai ohjeisiin, hankintayksiköiden osaamista kehitetään vastuullisten ja vähähiilisten hankintojen tekemisessä ja vastuullisuuden vaikutavuuden arviointia lisätään.¹⁹⁷

Tuloksellisuusnäkökulmat

Arvioinnissa otetaan huomioon taloudellinen näkökulma (hankintamenot) ja vaikuttavuus siten, että tarkemman arvioinnin kohteeksi valitaan ympäristövaikutuksiltaan merkittäviä hankintoja

Arviointi koko kunnan toiminnan laajuudessa

Hankintoja koskevat ympäristötavoitteet koskevat koko kaupunkikonsernia. Tytäryhteisöt ovat mukana arvioinnissa niille yhteishankintoja tekevän Konsernihankinta Oy:n kautta.

Aiheeseen liittyvien suositusten jälkiseuranta

Suositukset vuoden 2018 arviointiaiheen Ostopalvelujen laatu ja sopimusten hallinta tulevat arvioiduksi suositusten vaikuttavuuden arvioinnissa 2020. Ne eivät koskeneet ympäristövaikutuksia.

Arviointikysymykset ja -aineisto

Arvioinnin pääkysymys:

Noudatetaanko Helsingin kaupungin hankinnoissa kaupunginvaltuuston asettamia ympäristöpoliittisia linjauksia?

Arvioinnin osakysymykset:

1. Sisältävätkö kaupungin hankintaprosessit ympäristökriteerejä?
2. Onko hankinnoissa alettu edistää Hiilineutraali Helsinki 2035 -toimenpideohjelman tavoitteita?
3. Tehdäänkö ympäristövaikutuksiltaan merkittäviä hankintoja kestävän kehityksen mukaisesti?

¹⁹⁵ EU:n kuusivuotinen hanke, jota Suomessa koordinoi Suomen ympäristökeskus.

¹⁹⁶ Kaupunginkanslian hankintalakimiehen sekä kaupunkiympäristön toimialan ympäristöpalvelujen tiimipäällikön ja ympäristösuunnittelijan esihaastattelu 20.5.2020.

¹⁹⁷ Ympäristöpolitiikan päivitys. Luonnos 1/2020.

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkinen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (Julkl 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

Osakysymyksen 1 arviointikriteerinä on, että hankintaprosessit sisältävät ympäristökriteereitä vuonna 2020 valtuuston päätöksen mukaisesti. Tätä arvioidaan toimialoille, liikelaitoksille ja konsernin tytäryhteisöjä edustavaan Konsernihankinta Oy:lle tehtävällä tietopyynnöllä. Selvitetään myös, millä perusteella ympäristökriteerejä on valittu kullekin hankintaryhmälle.

Osakysymyksen 2 arviointikriteerinä on, että kaupungin ympäristöraportoinnista ja tietopyynnöstä toimialoille, liikelaitoksille ja Konsernihankinta Oy:lle ilmenee, onko niissä alettu toteuttaa toimenpideohjelman tavoitteita.

Osakysymyksen 3 arviointikriteerinä on se, että ympäristövaikutuksiltaan merkittävässä hankinnoissa tilaaja ottaa hankinnan eri vaiheessa (kilpailutus ja tarjousten vertailu, sopimuksen sisältö) järjestelmällisesti huomioon hankinnan ympäristövaikutukset ja tuotteen/palvelun elinkaaren. Kohteeksi valitaan ympäristövaikutuksiltaan merkittäviä yhteishankintoja tekevien hankintayksiköiden case-hankintoja. Toteutumista arvioidaan kirjallisen materiaalin ja haastattelujen perusteella.

Arvioinnissa haastatellaan hankintojen ympäristöryhmän edustajia ja tehdään tietopyyntö toimialojen, liikelaitosten ja tytäryhteisöjen yhteishankinnoista vastaavalle Konsernihankinta Oy:lle. Pohditaan, onko tätä varten mielekästä keskittyä joihinkin tiettyihin hankintoihin tai poimia otos tehdyistä hankinnoista. Case-hankinnoiksi valitaan kuljetus- ja logistiikkapalvelut (Stara), elintarvikkeet (Palvelukeskus) ja ICT-hankinnat (yhteishankinnat, kaupungin kanslia).

Rajaukset

Arvioinnissa keskitytään saamaan tietoa siitä, käytetäänkö ympäristön kannalta merkittävässä hankinnoissa ympäristökriteerejä. Tavara- ja palveluhankintojen eettiset ja sosiaaliset vaikutukset rajataan pääosin arvioinnin ulkopuolelle.

Arviointi rajataan hankintalain mukaisiin kansallisen kynnysarvon ylittäviin tavara- ja palveluhankintoihin. Arvioinnissa ei ole mukana rakennusurakkahankinnat, sillä niihin kohdistuu erillinen arviointi.

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkinen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (Julkl 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

Liite 2 Kiertotaloustavoitteet hankinnoissa¹⁹⁸

2020–2021	2021–2025	2025 →	2035
Lisätään ymmärrystä resurssiviisaista ja elinkaarivaikutusten kannalta järkevistä hankintatavoista.	Siirrytään palveluhankintoihin niissä tuoteryhmissä, joiden osalta se on todettu järkeväksi.	Kaikissa kaupungin hankinnoissa on kiertotalouskriteerejä.	Kaupungin hankinnoissa keskeisenä periaatteena on neitseellisten luonnonvarojen säästeliäs käyttö ja jätteen synnyn ehkäisy.
Lisätään kiertoaloutta tukevia kriteerejä kaupungin hankintoihin.	Lisätään kiertoaloutta tukevia kriteerejä kaupungin hankintoihin.	Kaupunki seuraa aktiivisesti kierrätysmuovin sekä muovien korvaavien materiaalien käytössä tapahtuvaa kehitystä. Uusia ratkaisuja pilotoidaan ja otetaan käyttöön.	
	Kaupunki luopuu tarpeettoman muovin käytöstä omissa hankinnoissaan.		

¹⁹⁸ Helsingin kierto- ja jakamistalouden tiekartta, 2020.

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkinen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (JulKL 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

Toimenpide	Vastuutaho	Aikataulu
16. Laaditaan koko kaupunkiorganisaatiota koskeva linjaus kokousten ja tilaisuuksien tarjoiluista. Linjauksen tavoitteena on ehkäistä tarjoiluista aiheutuva ruokahävikkiä, pienentää jätettävän ruoan ilmasto-vaikutuksia sekä vähentää kertakäyttöisten astioiden ja aterimien käyttöä.	Palu/Ympä	2020
17. Ennen uusien kalusteiden ja ulkokalusteiden hankintaa tilaaja kartoittaa kaupungin kierrätysvisustolta kaupungilla käytettävissä olevat kalusteet ja käyttää ensisijaisesti niitä. Seuraavaksi selvitetään mahdollisuus hankkia niitä käytettynä, vuokrattuna tai palveluna. Tämä linjaus viedään kaupungin hankinta-strategiaan ja toimialakohtaisiin hankintaohjeisiin.	Hanki, kaikki toimialat ja liikelaitokset	2020–2021
18. Laaditaan koko kaupunkiorganisaatiota koskeva ja toimialoitain tarkennettava ohjeistus tarvike-hankinnoista. Ohjeistuksen tavoitteena on optimoida tilausmääriä, tehostaa tarvikkeiden käyttöä ja kiertoa sekä siten vähentää turhaa kulutusta ja hävikiä.	Hankintojen ympäristöryhmä, kaikki toimialat ja liikelaitokset	2020–2021
19. Selvitetään ulkokalusteissa käytettävien vaihtoehdoisten materiaalien elinkaari-vaikutukset. Luodaan selvityksen pohjalta hankintakriteerit, joiden avulla pilotoidaan materiaalien käyttöä. Hankintojen suunnittelu- ja markkinakartoitusvaiheessa tarkastellaan vaihtoehtoisia materiaaleja.	Maka, Rya, Ylpi, Palu/Ympä	2020–2022
20. Lisätään tuotteiden (esimerkiksi kalusteet, koneet, ajoneuvot, ICT-laitteet) kestävyyttä edistäviä kriteereitä kaupungin hankintoihin. Kriteerit voivat koskea mm. elinkaarta, materiaalien huollettavuutta, takuuaikaa, korjattavuutta ja kierrätettävyttä. Kriteerit voivat olla vähimmäisvaatimuksina tai vertailuperusteina.	Hanki, kaikki toimialat ja liikelaitokset	2020–2025
21. Selvitetään tuoteryhmät, joiden osalta palveluhankinta on tuotehankintaan verrattuna elinkaari-vaikutuksiltaan parempi vaihtoehto. Siirrytään näiden tuoteryhmien osalta käyttämään palveluhankintoja.	Palu/Ympä, Hankintojen ympäristöryhmä, kaikki toimialat ja liikelaitokset	2020–2025
22. Luodaan hankinnoille kriteerejä, joiden avulla vähennetään tarpeettomien kertakäyttötavotteiden ja yksittäispakkausten käyttöä.	Hankintojen ympäristöryhmä, kaikki toimialat ja liikelaitokset	2020–2025

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkinen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (Julkl 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

Liite 3. Toimialojen, liikelaitosten ja tytäryhteisöjen ilmoittamat ympäristökriteerit tuote- ja palvelukategorioittain

TUOTE/ PALVELU	Energia- tehokkuus, uusiutuva energia, hiili- jalanjälki	Ajoneuvojen ja koneiden ympäristö- kriteerit (päästö- luokat, poltto- aineen kulu- tus, melu)	Haitallisten aineiden vähentämi- nen	Kierrätettä- vyysmateri- aali- tehokkuus	Ympäristö- merkin kri- teerit (Jout- senmerkki, EU-ympäris- tömerkki tms.)	Ympäristö- järjestelmän kriteerit (esim. ISO 14001, Ekokom- passi) tai ympäristö- suunnitelma	Elinkaari ja/ tai käyttöikä
Ylläpidon hankinnat	Auroranlinna, Stadionsäätiö Helen, HKL	Helen	Helen, HKL	Helen, HKL	Helen, HKL	Stadionsäätiö Helen, HKL	Auroranlinna, Stadionsäätiö Helen
• Kiinteistönhoito	Kymp, Korkeasaari, HKL Oulunkylän kk Auroranlinna Pelastuslaitos Stadionsäätiö Finlandiatalo Urheiluhallit Helen	HelSa, Heka Kuva, Helen Oulunkylän kk, Stadionsäätiö Finlandiatalo,	Oulunkylän kk, Heka, Stadionsäätiö Finlandiatalo Stara Urheiluhallit, Helen, HKL	Korkeasaari Oulunkylän kk Pelastuslaitos Finlandiatalo Urheiluhallit, Kanslia, Kympp Helen, HKL	Oulunkylän kk, Heka Finlandiatalo Urheiluhallit, HKL	Korkeasaari, Heka, Kanslia, Stadionsäätiö Finlandiatalo Urheiluhallit, Helen, HKL	Oulunkylän kk Stadionsäätiö Finlandiatalo Urheiluhallit, Helen
• Kaupunkitekniikka	Korkeasaari, Kymp, Helen, HKL	Helen	Helen, HKL	Korkeasaari, Helen, HKL	HKL	Helen, HKL	Helen
Ruokapalvelut	Oulunkylän kk Sote, Kasko, Finlandiatalo Kymp	Oulunkylän kk Sote, Finlandiatalo, Helen	Oulunkylän kk Sote, Finlandiatalo	Korkeasaari, Kymp, Helen Oulunkylän kk Sote, Finlandiatalo	Oulunkylän kk, Kymp, Stadionsäätiö Finlandiatalo	Korkeasaari (vireillä), Kympp Sote, Kasko Finlandiatalo, Helen	Oulunkylän kk Finlandiatalo
Elintarvikkeet	Oulunkylän kk Palvelukeskus Finlandiatalo Kanslia, Helen	Palvelukeskus Kanslia, Helen	Kanslia	Korkeasaari Oulunkylän kk Palvelukeskus Finlandiatalo Helen	Korkeasaari (osin), Kympp, Stadionsäätiö Finlandiatalo Kanslia	Palvelukeskus Finlandiatalo Kanslia, Helen	Finlandiatalo
ICT	Kuva, Finlandiatalo, Helen		Kuva, Stadionsäätiö, Helen	Kuva, Stadionsäätiö, Helen	Kuva	Kuva, Helen	Kuva, Stadionsäätiö, Helen
• laitteet	Talpa, Sote Kuva, Heka Oulunkylän kk Pelastuslaitos Kanslia, Helen, HKL		Kuva, Helen	Korkeasaari, Sote, Helen Kuva, Kanslia Oulunkylän kk Pelastuslaitos Finlandiatalo Urheiluhallit	Kuva, Finlandiatalo	Kuva, Finlandiatalo, Helen	Korkeasaari Talpa, Sote Kuva, Helen Pelastuslaitos Finlandiatalo Urheiluhallit, HKL
• ICT -palvelut	Helen	Helen		Kanslia		Palvelukeskus Finlandiatalo, Helen	Finlandiatalo, Helen
Kuljetuspalvelut	Kuva, Kasko Pelastuslaitos Stadionsäätiö, Helen	HelSa, Sote Kuva, Stara, Kasko, Helen Oulunkylän kk Palvelukeskus Pelastuslaitos Stadionsäätiö, HKL	Stadionsäätiö, Helen			Sote, Kasko, Helen	Helen
Kalusto- ja työkoneet	Korkeasaari Kuva, Kympp Oulunkylän kk Stadionsäätiö	Korkeasaari, Kasko, Kympp Kuva, Heka, Stara Oulunkylän kk Stadionsäätiö	Oulunkylän kk Stadionsäätiö Finlandiatalo, Helen	Finlandiatalo, Helen, HKL	Finlandiatalo	Finlandiatalo, Helen, HKL	Korkeasaari Pelastuslaitos Finlandiatalo Urheiluhallit, Helen, HKL

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkinen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (Julkl 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

	Finlandiatalo Urheiluhallit, Helen, HKL	Finlandiatalo, Helen, HKL					
TUOTE/ PALVELU	Energia- tehokkuus, uusiutuva energia, hiili- jalanjälki	Ajoneuvojen ja koneiden ympäristö- kriteerit (päästö- luokat, poltto- aineen kulu- tus, melu)	Haitallisten aineiden vähentämi- nen	Kierrätettä- vyysmateri- aali- tehokkuus	Ympäristö- merkin kri- teerit (Jout- senmerkki, EU-ympäris- tömerkki tms.)	Ympäristö- järjestelmän kriteerit (esim. ISO 14001, Ekokom- passi) tai ympäristö- suunnitelma	Elinkaari ja/ tai käyttöikä
Asumispal- velut	Helen,	Helen	Helen	Helen		Sote Helen	Helen
Sähkö ja kaasu	HelSa, Talpa Korkeasaari, Heka, Helen Oulunkylän kk Auroranlinna Stadionsäätiö Finlandiatalo Ur- heiluhallit, HKL	Stadionsäätiö, Helen	Stadionsää- tiö Oulunky- län kk, Helen	Stadionsäätiö, Helen	Auroranlinna Finlandiatalo,	Kuva, Finlan- diatalo Urheilu- hallit, Helen	Finlandiatalo, Helen
Matkustus- ja ravitse- mus-palvelut	Finlandiatalo Kanslia, Helen	Korkeasaari Fin- landiatalo, Helen	Finlandiatalo	Finlandiatalo	Stadionsää- tiö Korkeasaari Finlandiatalo	Korkeasaari Finlandiatalo, Helen	Finlandiatalo
• Puhtaanapito- ja pesulapalvelut	Korkeasaari, Talpa, Sote Pelastuslaitos Finlandiatalo, He- len, HKL	Finlandiatalo, Kasko, Helen	Korkeasaari, Sote, Heka Urheiluhallit, Haso, Helen Pelastuslaitos Finlandiatalo, Kasko, HKL	Korkeasaari, Sote Finlan- diatalo, Kasko Urheiluhallit, HKL	Korkeasaari Palvelukeskus, Kasko, Finlan- diatalo Urheilu- hallit, Helen, HKL	Palvelukeskus, Sote, Kasko Stadionsäätiö Finlandiatalo Urheiluhallit, Helen, HKL	Finlandiatalo Urheiluhallit
Muut vastauksissa mainitut tuotteet tai palvelut							
Rakennusten kor- jaus ja ylläpito	Heka			Heka		Heka	Heka
Jätehuolto tai muu	Stadionsäätiö		Stadionsäätiö			Stadionsäätiö Palvelukeskus	
Kalusteet							Kasko
Painotuotteiden painatuspalvelu			Kanslia		Kanslia	Kanslia	
Alueurakat	Kymp	Kymp	Kymp	Kymp		Kymp	
Yleisten alueiden tavarahankinnat	Kymp					Kymp	Kymp
Rakentamisen suunnittelu-palvelut	Kymp				Kymp		Kymp
Tievalaisimet liiken- nevalot	KYmp			KYmp			
Sisä- ja ulkovalais- tus	KYmp		KYmp				KYmp

ARVIOINTIMUISTIO 26.1.2021

Julkinen tarkastuslautakunnan annettua arviointikertomuksen vuodelta 2020 (Julkl 6 § 1 mom 6 ja 8 kohdat)

Liite 4 Käsitteitä

Arvioinnissa käytetään useita teemaan liittyviä käsitteitä. Näitä ovat esimerkiksi ympäristövaikutukset, kestävä kehitys, elinkaari ja ilmastovaikutukset. Ympäristövaikutusten käsitettä käytetään tässä arvioinnissa yleiskäsitteenä.

Kestävän kehityksen teemat ovat taloudellinen, sosiaalinen ja ekologinen kestävyys. Ekologisesti kestävässä hankinnoissa huomioidaan tuotteen ja palvelun koko elinkaaren aikaiset ympäristövaikutukset. Tässä arvioinnissa kestäväillä hankinnoilla tarkoitetaan ekologisesti kestäviä hankintoja.¹⁹⁹ Käytännössä hankintoja tehtäessä ne konkretisoituvat ympäristökriteereiksi.

Kestävä julkinen hankinta määritellään ”menettelyksi, jossa hankittavissa tavaroissa, palveluissa tai rakennusurakoissa on vastaaviin tavanomaisiin vaihtoehtoihin nähden pienemmät elinkaaren ympäristövaikutukset sekä eettiset ja sosiaaliset vaikutukset. Kestävyys voidaan ottaa huomioon jokaisessa julkisen hankinnan vaiheessa, kuten soveltuvuuden vähimmäisvaatimuksissa, hankinnan kohteen vähimmäisvaatimuksissa, vertailuperusteissa ja sopimusehdoissa.”²⁰⁰

Elinkaariajattelu tarkoittaa sitä, että otetaan huomioon tuotteen suorat ja välilliset ympäristövaikutukset valmistusprosessista käyttöön asti.²⁰¹ Hankintalain 95 §:n mukaan hankinnan kustannusten arvioimisen perusteena voidaan käyttää elinkaarikustannuksia. Lain mukaan elinkaarikustannuksia ovat ”hankintayksikölle tai muille hankinnan kohteen käyttäjille aiheutuneet hankintakustannukset, käyttökustannukset, huoltokustannukset sekä kierrätys- ja jätevaiheen kustannukset ja muut rakennusurakoiden, tavaroiden tai palvelujen elinkaaren aikaiset kustannukset. Elinkaarikustannuksia ovat myös ulkoisista ympäristövaikutuksista aiheutuvat ja hankinnan kohteeseen sen elinkaaren aikana liittyvät kustannukset, jos niiden rahallinen arvo voidaan määrittää ja tarkistaa.”²⁰²

Hiilineutraalisuudella pyritään kasvihuonepäästöjen alentamiseen, joka puolestaan tähtää ilmastovaikutusten (ilmastonmuutoksen) hillintään.²⁰³

Kiertotalous on talousmalli, jossa ei tuoteta jatkuvasti lisää tavaroita, vaan kulutus perustuu omistamisen sijasta palveluiden käyttämiseen: jakamiseen, vuokraamiseen ja kierrättämiseen.²⁰⁴

¹⁹⁹ Suomen julkisten hankintojen tilannekuva, 2020.

²⁰⁰ Helsingin kaupungin kestävien hankintojen opas, 2015.

²⁰¹ https://www.ymparisto.fi/fi-fi/kulutus_ja_tuotanto/resurssitehokkuus/elinkaariajattelu (luettu 4.8.2020).

²⁰² Laki julkisista hankinnoista 29.12.2016/1397.

²⁰³ Ks. esimerkiksi <https://www.ilmastopaneeli.fi/wp-content/uploads/2018/10/Hiilineutraalisuuden-tavoittelu-mita-se-on-missakin-yhteydessa.pdf> (luettu 5.11.2020).

²⁰⁴ <https://mmm.fi/kiertotalous> (luettu 2.12.2020).